

Міністерство освіти та науки України
Львівський національний університет
природокористування
Факультет управління, економіки та права
Кафедра міжнародних економічних відносин та маркетингу

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня Магістр

на тему: **Економічна експансія Китаю та її вплив на
світогосподарські процеси**

Виконав: студент II курсу, групи Мев-61

Спеціальність 292 «Міжнародні
економічні відносини»

Павліш Орест Романович

Науковий керівник: Булик Оксана
Богданівна

Рецензент: Бричка Богдан Богданович

Дубляни 2024

УДК: 339.96:330.34](510)(477)

Кваліфікаційна магістерська робота: 110 с. текстової частини, 16 таблиць, 8 рисунків, 3 формули, 68 джерел. Економічна експансія Китаю та її вплив на світогосподарські процеси. Павліш О. Кваліфікаційна робота. Кафедра міжнародних економічних відносин та маркетингу. Дубляни, Львівський НУП, 2024.

Розглянуто множинність підходів до визначення поняття «експансія», з'ясовано суть «економічна експансія», а також напрями (форми) здійснення економічної експансії в контексті зовнішньої політики Китайської Народної Республіки. Досліджено історичну ретроспективу українсько-китайських економічних відносин. Проаналізовано сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності Китаю крізь призму зовнішньоторговельної діяльності з державами Латинської Америки, Африки. З'ясовано особливості реалізації ініціативи «Один пояс, один шлях» та участь в ній України.

На основі проведеного аналізу запропоновано практичні рекомендації щодо подальшого розвитку торговельно-економічної співпраці Китаю та України, визначено переваги та недоліки створення зони вільної торгівлі між вказаними державами на сучасному етапі.

АНОТАЦІЯ

Розглянуто множинність підходів до визначення поняття «експансія», з'ясовано суть «економічна експансія», а також напрями (форми) здійснення економічної експансії в контексті зовнішньої політики Китайської Народної Республіки. Досліджено історичну ретроспективу українсько-китайських економічних відносин. Проаналізовано сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності Китаю крізь призму зовнішньоторговельної діяльності з державами Латинської Америки, Африки. З'ясовано особливості реалізації ініціативи «Один пояс, один шлях» та участь в ній України.

На основі проведеного аналізу запропоновано практичні рекомендації щодо подальшого розвитку торговельно-економічної співпраці Китаю та України, визначено переваги та недоліки створення зони вільної торгівлі між вказаними державами на сучасному етапі.

Ключові слова: експансія, ринок, зовнішньоекономічна діяльність, Китай, «Один пояс, один шлях».

ANNOTATION

All mankind's transformational processes, from ancient times to modern times, are connected with the struggle for the area of influence, as well as the search for new resources and raw materials, the capture (including armed) and the development of new territories. The activation of globalization processes, especially during the last decades, affects world economic processes, as a result of which the deepening of trade and economic cooperation of states, strengthening of their interdependence and economic growth can be traced. Often, similar economic growth of some states occurs at the expense and against the interests of others. All these processes are accompanied by the concept of "expansion", which is multifaceted in its understanding and methodologically complex and requires a final study. Especially, when it includes a state with a dominant position in the world economy - the People's Republic of China (hereinafter - the PRC). China is the first country in terms of population and the second largest economy in the world, so it is obvious that the processes taking place in this country and its foreign policy affect the world economy as a whole and other countries in particular.

Keywords: expansion, market, foreign economic activity, China, «One Belt, One Road».

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПАНСІЇ В СИСТЕМІ СВІТОГОСПОДАРСЬКИХ ПРОЦЕСІВ.....	7
1.1. Теоретичні підходи до визначення суті та поняття «економічна експансія».....	7
1.2. Прояви та основні напрями економічної експансії в контексті зовнішньої політики Китаю.....	15
1.3. Історична ретроспектива українсько-китайських економічних відносин.....	28
2. ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КИТАЮ ТА ОСНОВНІ ВЕКТОРИ СПІВПРАЦІ З УКРАЇНОЮ.....	38
2.1. Оцінка зовнішньоторговельної діяльності Китаю.....	38
2.2. Аналіз торговельно-економічного співробітництва Китаю з Україною.....	51
2.3. Особливості реалізації ініціативи «Один пояс, один шлях» та участь в ній України.....	59
3. НАПРЯМИ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН КИТАЮ ТА УКРАЇНИ.....	74
3.1. Пріоритетні напрями та перспективи розвитку українсько-китайської економічної співпраці.....	74
3.2. Перспективи створення зони вільної торгівлі між Китаєм та Україною в рамках реалізації ініціативи «Один пояс, один шлях».....	95
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	106
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	114
ДОДАТКИ	123

ВСТУП

Усі трансформаційні процеси людства, від найдавніших часів до сучасності, пов'язані з боротьбою за сфери впливу, пошуком нових джерел, ресурсів та сировини, захопленням (в т. ч. збройним) та освоєнням нових територій. Активізація глобалізаційних процесів, особливо впродовж останніх десятиліть, впливає і на світові економічні процеси, внаслідок яких простежується поглиблення торговельно-економічної співпраці держав, посилення їх взаємозалежності та економічного зростання. Часто подібне економічне зростання одних держав відбувається за рахунок та всупереч інтересам інших. Усі ці процеси супроводжуються поняттям «експансія», яке є багатограним у своєму розумінні та методологічно складним і потребує ретельного дослідження. Особливо, коли до нього вдається держава із панівним місцем у світовій економіці – Китайська Народна Республіка (далі – КНР). Китай – перша за кількістю населення і друга за обсягом економіки країна світу, тож очевидно, що процеси, які відбуваються всередині цієї держави та її зовнішня політика впливають на світову економіку в цілому та інші держави зокрема.

Теоретичні підходи до вивчення явища економічної експансії містяться у роботах І. Валлерстайна, М. Возного, А. Дмитрієва, Й. Завадського, Т. Осовської, А. Туренка. Дослідження економічної експансії у макроекономічному вимірі здійснили В. Ільченко, О. Лісовський, а вивченню її ринкових детермінантів присвячена монографія Л. Українець. Зовнішньоекономічну стратегію зростаючого впливу КНР на світовій арені висвітлено у роботах Є. Бурлаченка, Ю. Бронувицької, Н. Валігури, Б. Дем'яненка, С. Польовик. Зовнішню торгівлю Китаю досліджували К. Брендзович, О. Довгаль, О. Михайленко, Т. Осташко, Р. Січка, Ч. Хенлун, Ч. Чженьчжень. Водночас, незважаючи на численну кількість наукових праць, присвячених дослідженню економіки Китаю, вивченню економічної експансії та її проявів, як складової частини зовнішньої політики Китайської Народної Республіки щодо інших у науковій літературі не присвячено

належної уваги. Також важливо дослідити перспективи розвитку економічної співпраці Китай – Україна, особливо в контексті збройної агресії росії проти України. Усе вищеперелічене обумовило вибір теми кваліфікаційної роботи, визначило її мету та завдання.

Метою кваліфікаційної роботи є поглиблення теоретичних знань щодо економічної експансії, яка здійснюється КНР в умовах зростання її геоекономічного впливу на міжнародній арені.

Досягнення вказаної мети передбачає постановку та вирішення таких завдань:

– розкрити існуючі теоретичні трактування поняття «економічна експансія», з'ясувати напрями на яких вона здійснюється, описати ринкові детермінанти як складові частини цього поняття;

– дослідити прояви та основні (переважаючі) напрями економічної експансії Китаю щодо держав Латинської Америки, Африки, приарктичних державах;

– проаналізувати історичну ретроспективу українсько-китайських відносин;

– оцінити зовнішньоторговельну діяльність КНР з державами Латинської Америки, Африки та Україною;

– виокремити основні засади ініціативи «Один пояс, один шлях» як інструмента нарощення економічної експансії Китаю в світі та з'ясувати місце України в даній ініціативі;

– окреслити пріоритетні напрями та шляхи подальшого розвитку двосторонньої економічної співпраці Україна–Китай та визначити перспективу створення зони вільної торгівлі між державами.

Об'єктом дослідження є торговельний (переважаючий) напрям економічної експансії, яку здійснює Китай щодо держав Латинської Америки, Африки, приарктичних держав у процесі розвитку їхніх зовнішньоекономічних відносин.

Предметом дослідження є закономірності та чинники нарощування економічної присутності КНР у інших державах та ймовірні наслідки такого процесу.

Методологія дослідження базується на: *діалектичному методі* (з'ясування сутності та ознак предмету дослідження, встановлення його взаємозв'язків з іншими проблемами, явищами), *історично-логічному методі* (аналіз різних етапів розвитку і становлення економічної співпраці КНР та України, виявлення основних тенденцій подальшого розвитку), *системно-структурному методі* (визначення системи ринкових детермінантів економічної експансії, виділення окремих елементів цієї системи, надання їхньої функціональної характеристики). *Метод економіко-математичного аналізу* використано при дослідженні динаміки статистичних показників, *метод порівняння* – при дослідженні структури зовнішньої торгівлі КНР та інших держав; *індексний метод* – для оцінки взаємовідносин та ступеню взаємної залежності країн, які є торговельними партнерами одна одної та співвідношення часток експорту певних класів товарів однієї країни з часткою експортних товарів такого ж класу у загальносвітовому обсязі експорту; *графічний метод* – для візуального відображення отриманих результатів.

Інформаційною основою стали аналітичні звіти та публікації міжнародних організацій, нормативно-правові акти України, відомості Держстату України, офіційні статистичні показники державних органів інших країн, національні та зарубіжні наукові праці та публікації, фахова періодика, довідкова література, інформаційні веб-ресурси у мережі Інтернет.

Практичне значення отриманих результатів – виявлення тенденції та напрямів економічної експансії Китаю щодо інших держав, формулювання автором практичних рекомендацій щодо розвитку торговельно-економічної співпраці Китаю та України на сучасному етапі.

1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПАНСІЇ В СИСТЕМІ СВІТОГОСПОДАРСЬКИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Теоретичні підходи до визначення суті та поняття «економічна експансія»

Хід історичного розвитку людства, від часів первіснообщинного ладу до появи сучасних високоорганізованих форм державностей, ознаменувався значними трансформаційними процесами, пов'язаними із завоюванням нових територій, появою одних та, водночас, зникненням інших держав, асиміляцією народів, боротьбою за сфери впливу та встановленням міжнародних правил співіснування та співпраці. Всі ці перетворення та зміни можна охарактеризувати єдиним поняттям – «експансія».

М. Возний зазначає, що під поняттям «експансія» слід розуміти добровільний або примусовий процес, за допомогою якого біологічні види, держави, корпорації чи громадські організації розширюють свій ареал впливу, переслідуючи при цьому свої стратегічні цілі [1]. У «Економічному словнику» міститься термін «експансія» (*англ. Expansion*), що описує розширення сфери впливу об'єднань великих держав, яке здійснюється економічними, військовими й дипломатичними методами» [2; 81]. В науковій літературі даний термін має безліч визначень та видів, залежно від контексту та сфери вживання. У міжнародних відносинах поняття «експансія» описує міжнародне лідерство конкретного політичного суб'єкта (держави, блоку, союзу тощо), а також окремих соціальних груп, внаслідок домінування яких, для досягнення консенсусу, залучаються інші (часто слабші) сторони. Експансія як політичний термін вперше було вжито 1513 р. Нікколо *Макиавеллі* у трактаті «Державник».

М. Возний вважає, що найпершим історично сформованим видом експансії є *біологічна*, яка полягає у витісненні певним біологічним видом іншого (автохтонного), за рахунок чого розширюються межі середовища для

існування першого. Іншим видом експансії, автор виділяє також *державну експансію*, яка містить інструменти для завоювання однієї держави іншою. Державна експансія буває *військовою* (це розширення сфери впливу державного утворення, організації, або громадської групи, що здійснюється насильницьким шляхом), *юридичною* (асиміляція, нав'язування (як правило, жорстке) правової системи (законодавства, процесуальних форм, судової практики) однієї держави в правове життя іншої держави чи регіону), *культурною* (подібна до юридичної і полягає у нав'язуванні культури панівної держави іншій та є очевидними проявою етноциду), *геополітичною* (розширення території існування (проживання), впливу окремої держави або народу (етносу), *екологічною* (модель соціального розвитку, яка полягає у нехтуванні екологічних цілей в процесі отримання економічної вигоди) [1].

Найпоширенішою є *економічна експансія* (далі — *ЕЕ*), яка полягає у розширенні зв'язків між господарюючими суб'єктами і здійснюється у економічному просторі. *Економічна експансія* (англ. *economic expansion*) – політика, спрямована на поширення сфери свого впливу на чужі території, ринки, джерела сировини. Здійснюється як економічними методами (вивезення капіталу, демпінг, валютна політика), так і шляхом дипломатичного тиску, збройної агресії, економічного і політичного підкорення [2; 80]. Більш узагальнене тлумачення даного терміну подається у «Словнику економіста та підприємця», а саме: «*експансія економічна* – це розширення сфери економічного впливу, економічних дій країни, концерну, фірми за допомогою витіснення інших країн, фірм, захоплення ринків та придбання ресурсних джерел» [3; 92]. В економічній теорії явища «економічної експансії», «економічного лідерства» тісно пов'язані і сягають витоків світ-системного підходу Іммануїла Валлерстайна та Джованні Аррігі, у працях яких йшлося про загрозу гегемонії США. Детальну інформацію про вищезазначені теоретичні засади пояснення явища ЕЕ подано у Додатку А. Основною метою здійснення будь-якого прояву експансії є збільшення

(розширення) сфери впливу, що здійснюється добровільно або ж примусово у територіальному, географічному, геополітичному прояві.

В макроекономіці під ЕЕ розуміють комплекс стратегічних заходів з метою виходу компанії на міжнародний ринок, суть якої полягає у стрімкому агресивному (більш або менш агресивному) охопленні значної частки ринку. Як правило, у такому випадку компанії обирають конкретні форми виходу (експорт, спільне підприємство, пряме інвестування), інструменти (маркетингові, фінансові, внутрішньо організаційні) та керівні принципи (наприклад, конкурентної поведінки). О. Лісовський та В. Ільченко зазначають, що макроекономічні види ЕЕ, яку обирають суб'єкти економічних відносин, залежать від обраної ними стратегії поведінки, на яку, в свою чергу, впливає рівень конкурентного середовища, яке склалось на ринку. Такі стратегії бувають: агресивними, поміркованими та лояльними. Стратегію, що передбачає стрімке (до 1,5 року) захоплення значної частки нового ринку (до 50%), високу ризикованість та агресивність поведінки компанії на ринку задля недопущення виходу нових гравців на цей ринок, який формується, називають *агресивною ЕЕ*. Ця стратегія, на думку авторів, буде ефективною для компаній із низьким рівнем внутрішньої бюрократії, адже це сприяє швидкому прийняттю рішення щодо розвитку ринків. Однак, такий тип поведінки компанії є найнеефективнішим на новому ринку, який ще формується, з низьким рівнем конкуренції. *Поміркованою ЕЕ* у науковій літературі вважають стратегію, яка передбачає освоєння ринку (в межах до 1 року), що знаходиться на етапі становлення, з помірною інтенсифікацією конкуренції (наприклад, 2–3 конкуренти). Бажана ринкова частка з боку компанії до 10-30%. Такий вид стратегії ЕЕ варто обирати для охоплення, наприклад, ринку медичного обладнання. Поведінка компанії на ринку для освоєння нового ринку в межах шести місяців у частці до 10% ринку, що знаходиться на етапі зародження, з неявним показником конкуренції та не розподіленими частками ринку характеризує *лояльну ЕЕ* [5; 623]. Для

кращого розуміння суті ЕЕ у макроекономіці наведено узагальнену інформацію у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Види економічної експансії в макроекономічному аналізі

Бажана частка ринку	50%			Агресивна економічна експансія	до 1,5 років	Час освоєння ринку
	40%				до 1 року	
	30%				Поміркована економічна експансія	
	20%					
	10%					
	0%				Лояльна економічна експансія	

Джерело: складено автором за [5].

В контексті дослідження ЕЕ варто зазначити, що на класифікацію даного поняття впливають також напрямки, на яких вона здійснюється. За напрямками реалізації економічна експансія поділяється на:

- *Інвестиційну експансію* – процес фінансування в активи, які в подальшому можуть принести прибуток (регулярний чи одноразовий), до якого вдаються економічно розвинуті країни, підприємства або компанії, і спрямований в економіку зарубіжних країн задля розширення сфери свого впливу та досягнення своїх стратегічних цілей;

- *Інституційну експансію* – процес розширення сферу впливу міжнародних організацій та інституцій з метою досягнення певної стратегічної мети;

- *Кредитну експансію*, тобто інтенсивний ріст кредитних операцій з метою отримання прибутку. Може відобразитись у зниженні офіційних ставок центральних банків і розширення лімітів на їх облікові та ломбардні операції, зміну норм обов'язкових резервів кредитних установ, купівлю цінних паперів на відкритому ринку тощо [1].

- *Ринкову експансію* – стратегію розвитку ринку, спрямовану на пошук нових ринків або хоча б нових сегментів для вже добре освоєних товарів;

- *Торгову експансію*, тобто розширення сфер впливу економічно розвинених країн (підприємств, компаній) у рамках зовнішньої торгівлі, спрямоване на посилення боротьби за джерела сировини і ринки збуту [1].

Незважаючи на різноплановість наукових підходів та значну кількість теоретичних досліджень, що стосуються пояснення суті, стратегії та наслідків явища ЕЕ, доцільно наголосити на нечисленності комплексних та ґрунтовних вивчень її ринкових детермінантів у науковій літературі. Значне наукове дослідження про економічну експансіоністську стратегію, пояснення її суті та проявів, зокрема тієї, до якої вдається Китайська Народна Республіка (далі — КНР) зробила у власній монографії Л. Українець. На наше переконання, дослідити явище ЕЕ виключно через з'ясування суті даного терміну та наукових теорій, що його описують, було б недостатнім. В даному випадку варто погодитись з думкою науковиці, яка стверджує, що ЕЕ явище комплексне і складається воно з ключових ринкових детермінантів, *взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих за своєю природою, таких як:*

- *поточний і прогнозований розмір економіки країни та її зовнішньоекономічних операцій* (до ЕЕ вдаються держави, внаслідок стрімкого зростання їхньої зовнішньоекономічної діяльності, тобто тоді, коли така держава стає провідним зовнішньоекономічним гравцем-партнером інших держав регіону одночасно у кількох важливих сферах, таких як зовнішня торгівля товарами і послугами, прямі інвестиції, міжнародний науково-технічний обмін та ін. Також від цього елемента залежить можливість держави переконувати інших гравців світового ринку діяти певним чином, насамперед з використанням (чи загрозою використання) різних економічних стимулів чи покарань. Для оцінки цього елемента ЕЕ можуть бути використані такі ринкові детермінанти: обсяг валового внутрішнього продукту (далі — ВВП), темпи його зростання, обсяги основних зовнішньоекономічних операцій, відносна частка провідної держави у зовнішньоекономічних операціях (торгівлі, інвестиціях тощо) у третіх країнах та ін.) [4; 62].

• *Готовність окремих держав (або їхніх об'єднань) до міжнародної економічної кооперації, розробки та реалізації спільних домовленостей (тобто, міжнародних економічних норм) чи просування інших, узгоджених спільно, дій.* Для виміру даного елемента використовуються не маркетингові показники, а концепція цінності теорій кооперативних ігор з ненульовою сумою, зокрема за допомогою вектора Шеплі. Тобто, в процесі міжнародних економічних переговорів встановлюються правила, які слугуватимуть підґрунтям для здійснення майбутньої ЕЕ. В такому випадку держава-гегемон може впливати на процес формування міжнародних економічних норм, цим самим сприяючи лояльнішим умовам для себе та подальшим експансійним процесам. Як приклад — спільна політика ЄС або ж в контексті тематики цієї магістерської роботи – ініціатива «Пояс і Шлях», або ж інтернаціоналізація китайського юаня.

• *Політика «м'якої сили» («soft power»):* комплекс методів впливу, неекономічного характеру, стосовно конкурентів та партнерів (як прояв – створення КНР азійських багатосторонніх інституцій). Вперше термін «м'яка сила» («soft power») у наукову спільноту ввів американський політолог Джозеф Най і використав його передусім для характеристики міжнародної політичної стратегії Китаю. Дж. Най стверджує, що м'яка сила – це здатність впливати на інших, щоб отримати бажані результати через привабливість і переконання, а не через примус чи фінанси. Основними джерелами «м'якої сили» держави є її культура, політичні цінності та зовнішня політика. Військова міць і економічна доблесть часто мають вторинні прояви «м'якої сили». В контексті КНР це просування власної культури та освітній обмін, інвестування у свою присутність у традиційний європейський медіа-простір (створення європейсько-національних філій китайських ЗМІ; встановлення партнерства та інституційного співробітництва між КНР і європейськими прес-агентствами та ЗМІ; активних звернень до європейських ЗМІ у формі оповідань та інтерв'ю, а також придбання реклами) [6].

В цілому ЕЕ також зазнає впливу від зміни чинників економічного та неекономічного характеру. Такими чинниками можуть бути демографічні зміни, зростання зовнішньоторговельного обороту, зростання торгівлі (яке відбувається швидше, ніж зростання економіки в цілому та робить країну більш вразливою до застосування торговельних бар'єрів з боку партнерів).

Л. Українець вважає, що для оцінки процесів ЕЕ «варто враховувати обсяг економіки країни, а також розмір ринків партнерів, до яких існує вільний або обмежений до певної міри доступ. Обсяг резервів країни відображає її вплив на глобальні фінансові ринки через різні шляхи використання цих резервів. Обсяг залучених прямих іноземних інвестицій (далі — ПІІ) та інвестиційних потоків відображає можливість впливу на іноземних інвесторів через зміну податків та внутрішнє інвестиційне регулювання. Також слід враховувати додаткові чинники ЕЕ, одним з яких є структура торгівлі і виробництва. Якщо внутрішнє виробництво партнерів значно залежить від широкого спектру імпортованих компонентів, або використовує системи з нульовим рівнем запасів, на нього значно легше вплинути діями з-за кордону. В цьому сенсі іноземні інвестори мають особливо великі можливості для ЕЕ, оскільки процеси виробництва стають все більш взаємозалежним на міжнародному рівні» [4; 64].

В контексті тематики цієї роботи аналізуючи вищеописані елементи, що мають місце у зовнішній економічній політиці КНР та призводять до її ЕЕ варто зазначити про прогноз Ім. Валлерстайна щодо росту економіки КНР в порівнянні з економіками країн Організації економічного співробітництва та розвитку (далі — ОЕСР, до якої нині належать 35 держав: Австралія, Австрія, Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Естонія, Ізраїль, Іспанія, Ісландія, Ірландія, Італія, Канада, Корея, Латвія, Люксембург, Мексика, Німеччина, Норвегія, Нова Зеландія, Нідерланди, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, США, Туреччина, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Чилі, Швейцарія, Швеція, Японія). Автор у прогнозі використав різницю річних темпів зростання на рівні 4 і 5%. Описані Ім. Валлерстайном

темпи можливого зростання економіки Китаю відображені у таблиці 1.2. Із вказаної таблиці вбачається, що наслідком економічного зростання Китаю його економічна експансія до 2050 року може дорівнювати сукупній експансії усіх держав-членів ОЕСР. Також варто проаналізувати обсяг економічної експансії через показник зовнішньої торгівлі, такий як експорт. Темпи наростання оборотів зовнішньої торгівлі в державах, що розвиваються, є вищими, ніж темпи росту їхнього виробництва, що дозволяє зробити висновок, що присутність економічної експансії КНР в таких державах буде очевидною. Запропонований Л. Українець прогноз відносного обсягу експорту Китаю (при різних кількісних змінних цього росту) відображено у таблиці 1.3.

Таблиця 1.2.

**Прогнозування різниці річних темпів зростання економіки Китаю
при різних відсотках зростання: 4%, 5%**

Рік	у поточних цінах		за паритетом купівельної спроможності	
	4%	5%	4%	5%
2020	0,29	0,29	0,57	0,57
2025	0,33	0,33	0,60	0,60
2030	0,42	0,46	0,84	0,91
2035	0,51	0,58	1,02	1,14
2040	0,69	0,82	1,37	1,62
2045	0,88	1,09	1,75	2,05
2050	1,02	1,30	2,02	2,59

Джерело: складено автором за [7].

Аналіз масштабів міжнародної ЕЕ, а саме її складової — переговорної позиції, як вже зазначалось вище, проводиться за допомогою вектора Шеплі. За допомогою цього показника можна дослідити реальну впливовість країни в глобальній економіці і відстежити зростання цього впливу, важливим також є значення цих індексів при відносній зміні ВВП країни. У деяких випадках зростання економіки країни супроводжується падінням її економічного впливу на світовій арені.

Таблиця 1.3.

**Прогноз відносного обсягу експорту Китаю
при різних відсотках зростання: 5%, 10%**

Рік	Щорічне зростання	
	5%	10%
2020	0,3949	0,4983
2025	0,4800	0,7296
2030	0,5292	0,8827
2035	0,5834	1,0681
2040	0,6754	1,4217
2045	0,8620	2,2897
2050	1,0477	2,3524

Джерело: [4; 68].

Підрахунки стосовно вектору Шеплі, що відображає ЕЕ Китаю в різних групах країн, відображені у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4.

**Прогноз відносного вектору Шеплі щодо економічної експансії Китаю
у різних групах країн**

Групи країн	Період	
	2036	2056
відносно країн, що розвиваються	0,584	0,647
відносно розвинутих країн	0,299	0,538
відносно світу	0,171	0,309

Джерело: [4; 70].

Дослідження прогресуючого характеру ЕЕ Китаю не буде цілісним без розкриття основних напрямів її здійснення та проявів на сучасному етапі, про що йтиметься у наступному пункті даного розділу магістерської роботи.

1.2. Прояви та основні напрями економічної експансії в контексті зовнішньої політики Китаю

Перед з'ясуванням стратегії ЕЕ, до якої вдається Китай, дослідженням основних напрямів і проявів цього процесу, а також прогнозуванням

сценаріїв майбутнього економічного розвитку Китаю — як світового гегемона та держав, у яких така експансія здійснюється, передусім потрібно охарактеризувати стан та особливості розвитку китайської економіки.

Шлях до ринкової економіки соціалістичного взірця у Китаї розпочався з кінця 1978 року, і очолив його Ден Сяопін. Насамперед, ця модель мала поєднати планову, розподільчу та ринкову системи з великою часткою іноземних інвестицій, економічною самостійністю від компаній та зменшенням втручання держави в економіку, подоланням проблем бідності, прогресу науки і техніки. Усунення проблеми продовольчого попиту, зростання ВВП і виробництва у промисловій галузі, покращення рівня життя — ці та ряд інших змін ознаменували кінець 1980 — початок 1990 років. Вважають, що КНР вдалось успішно модернізувати економіку, здійснити її інтеграцію у світову економіку, при цьому зберегти монопольність Комуністичної партії при владі. Економічні наслідки реформ у Китаї значні, якщо оцінювати їх за світовими показниками. Для позначення реформ у всіх сферах суспільного життя, що заклали міцний фундамент для подальшого економічного піднесення КНР, Джошуа Рамо (консультант найбільшої американської інвестиційної компанії «Goldman Sachs» і професор престижного китайського університету Цінхуа) ввів у наукову літературу дефініцію *«пекінський консенсус»*.

«Пекінський консенсус» зорієнтований, по-перше, на інновації, по-друге, на стійкий, збалансований і якісний розвиток, на соціальну рівність, по-третє, на національне самовизначення. КНР є провідною державою за масштабом економіки, зовнішньоторговельними обсягами (експорту, імпорту), прямих іноземних (далі – ПІІ) і зарубіжних інвестицій, золотовалютних резервів. За капіталізацією фондового ринку Китай посідає друге місце після США. Вагомим результатом політики уряду КНР стало входження китайського юаня до кошика резервних валют із 2016 р., а в 2018 р. – запровадження на Шанхайській міжнародній енергетичній біржі торгівлі нафтовими ф'ючерсами, номінованими в юанях [8]. КНР, займаючи друге після США

місце у світовій економіці, до 2030 року може стати найбільшою економікою світу. Задля цього держава активно розширює ринки збуту й число стратегічних партнерів (зокрема, постачальників сировини), здійснює експорт наукомісткої продукції, створює «вільні економічні зони» з міжнародними інституціями, такими як АСЕАН (Асоціацією держав Південно-Східної Азії) задля підвищення рівня конкуренції з державами-членами NAFTA (Північно-американської зони вільної торгівлі).

Прогресивний економічний розвиток КНР закріплений у 2015 р. в стратегії «Зроблено в Китаї 2025». Ця стратегія передбачає пришвидшення темпів розвитку високотехнологічного виробництва (електричних та електронних машин та устаткування), інформаційних і телекомунікаційних технологій, робототехніки і штучного інтелекту. Передбачається також оновлення технологічних процесів у аграрній сфері, аерокосмічній і морській інженерії, біомедицині, високошвидкісній інфраструктурі тощо. Тобто, в цілому стратегія покликана знизити залежність КНР від імпорту у високотехнологічних областях. У 2015 р. в КНР також було ухвалено програму «Інтернет Плюс», відповідно до якої передбачається активне впровадження ІТ-рішень та технічного устаткування лідируючих секторів економіки, що сприяло б створенню комплексної інтелектуальної екосистеми до 2025 року. Сприяти стратегії «Зроблено в Китаї 2025» покликана також Ініціатива «Один пояс, один шлях» («One belt, one road») (далі — ОПОШ), яка реалізується у інфраструктурній сфері, що надає можливість КНР ширше й ефективніше залучити партнерські держави до торгівлі та інвестування.

Як вважають науковці-політологи, реалізація Китаєм закріплених у нормативних документах цілей інноваційного та економічного розвитку може створити реальну загрозу для світового розвитку загалом, порушення норм міжнародної співпраці, обмеження інноваційних та інвестиційних процесів тощо. Така політика Китаю (експансійна за своєю природою) досить ризикована для світового товариства, адже, мова йде не про торговельні послаблення, які матимуть місце у разі співпраці з КНР, але й і про боргове

навантаження, яке невдовзі може досягти не лише національних масштабів, а й глобальних [8; 174].

За інформацією Національного бюро статистики Китаю, у 2021 р. населення Китаю становило близько 1,41 млрд. осіб. При цьому за офіційними даними Світового банку, у 2021 р. валовий внутрішній продукт (ВВП) Китаю становив 17734,06 млрд. дол. США. Величина ВВП Китаю становить 0,85% світової економіки. Вбачається, що в період з 2012 по 2021 роки відбувся ріст ВВП у Китаї на 9201,83 млрд. дол. США, що становить 107,85% [9]. У 2021 році ВВП КНР становив перше місце серед ВВП країн БРІК та друге місце у світовому рейтингу ВВП. Щодо показників ВВП КНР на душу населення, то 2021 році він становив близько 12 562 дол. США. Прогнозується, що у 2024 р. цей показник може становити 16 390,56 дол. США на особу, а у 2027 р. - 20 118,01 дол. США на особу [10].

Середній рівень інфляції за 2021 р. в Китаї складав 0,85% порівняно з попереднім роком. Її щомісячний рівень помірно зростав у першому півріччі 2022 р. (до 2%). Вбачається, що протягом 2012 — 2021 р. р. рівень інфляції у Китаї знизився майже на 1,80%, що означало підвищення купівельної спроможності грошової одиниці. За прогнозом, у 2024 р. цей рівень може становити близько 1,86%, а у 2025-2027 рр. залишатиметься на рівні 2% [9].

Не беручи до уваги фінансову кризу 2009 р., що спричинила світовий економічний спад, та зниження світового попиту у 2016 р., обсяг зовнішньоторговельних операцій (експорт-імпорт) Китаю все ж стабільно зростав, особливо впродовж останніх десяти років. Пояснюється це тим, що Китай – найбільш густонаселена країна, а отже, найбільший суб'єкт з виробничою економікою та провідний світовий експортер. Ключовими партнерами КНР у 2021 р. зокрема, були сусідні держави — Японія, Республіка Корея і також Тайвань і Гонконг, а також США та ЄС.

Найбільш імпортовані та еспортовані Китаєм у 2021 р. сільськогосподарські товарні групи та їхня вартість відображені на рисунках 1.1.-1.2.

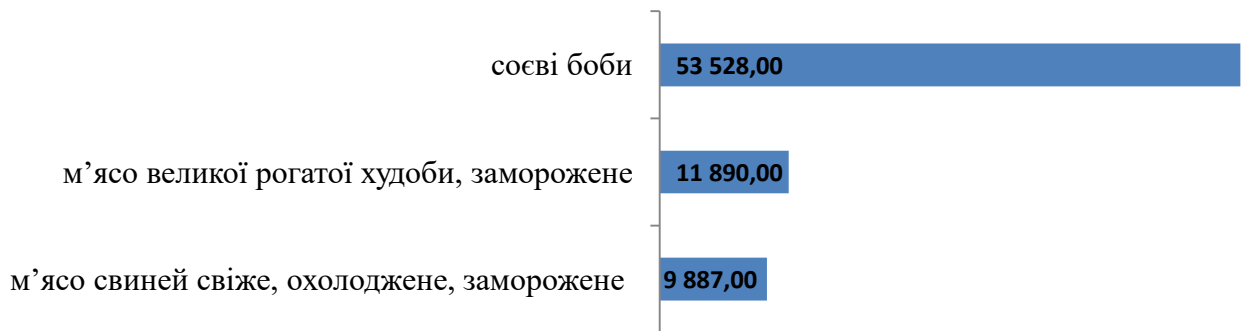

Рис. 1.1. Вартість найбільших сільськогосподарських товарних груп, імпортованих КНР у 2021 р. (млн. дол. США).

Джерело: складено автором за [11;80].

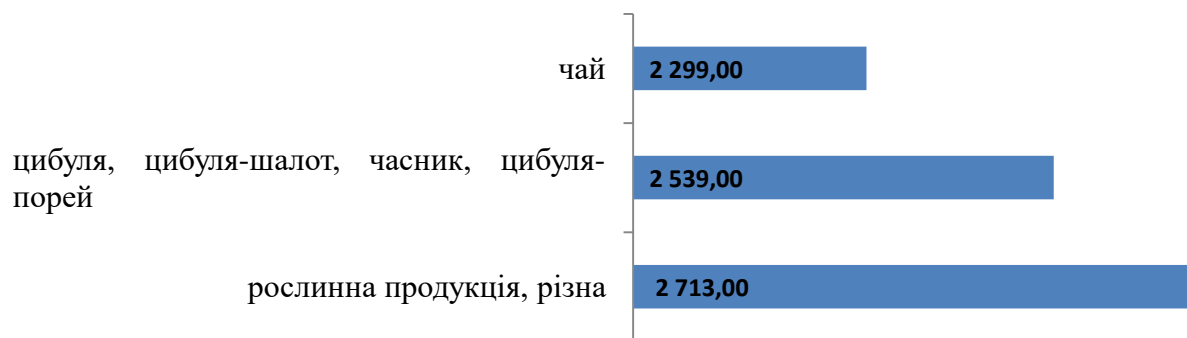

Рис. 1.2. Вартість найбільших сільськогосподарських товарних груп, експортованих КНР у 2021 р. (млн. дол. США).

Джерело: складено автором за [11;80].

Тобто, у зв'язку із стрімким збільшенням населення, КНР у своїй зовнішньоекономічній політиці орієнтується на збільшення сировинних торговельних надходжень (не обмежуючись при цьому лише продукцією харчування, а й забезпечуючи свої потреби у енергетичній сировинній продукції). Цей фактор, на наше переконання, а також розширення політичного впливу Китаю, нарощування його могутності у військовій сфері можуть бути загрозливими для держав, які потрапили під сферу інтересів КНР.

Крім торговельного та ринкового впливів, Китай також дедалі більше

впливає на економіки інших держав світу через інвестиції, інновації та кредитування. Відповідно до даних аналітичного фінансового агентства «S&P. Global Market Intelligence» європейські банки втратили частину свого домінування в глобальному рейтингу розміру активів у 2021 році, тоді як великі китайські кредитори зберегли лідерство як найбільші фінансові установи світу. На думку Натана Стівалла — головного аналітика компанії «S&P Global Market Intelligence» поясненням цього є спонукання Пекіну видавати більше позик на інфраструктурні проекти та малий бізнес, одночасно знижуючи ключові процентні ставки, щоб вивільнити більше ліквідності для кредитування [12]. Рейтинг світових банків за розмірами активів (станом на 31.12.2021 р.) подано у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5.

**Рейтинг світових банків за розміром сукупних активів
(станом на 31.12.2021 р.)**

<i>Місце у рейтингу</i>	<i>Банк</i>	<i>Країна</i>	<i>Сукупні активи, млрд. дол. США</i>
1.	Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	КНР	5 536,53
2.	China Construction Bank Corp.	КНР	4 762,46
3.	Agricultural Bank of China Ltd.	КНР	4 575,95
4.	Bank of China Ltd.	КНР	4 206,53
5.	JPMorgan Chase & Co	США	3 743,57
6.	Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	Японія	3 176,84
7.	Bank of America Corp.	США	3 169,50
8.	HSBC Holdings PLC	Велика Британія	2 953,64
9.	BNP Paribas SA	Франція	2 905,83
10.	Credit Agricole Group	Франція	2 674,35

Джерело: складено автором за [12].

Вищенаведені економічні показники та рейтингові позиції свідчать, що роль і місце КНР у процесах глобального економічного розвитку стає очевидною та важливою. Незважаючи на торговельні війни Китаю та США у 2019 році та їхні наслідки, вплив пандемії COVID-19, економіка Китаю надзвичайно стабільна і в переважній мірі стійка до впливів зовнішнього

середовища та вже з другого півріччя 2021 року почала відновлюватися завдяки державним інвестиціям та міжнародній торгівлі. Звичайно, пандемія негативно вплинула практично на всі економічні сфери Китаю (в меншій мірі на сферу фінансових послуг, ІТ), однак темпи економічного пожвавлення КНР набирають нових обертів. У зв'язку з цим КНР активізувала свою експансійну політику у напрямку Арктики, країн Латинської Америки, Африки та навіть сусідніх азійських держав.

Полярний курс КНР було проголошено у 2014 році Сі Цзіньпіном і вже 26.01.2018 року було розроблено та опубліковано «Білу книгу щодо арктичної стратегії Китаю», яка передбачає створення «полярного шовкового шляху». Даним документом було закріплено статус КНР як «приарктичної держави» (Near-Arctic State), і свідчить про спроби Пекіна надати легітимності власним інтересам щодо його присутності у цьому регіоні [13; 37]. Економічний потенціал Арктичного регіону КНР розглядає як джерело видобутку ресурсів: зокрема, у 2013 р. Китайська національна морська нафтова корпорація у співпраці з іноземними компаніями здійснювала розвідку нафти і газу в регіоні Дрекі в північній Атлантиці, що вважається першою операцією з морського буріння китайською фірмою в арктичному регіоні. Паралельно простежується залучення Китаєм власних інвестицій (прямих та портфельних) у інфраструктуру приарктичних держав (це підтверджується намаганнями китайської компанії «Zhongkyn Group» у 2011 р. придбати за підтримки державного Банку розвитку Китаю близько 300 км² на території Ісландії під приводом будівництва рекреаційно-туристичної зони (зони для гольфу). Занепокоєння щодо справжніх намірів КНР викликав кліматичний фактор, ця територія була найбільш вітряною і туризм (у цьому випадку гольф) був би неможливим, а справжніми намірами КНР було бажання отримати доступ до стратегічних місць, зокрема і для контролю за Полярним шовковим шляхом, як торговельного маршруту. У 2016 році китайська гірничодобувна компанія «General Nice Group», вирішила придбати покинуту військово-морську базу в Гренландії, яка була

побудована США в 1942 році. Впродовж 2018 — 2019 років державні підприємства КНР, зокрема, «China Communications Construction Company», подали заявку на будівництво кількох аеропортів у Гренландії, фінансування якого мало здійснюватись державним банком Китаю). У енергетичній сфері Китай зорієнтований на участь у російсько-китайському проєкті «Ямал ЗПГ». Останній вважається важливою основою так званого «Шовкового шляху на льоду», був ініційований ще у 2013 році та запущений у 2017 році і вважається наймасштабнішим проєктом Китаю з розробки, скраплення, транспортування і продажу зрідженого природного газу в Арктичному регіоні, а також першим великим закордонним енергетичним проєктом з часів появи ініціативи «Один пояс – один шлях». Зацікавленість КНР у освоєнні арктичного регіону пояснюється, зокрема, й трьома маршрутами, які можуть мати перспективу для зовнішньої торгівлі КНР, це: Північний морський шлях, Північно-Західний прохід і Трансполярний морський шлях. Коротша протяжність даних шляхів та їхній маршрут дозволить оперативніше здійснювати транзит товару в рамках торгівельної співпраці зі світовими державами. Детальніше про географічну протяжність цих маршрутів подано у Додатках Б, В.

Аналітики «RAND Corporation Research» у своєму звіті «Стратегія та діяльність Китаю в Арктиці. Наслідки для північноамериканської та трансатлантичної безпеки» стверджують, що КНР є єдиною державою яка очолила та здійснила офіційні експедиції на усіх трьох маршрутах Північного Льодовитого океану [14].

Арктика не єдиний континент, який є об'єктом зовнішньої політики КНР. Будучи і кредитором та інвестором КНР має значний вплив в Центральній та Південній Азії, які підтримали ініціативу «ОПОШ». У Центральній Азії майже всі держави (Киргизстан, Казахстан, Узбекистан, Таджикистан, Туркменістан) економічно «прив'язані» до Китаю через систему позик. Державний борг Казахстану (зокрема, перед Китаєм) перевищує 12 млрд. доларів, у 2019 році він зріс ще на 300 млн. доларів,

оскільки держава отримала від Китаю кредитні кошти та уклала договори про будівництво більше 50 китайських заводів та фабрик, а 20% казахстанської нафти добувають саме китайські компанії. Борг Киргизстану станом на 2019 рік становив близько 1,7 млрд. доларів, а це більше 40% від всього зовнішнього боргу. Впродовж 2011 — 2017 років КНР надала Киргизстану додатково 1 млрд. доларів кредитних коштів. У Таджикистані 48% від зовнішнього боргу становить борг перед Китаєм, що означає першість серед інших держав Центральної Азії. Також Таджикистан має значні поклади золотої руди, що імponує КНР і у зв'язку з чим більше 80% усіх родовищ розробляється компаніями з китайським капіталом. Китай також активно інвестує в економіку Узбекистану, а це позика в майже 7,8 млрд. доларів станом на 2019 рік. Аналогічна ситуація склалась і у Ташкенті. Щодо Південної Азії, то експансійна присутність КНР відображена у ситуації з портом Гвадар (територія Пакистану), який став важливою стратегічною ціллю для втілення ініціативи «ОПОШ». Оскільки, Китай (а саме національна компанія «China Overseas Port Holding Company») ще у 2017 р. отримав даний порт у довгострокове (на 40 років) користування, то це сприяє здійсненні оперативного і безпечнішого експорту китайських вантажів та товарів. КНР інвестував у даний об'єкт більше 50 млрд. дол. США (станом на 2019 р.), отже фактично орендує його і активно використовує прилеглі пакистанські території. У 2017 р. Шрі-Ланка передала у користування КНР південно-азійський порт Хамбантота в рахунок виплати боргу. Подібна стратегія застосована Китаєм у Африці. У 2017 році КНР використовує порт Дорале в Джибуті як військово-морську базу. Для інтересів Китаю дана база важлива передусім можливістю контролю за морськими перевезеннями й надходженням товарів на континент та забезпечує КНР повноцінний вихід до Індійського океану [16; 46].

Домовленість про будівництво залізничного шляху в Східній Африці (від порту міста Кенії Момбаса до Найробі, Уганди, Руанди, Бурунді та Південного Судану), шосе та національний стадіон Мандела в Уганді було

підписано у 2019 р. між КНР та державами африканського континенту. Подібні проекти будівництва потребують численної кількості робочої сили та відповідного технічного оснащення. З даною метою Пекін кредитує африканські держави. Останні, зокрема, закупають дешевші товари китайського виробництва та обладнання. Саме для розвитку (в т. ч. будівництва нових) транспортних інфраструктурних шляхів створено ініціативу «ОПОШ», яка вже була згадана в даній роботі та яка детально досліджена в наступних розділах роботи. Схематичне зображення процедури кредитування інших держав КНР подано у Додатку Д.

Найбільші пільгові кредити, вже видані КНР країнам Африки та галузі такого кредитування, а також приблизні суми кредитування відображено у таблиці 1.6.

Таблиця 1.6.

Основні галузі господарства країн Африки, що кредитуються КНР

<i>Держава-позичальник</i>	<i>Галузь</i>	<i>Загальна сума кредиту (млн. дол. США)</i>	<i>Держава-позичальник</i>	<i>Галузь</i>	<i>Загальна сума кредиту (млн. дол. США)</i>
Марокко	будівництво (дамби), охорона здоров'я,	24,15	Єгипет	легка промисловість	15,85
Туніс	телекомунікація	23,15	Малі	будівництво (матеріали)	18,12
Зімбабве	локальна інфраструктура; сільське господарство (машини, устаткування)	32,51	Ботсвана	будівництво (дороги, житла)	42,42
Республіка Конго	телекомунікація, будівництво (матеріали)	33,82	Кенія	телекомунікація, енергетика (електропостачання)	50,11
Джибуті	телекомунікація	12,00	Еритрея	телекомунікація, будівництво (матеріали)	66,08
Маврикій	будівництво (житла, підземних комунікацій — каналізації)	30,19			

Джерело: складено автором за [17].

Визначити реальні кількісні масштаби економічної експансії Китаю у країни Африки, на наш погляд, досить важко, оскільки статистичні дані з китайських інформаційних ресурсів досить «скупі», а наявні у відкритих джерелах — незначні та охоплюють нетривалий період. Тому виникає сумнів у реальній мотивації активного розширення китайсько-африканської співпраці та можливих наслідках.

Слушною є думка серед науковців, про те, що борг перед Китаєм – новий феномен, у рамках якого його уряд, центральний банк і державні підприємства країни виступають одночасно й кредиторами, і позичальниками, що співіснують в умовах посилення тенденцій до відтоку капіталів [8; 174].

Зовнішньоекономічна геостратегія Китаю базується на можливості отримання вигод саме від переваг міждержавних ділових операцій, тобто з того факту, що продаж даного товару в іншій країні або налагодження фірмою однієї країни виробництва в іншій країні, або надання послуг спільно фірмами двох країн третій, забезпечують залученим у бізнес сторонам більше переваг, ніж вони б мали, якби вели справу у своїх державах [18; 67].

І найважливішим інструментом та складовою частиною цієї експансійної геостратегії є ініціатива «ОПОШ», яка передбачає створення економічних шляхів (коридорів) у шести напрямках. Детальніше про цю ініціативу, мету, перспективи та наслідки її реалізації буде проаналізовано у наступного розділі роботи.

Країни Латинської Америки також залучені до ініціативи «ОПОШ», а отже й до своєї експансійності з боку КНР. Бразилія, зокрема, в 2019 р. отримала від китайської компанії «China Communications Construction Company» значний обсяг інвестицій та фінансування на суму близько 1 млрд. дол. США. В обмін на надане фінансування ця компанія мала отримати 51% акцій від порту, і в подальшому мати право на експлуатацію даного порту. Використання даного порту — стратегічного торгового об'єкту, дозволяє КНР посилювати співпрацю не лише з Бразилією, а й сусідніми державами

[19]. Китай – найбільший кредитор і для Венесуели. Долучившись до стратегічної ініціативи «Один пояс, один шлях», Венесуела отримала масштабні позики, з яких наразі 20 млрд. доларів залишаються непокритими. Така прив'язаність до Китаю та його економічне втручання посилили його вплив і на військову сферу. Китай фінансує, готує і оснащує збройні сили Венесуели, що, за твердженням Н. Валігури дозволяє говорити про «китайський вплив на хід політичного життя країни та експансію в економічному просторі» [16; 48].

Розвиток економічної співпраці Китай — Латинська Америка відрізняється, зокрема, у стратегічному підході, який застосовується КНР, у порівнянні з країнами Африки. Латиноамериканські держави мають кращі, в порівнянні з африканськими державами, показники економічного розвитку, що зумовлені, зокрема, значними покладами сировинних ресурсів. На противагу моделі китайського впливу у Африці, у Латинській Америці, Китай не стає заміником міжнародних кредитних інституцій, що означає, що ці держави розглядають також шляхи економічної співпраці з іншими кредитними інституціями — зокрема, МВФ.

Більшість інвестицій Китаю до Латинської Америки скеровуються до офшорних зон. Інвестиційні потоки на Кайманові острови та Британські Віргінські острови складають 96% усіх капіталовкладень в цей регіон.

В аналітичній фірмі AidData виявили, що десятки мільярдів доларів «рятівних» кредитів Китай надає у вигляді твердої валюти, щоб позичальник мав змогу обслуговувати свої борги й уникнути дефолту [20]. Якщо така тенденція продовжуватиметься, то у КНР є достатні шанси стати основним (і єдиним) інвестором у даному регіоні, витіснивши при цьому ЄС.

Але подібні кредити, за твердженням фахівців-фінансистів, також швидко стають проблемними. Через те, що все більше позичальників за ініціативою «Один пояс, один шлях» не могли впоратися з виплатами за кредитами, Китай засмоктало у вир «рятівних» кредитів, щоб деякі уряди не охопили кризи платіжних балансів.

Різносферовий напрям будівництва, лісове, сільське, рибне господарство, а також видобуток корисної сировини є пріоритетними напрямами, у які спрямовуються такі інвестиції. Приблизна вартість здійсненого КНР інвестування у Бразилії та Еквадорі, суть проєктів детально описані у таблиці 1.7.

Таблиця 1.7.

Інвестиції компаній КНР у держави Латинської Америки

<i>Держава-реципієнт коштів</i>	<i>Суть проєкту</i>	<i>Приблизна вартість інвестицій (млн. дол. США)</i>
Бразилія	Спорудження газопроводу, що сполучає пд. та пн.сх. держави	1 000,00
	Будівництво металообробного заводу в м. Марангао	1 500,00
	Загальне інвестування	43,00
	Лісове господарство	28,4
	Сільське господарство	0,5
	Рибне господарство	0,3
Еквадор	Видобуток нафти	1420,00

Джерело: складено автором за [4; 385].

Як впливає з таблиці, простежити за напрямами та галузями китайського інвестування у Латинській Америці досить складно, оскільки, очевидно, що офшори не є кінцевими реципієнтами даних інвестицій.

Наприклад, китайські фінустанови майже п'ять років намагалися підтримувати ліквідність Шрі-Ланки, щоб країна могла виплачувати старі борги і в неї не впав кредитний рейтинг [18; 69].

Китай дедалі активніше спрямовує власні інвестиції у європейські держави. КНР, передусім, зацікавлений в доступі до Середземного моря, тому здійснив фінансування порту Пірей. Китайська державна транспортна компанія «China Ocean Shipping Company» витратила близько 4,5 млрд. дол. США на закріплення за собою 67% від частки в портовому управлінні, що дозволяє Китаю збільшити та контролювати потік товарів не тільки до Греції, а й до Європи. Посилюється і співпраця між КНР та Італією. Остання також

має намір приєднатись до ініціативи «ОПОШ», попри усі заперечення з боку ЄС. Китаю, в свою чергу, можуть бути цікаві порти Трієсту та Генуї, що відкривають додаткові транспортні потоки для китайського товарообігу всередині Європи. На сьогодні Європа – це нове поле для китайських інвестицій. Прагнучи залучити якомога більше фінансування з боку КНР вже майже понад 17 країн Європи долучилися до стратегічної зовнішньополітичної ініціативи «ОПОШ» [17; 49]. Так, головна стратегія щодо зростання місця та впливу КНР у світі міститься та реалізується через ініціативі «Один пояс, один шлях», яка є основоположною доктриною «китайської мрії» – плану відбудови могутньої держави КНР та зайняття нею місця світового лідера.

1.3. Історична ретроспектива українсько-китайських економічних відносин

Співпраця та тісні взаємні двосторонні відносини з таким політичним суб'єктом, як КНР (авторитетним членом міжнародних організацій, який здатний впливати на міжнародні політичні та економічні процеси у світі), економіка якого зростає (та зростатиме надалі), можуть стати в нагоді для подальшого зростання і розвитку економіки і нашої держави.

Двосторонні відносини КНР та України мають довгу історію та характеризуються різною інтенсивністю їхнього розвитку, в залежності від політичних процесів, що мали місце в нашій державі, та спрямованості зовнішньодержавної політики, яку проголошували ті чи інші політичні лідери з моменту очолювання ними національних владних інституцій. Зародження цих відносин мало місце ще задовго до заснування Китайської Народної Республіки в 1949 році. Протягом періоду 1949 — 1965 рр. міждержавна співпраця здійснювалась передусім на культурному фронті, шляхом взаємообміну делегацій, до яких входили видатні діячі культури, науки, літературні та художні митці. Зупиняти значну увагу огляді даного

періоду міждержавних відносин, на наш погляд, недоцільно, з огляду на те, що Україна на той час була частиною тоталітарного режиму Радянського Союзу, а, отже, позбавлена правосуб'єктності у власній самостійній зовнішній політиці. Новою віхою розвитку українсько-китайських двосторонніх відносин ознаменувався 1991 рік (здобуття Україною незалежності) та цей процес активізувався після 27.12.1991 р. (тобто, з визнанням КНР України як незалежної суверенної самостійної держави). Згодом, 4 січня 1992 р. між державами були встановлені дипломатичні відносини та підписано «Комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Україною та КНР» та «Меморандум взаєморозуміння до Комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Україною та КНР», у яких проголошено мету цих документів — розвиток повномасштабного багатосферового співробітництва. Взаємовідносини між Україною та КНР регулюються також «Угодою між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про торговельно-економічне співробітництво», яка була підписана у 1992 р.) та відповідно до засад якої встановлено режим найбільшого сприяння в питаннях митних стягнень під час експортних та імпорتنих операцій на товари обох держав, податків та інших внутрішніх зборів.

Ці документи були рушієм до міждержавного співробітництва та досі є фундаментальною нормативною основою взаємин. На виконання цілей співпраці, закріплених документально, з весни 1992 року у Києві діє Посольство КНР, а в березні 1993 року у Пекіні розпочато діяльність дипломатичної місії України в КНР.

Характеристикою подальшого розвитку міждержавних відносин є те, що як правило, підвалини такої співпраці зароджувались на найвищих рівнях: на дипломатичному рівні, шляхом взаємних зустрічей міждержавних делегацій, міжурядових представників, а також на рівні глав держав.

За твердженням політологів та аналітиків, у КНР звикли діяти в рамках усталених дипломатичних протоколів, відповідно до яких контакти між

диппредставництвами та дипломатами відіграють першочергову роль і лише після здійснення таких контактів проводиться подальший діалог між лідерами держав [21].

У жовтні 1992 р. перший Президент України Л. Кравчук здійснив державний візит до Китаю, а у вересні 1994 р. президент Китаю Цзян Цземінь здійснив перший офіційний візит до України. Цей період українсько-китайських взаємин, слід охарактеризувати як швидкий у своєму розвитку, завдяки високому рівню політичного діалогу, створенню перших нормативно-правових актів-регуляторів подальшої співпраці та практичному виконанню взятих на себе домовленостей (торговельних, економічних, військово-технічних, наукових, освітніх, культурних). Як наслідок цього періоду — проголошення стратегічного партнерства між КНР та Україною та посилення цих відносин. У січні 1995 року була завершена розробка «Державної програми розвитку відносин між Україною та Китаєм», в якій закріплено описані принципи та пріоритети України та КНР.

У ході візиту Голови КНР до України у червні 2011 р. було підписано Спільну декларацію про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР. Державний візит до КНР Президента України у грудні 2013 р. був ознаменований підписанням Договору про дружбу і співробітництво між Україною і КНР, Спільної декларації України і КНР про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства та Програми розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР на 2014-2018 рр. Вважається, що саме цей період був прогресивним для розквіту співпраці, однак, політичні зміни 2014 р. та пов'язана з цим нечітка реакція з боку КНР на російську анексію Криму та воєнну агресію проти України на її Сході, певною мірою викликали деактивацію двосторонніх взаємин на подальший період. Однак, це не свідчить про цілковите припинення такої співпраці, адже, окрім співпраці між главами держав, продовжувалась подальша співпраця і на міжурядовому рівні.

Зокрема, у жовтні 2014 р. Міністр закордонних справ України П. Клімкін провів зустріч з Міністром закордонних справ КНР Ван Ї в рамках Саміту АСЕМ у Мілані. У січні 2015 р. відбулася зустріч Президента України П. Порошенка з Прем'єром Державної ради КНР Лі Кецяном у рамках засідання Всесвітнього економічного форуму (м. Давос). 17 січня 2017 р. в межах участі у засіданні Всесвітнього економічного форуму в м. Давос Президент України П. Порошенко провів зустріч з Головою КНР Сі Цзіньпіном, впродовж якої глави держав висловили зацікавленість в активізації економічної співпраці між державами. Також було досягнуто домовленості щодо проведення у 2017 р. чергового засідання українсько-китайської Міжурядової комісії зі співробітництва та участі делегації від України в міжнародному форумі ініціативи «ОПОШ» у Пекіні в травні 2017 р. [22].

Впродовж 21–22 січня 2019 р. у Пекіні відбулися політичні консультації за участю заступників міністрів закордонних справ КНР та України з актуальних питань міждержавних взаємин та з тематики ООН. 24 січня 2019 р. в рамках Всесвітнього економічного форуму в Давосі Президент України П. Порошенко зустрівся із заступником голови КНР – Ван Цішанєм. Результатом стала домовленість про розвиток двосторонньої торгово-економічної та інвестиційної співпраці, задля чого у 2019 р. було проведено чергове засідання Міжурядової комісії зі співробітництва. 30 червня 2021 р. між Міністром інфраструктури України — О. Кубраковим та Міністром комерції КНР — В. Веньтао відбулась зустріч, результатом якої стало підписання міжурядової угоди, суть якої полягає у розширенні співробітництва, сприянні співпраці між Україною і Китаєм з метою реалізації спільних проєктів в галузі будівництва інфраструктури. Серед основних напрямів взаємовідносин — транзит залізничним транспортом, транспортна інфраструктура: аеропорти, порти, комунікації та муніципальне інженерне будівництво. Україна та Китай заохочуватимуть компанії та фінансові установи обох країн до активної співпраці в галузі будівництва

інфраструктурних об'єктів та надання необхідної допомоги та супроводу під час спільної реалізації проєктів. Ця Угода передбачає залучення коштів на пільгових умовах від Уряду КНР і подальше їх спрямування на реалізацію інфраструктурних проєктів. У результаті спільних консультацій сторони затвердять потенційні конкретні проєкти співпраці, фінансування яких буде здійснено коштами КНР. Тобто, ця угода є ще одним кроком на шляху до активізації торговельно-економічних взаємин держав [23].

В контексті дослідження генези українсько-китайських економічних відносин було з'ясовано, що на сьогодні чинна договірно-правова база складається більше, ніж з 240 основоположних міждержавних, міжурядових і міжвідомчих документів, які спрямовані на регулювання двосторонньої взаємодії України та КНР. Перелік чинних двосторонніх договорів, укладених між державами впродовж останніх років відображено у Додатку Г. На наш погляд, ефективним і плідним функціонування міждержавної співпраці буде лише тоді, коли створення нормативно-правової бази між Україною і КНР буде враховувати інтереси обох держав, з огляду на ті чи інші політичні процеси, орієнтованість національної економіки в реаліях сьогодення.

Як вбачається, значна кількість міждержавних договорів продовжують існувати лише декларативно, закріплюючи лише майбутні наміри обох сторін, в той час не відображаючись на реальних показниках співпраці. Нажаль, офіційні позиції щодо співробітництва обох держав, які закріплені ними в укладених двосторонніх договорах, втрачають свою актуальність, оскільки всі ці позиції змінились діаметрально протилежним чином. В цьому контексті, варто зазначити, що починаючи з 2014 р., відколи суверенітет України зазнав посягання з боку росії (анексія Криму, збройна агресія на Сході нашої держави) позиція КНР з даного приводу була максимально абстрактною, розмитою, що не могло не впливати і на міждержавні відносини. Незважаючи на тісну взаємодію обох країн у 2020-2021 рр. у боротьбі з пандемією коронавірусної хвороби, що, зокрема, полягала у

активній двосторонній підтримці (так, варто згадати про «повітряний міст»: Київ надав свій парк найбільших транспортних літаків, включно з унікальним АН-225 «Мрія», для перевезення вакцин і медичних вантажів із Китаю по всьому світу. Один рейс «Мрії» закривав потреби в протиепідеміологічних засобах для середньостатистичної за розмірами європейської країни [21]; або ж надання Китаєм Україні 13-ти тонної гуманітарної допомоги у вигляді 1 млн. медичних масок, тисяч комплектів захисного одягу, апаратів ШВЛ, дезінфектантів та антисептиків [25], двостороння співпраця впродовж 2022 — 2023 р. р. продовжує бути пасивною.

Офіційну позицію КНР щодо повномасштабного вторгнення (війни) росії в Україну 24 лютого 2022 року можна вважати нейтральною. З одного боку, КНР не приєднався до антиросійських санкцій, а також наростив імпорт енергоносіїв з росії (а це, як випливає з попередніх пунктів роботи, є ключова потреба, яку Пекін намагається задовольнити у співпраці з іншими державами). З іншого боку КНР зменшив обсяг експорту до рф своєї технологічної продукції, адже не бажає потрапити під вторинні обмежувальні заходи. Однак, КНР використовує свою інституційну гегемонію (зокрема, у ООН), про що свідчать результати голосування 24.03.2022 р. на Генеральній Асамблеї ООН в Нью-Йорку, щодо прийняття резолюції про засудження вторгнення росії в Україну, де Китай утримався від засудження росії. Як правило, така позиція переслідується КНР не з метою нашкодити інтересам України, а, насамперед, з метою послаблення основного конфронтатора — США.

Першочерговим (станом на момент написання даної роботи) для пропагування та інтеграції українських національних інтересів (в т. ч. економічних) в китайське суспільство, а отже і реанімування подальшої співпраці, спрямованої на зростання економіки та розвиток держави вцілому, на нашу думку, має стати призначення Україною Надзвичайного і Повноважного посла в КНР. Як свідчать результати сучасної співпраці

України зі світовими державами в рамках протидії агресору, саме від ефективної комунікації, здійсненої дипломатичними шляхами, залежить подальша орієнтованість, ефективність та прогресивність офіційної міждержавної політики.

На нашу думку, Україні, на даному етапі її державотворення, важливо розглядати потенціал співпраці з КНР, передусім, з метою перетворення на майданчик, де економічні інтереси Заходу та Сходу не конфліктували б, а відтак, позитивний ефект від такої економічної співпраці зростав би.

В межах даного розділу роботи було проаналізовано дефініцію «експансія» та з'ясовано, що дане поняття є комплексним і розуміння його суті залежить від сфери вживання (економіка, політика, філософія тощо). Крім того, цікавою є позиція М. Возного, який розмежував експансію державну (буває юридичною, культурною, військовою, геополітичною, екологічною) та економічну (яка буває торговою, кредитною, ринковою, інституційною, інвестиційною). Тісний зв'язок між економічною експансією та економічним лідерством простежується в основних традиціоналістських та критичних поглядах, що знайшли свій прояв у теоріях гегемоністської стабільності: неореалізму та неолібералізму (представниками яких були Р. Гілпін, Ч. Кіндлебергер, Р. Когейн, Дж. Рагті та ін.), ліберального інституціоналізму (Дж. Ікенберрі), неомарксизму (А. Грамші), світ-системного підходу (І. Валлерстайн, Дж. Аррігі), неограмшійанського дискурсу (Р. Кокс, М. Руперт, В. Робінсон та ін.). Чимало цих теорій описують економічну експансію в контексті загрози гегемонії США в післявоєнний період.

В макроекономіці існує розуміння економічної експансії як комплексу конкретних стратегічних заходів з метою виходу на міжнародних ринок. Вважаємо, що такий підхід до тлумачення, якнайповніше відображає суть даного терміну, оскільки у пошуці нових ринків, не лише для товарної торгівлі, а й для обміну послугами та інвестуванні, науково-технічному

співробітництві, і полягає експансійна політика держави-гегемона стосовно інших держав.

Зумовленість економічної експансії з боку КНР у інші держави пояснюється довгим шляхом економічного розвитку та зростанням економічних, демографічних та соціологічних показників. Такі високі показники економічного розвитку досягнуто завдяки стратегічній політиці, розробленій Ден Сяопіном і спрямованої на проведення численних економічних реформ, політики «відкритості» країни, що в науковій літературі прийнято називати китайською моделлю реформ – «пекінським консенсусом». Основні підвалини такої політики зафіксовано у програмних документах, ініціативах та стратегіях, таких як: «Зроблено в Китаї 2025», «Інтернет Плюс», «ОПОШ». Остання ініціатива, зокрема, є концепцією з притаманною їй китайською специфікою, спрямовану на глобалізацію КНР, яка здійснюється шляхом активної експансії КНР у зарубіжні держави. І в класичному розумінні мова йде не лише про торговельний вид експансії, яку переслідує КНР. Крім торговельного та ринкового впливів, Китай також дедалі більше впливає на економіки інших держав світу через інвестиції, інновації та кредитування, зокрема під гаслом реалізації програмних цілей «ОПОШ». Станом на момент написання цієї роботи простежується факт, що у держав, які приєдналися до даної ініціативи, виникла спільна проблема пов'язана з китайським кредитуванням, зокрема інфраструктурної сфери. Так, держави отримали кредитні кошти від китайського державного банку (Ексімбанк Китаю), щоб здійснити оплату китайським національним підрядникам (виконавцям), таким чином держави поступово стають боржниками КНР. Підтвердженням цього — зростаючі суми зовнішнього боргу азійських держав–сусідів КНР, а також країн Латинської Америки, Африки, Європи. Стратегічні інтереси КНР не оминули також Арктику. У даному регіоні експансійні інтереси КНР спрямовані на отримання доступу до судноплавних шляхів, а отже і збільшенні його торговельного потенціалу, а також на видобутку енергоресурсів для забезпечення потреб своєї

зростаючої нації. В даному контексті КНР активно «просуває» власні інвестиції на континенті, посилює співпрацю з росією задля видобутку більшої кількості енергоресурсів з російської частини арктичного регіону.

Отже, зовнішня політика КНР щодо цих держав має ознаки експансійності та здійснюється на кредитному, інвестиційному та інституційному напрямках. Ця експансія реалізується у кожній окремій державі за індивідуально розробленою стратегією, яка враховує перспективи національних економік держав–реципієнтів коштів та можливостей задоволення КНР власних інтересів (зокрема, але не виключно, вирішення сировинної проблеми) із залученням до цього процесу уряду КНР, міністерств, державних та приватних національних компаній. Майже у кожному регіоні та на кожному континенті КНР переслідує свої стратегічні інтереси, спрямовані на зростання його політичної ролі, розширення доступу до фінансових, технологічних і сировинних ресурсів. Для цього також Китай використовує ідеологію «м'якої сили», що в цілому дозволяє йому успішно здійснювати міждержавне економічне співробітництво.

Гене́за міждержавних стосунків КНР — Україна сягає періоду 1949 року і у цьому періоді мова йшла про співпрацю переважно на культурному фронті, шляхом взаємного обміну делегацій діячів культури, науки, літератури. Розцінювати таку співпрацю як тісну та ціннісну не варто, адже Україна як частина тоталітарного режиму Радянського Союзу була позбавлена правосуб'єктності у здійсненні власної самостійної зовнішньої політики. Однак, зі здобуттям незалежності нашою державою, міждержавна співпраця зазнала відчутного розвитку і помітно активізувалась. Така тенденція спостерігалась аж до 2014 р. Та вже після 2014 р. міждержавні стосунки були деактивовані, що зумовлено нечіткою позицією КНР на російську анексію Криму та воєнну агресію проти України на її Сході. Подібна ситуація з огляду на повномасштабну війну, почату росією проти України, спостерігається і сьогодні.

Особливість політики КНР на сучасному етапі – це принципова відмова від різких кроків. Амбівалентна політика КНР на міжнародній арені з даного приводу створює реальну загрозу подальшій двосторонній співпраці з Україною. Насправді, КНР встановив пріоритет у такій нечіткій власній зовнішній політиці: у питаннях, що стосуються війни росії проти України, Китай просуває свої довгострокові інтереси, пов'язані з історичною геостратегічною конфронтацією між ним та США та можливістю послабити останніх. Якими будуть подальші відносини КНР і України, за яким сценарієм вони розвиватимуться і як ці відносини впливатимуть на економіку обидвох держав – все це залежить від ефективної комунікації, здійсненої дипломатичними шляхами, щодо пропагування та інтеграції українських національних інтересів (в т. ч. економічних) в китайське суспільство.

2. ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КИТАЮ ТА ОСНОВНІ ВЕКТОРИ СПІВПРАЦІ З УКРАЇНОЮ

2.1. Оцінка зовнішньоторговельної діяльності Китаю

Відносини у сфері зовнішньої торгівлі є важливими політичними та державними засобами регулювання, адже є передумовою надходження до країни валюти — матеріальної складової для подальшого економічного розвитку та міжнародного співробітництва з іншими державами, а також важливим чинником для зовнішньої та економічної безпеки цієї країни. Зовнішня торгівля - це специфічний економічний сектор окремої держави, суб'єктний склад якого складають підприємницькі структури, які здійснюють реалізацію товарів (послуг, ідей) на зарубіжних ринках і частину зарубіжного товару на національному ринку. Економічний розвиток держав світу, постійна обмеженість ресурсів та виробничих можливостей зумовлює потребу в взаємному обміні товарами, послугами. З цього випливають поняття «експорт» та «імпорт», які є ключовими показниками зовнішньоторговельної діяльності держави. Експорт – вивезення товарів (послуг) з однієї держави в іншу. Імпорт – ввезення товарів (послуг) з однієї держави в іншу. Постійний ріст цих процесів забезпечує дивіденди у грошовому еквіваленті. Крім того, при здійсненні взаємного обміну товарами (послугами), здійснюється також обмін новими технічними можливостями, освоєння прогресивних технологій. В межах даного пункту роботи будуть досліджені основні зовнішньоторговельні показники КНР, взаємозв'язок між ними та явищем торговельної експансії.

Пандемія коронавірусної хвороби спричинила економічну, енергетичну та продовольчу кризи світового масштабу. За даними Світової організації торгівлі (далі — СОТ) обсяги міжнародної торгівлі товарами у 2020 р. скоротилися на 8%, зокрема, експорт послуг скоротився на 21% [26]. Однак,

зовнішньоторговельний оборот КНР у 2020 р. все ж досяг історичного максимуму і склав 4646,2 млрд. дол. США, що на 1,1% вище, ніж у 2019 р. КНР у 2020 р. належав до групи лідерів, чії частки у світовому експорті зросли (частка КНР в порівнянні з 2019 роком зросла на 1,5%). Товарна структура зовнішньої торгівлі КНР корелює географію останньої. Стабільно високі позиції займають сусідні азійські партнери – Японія, Республіка Корея і також Тайвань і Гонконг (які у статистичних даних розглядаються як зовнішньоторговельні партнери КНР), ЄС (провідну позицію тут займає Німеччина, позиції решти європейських країн змінювались не суттєво), а також США [27; 28]. Географія та обсяг експорту товарів з КНР у 2020 р. відображено на рисунку 2.1.

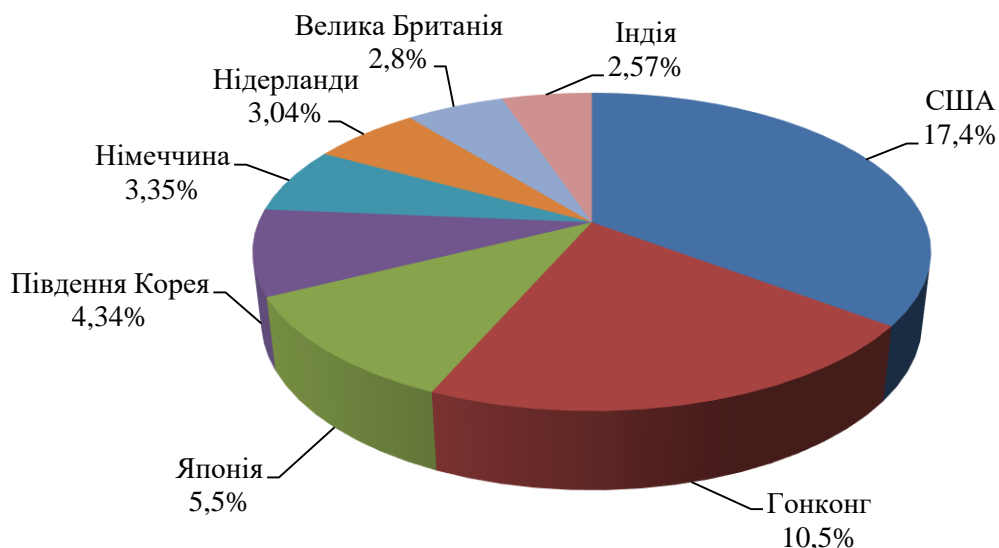

Рисунок 2.1. Географія та обсяг експорту товарів з КНР у 2020 р. (у % від загального експорту).

Джерело: складено автором за [28; 35].

Як вбачається з рисунку 2.1. у 2020 р. основними напрямками експорту товарів з Китаю у були: США з часткою 17,4% (на суму 452 млрд. дол. США); Гонконг із часткою 10,5% (на суму 272 млрд. дол. США); Японія з часткою 5,5% (на суму 142 млрд. дол. США); Південна Корея з часткою 4,34% (на суму 112 млрд. дол. США); Німеччина з часткою 3,35% (на суму 86 млрд. дол. США); Нідерланди з часткою 3,04% (на суму 79 млрд. дол. США);

Великобританія із часткою 2,8% (на суму 72 млрд. дол. США), Індія із часткою 2,57% (на суму 66 млрд. дол. США) [28; 35].

Пандемія коронавірусу в переважній мірі змінила товарну структуру експорту КНР. У цій структурі на кінець 2020 р. (в порівнянні з 2019 р.) зменшилась частка сировинних товарів (наприклад, виробів з чорних металів — до 2,74%, органічних хімічних сполук — 2,2%, палива мінерального, нафти та продуктів її перегонки; бітумінозних речовин; воску мінерального — 1,24%, чорних металів — 1,2%) та трудомістких товарів (предметів одягу та приладь до одягу, крім трикотажного машинного або ручного в'язання — 2,41%, трикотажного машинного або ручного в'язання — 2,4%, взуття, гетрів, та аналогічні виробів, їх деталей — 1,47%). Збільшилась частка високотехнологічних, наукомістких товарних груп з високою доданою вартістю (наприклад, електричних машин та обладнання; звукозаписної та звуковідтворюючої апаратура — до 27,41%, ядерних реакторів, котлів, обладнання та механічних пристроїв — до 16,99%, експорт ноутбуків, побутової техніки та медичного обладнання також збільшився на 20,4%, 24,2% та 41,5% відповідно [28; 36]. Як вбачається з вищенаведеного, у 2020 р. машинне устаткування та транспортне обладнання, комп'ютерна та радіомовна техніка, телефони становили найбільшу частину китайського експорту. Так, зокрема, у 2020 р. вартість цієї експортованої категорії товарів становила приблизно 1,26 трлн. дол. США. Крім того, основними експортними продуктами є продукти харчування та живі тварини, які використовуються в їжу.

Детальнішу інформацію про провідні аграрні та не аграрні товарні групи, імпортовані до КНР наведено на рисунках 2.2.-2.3. Соеві боби, м'ясо свиней свіже, охолоджене, заморожене; м'ясо великої рогатої худоби заморожене; солодовий екстракт, пальмова олія та її фракції входили до п'ятірки найбільш імпортованої Китаєм у 2020 р. агропродукції. Натомість, до не аграрного імпорту у цей період належали: електронні інтегральні

схеми, нафтопродукти (сирі), залізні руди та концентрати, автомобілі для перевезення людей, нафтові гази [29].

Рис. 2.2. Провідні аграрні товарні групи, імпортовані до КНР у 2020 р., (у млн. дол. США).

Джерело: складено автором за [29].

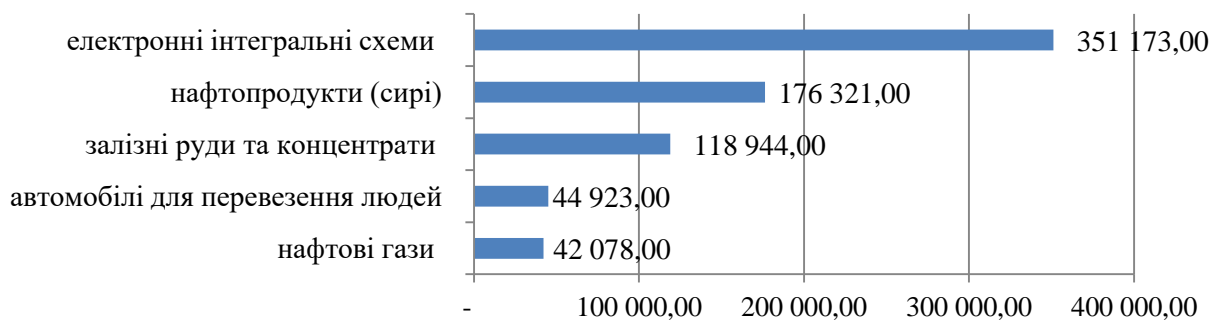

Рис.2.3. Провідні не аграрні товарні групи, імпортовані до КНР у 2020 р., (у млн. дол. США).

Джерело: складено автором за [29].

У 2021 р. у структурі аграрного товарного імпорту значних змін не відбулося: п'яте місце, відповідно, займали: кукурудза (на загальну суму 8 023 млн. дол. США) та фрукти, свіжі (на загальну суму 6 407 млн. дол. США). Щодо неаграрного імпорту у 2021 р., то п'яту позицію зайняли мідні руди та концентрати (на загальну суму 56 806 млн. дол. США) [29].

Для з'ясування ролі і позиції КНР у світовій торгівлі варто проаналізувати обсяги та структуру експорту та імпорту товарів, передусім, у контексті співвідношенні частки КНР із світовими обсягами та в порівнянні з іншими провідними державами.

У 2021 р. експорт товарів та послуг КНР досяг 13,02% від світового та становив — 2591,13 млрд. дол. США (для порівняння у Німеччині цей показник становив — 1380 млрд. дол. США, у Японії — 641,38 млрд. дол. США, у Франції — 488,35 млрд. дол. США) [29].

У 2021 р. КНР найбільше експортувала електричних машин та обладнання. Вартісні характеристики експорту Китаєм цієї товарної групи та співвідношення з іншими державами наведені на рисунку 2.4.

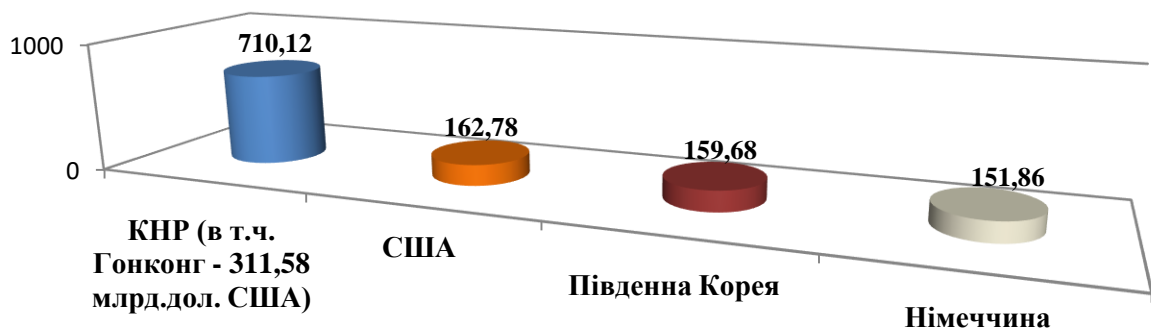

Рис.2.4. Рейтинг країн за обсягом експорту електричних машин та обладнання у 2021 р. (у млрд. дол. США).

Джерело: складено автором за [29].

У 2021 році дана категорія товару також була першою у світі за обсягом торгівлі із сумою експорту 2,75 трлн. дол. КНР займала провідне місце за експортом даної товарної групи, як у 2019 р., так і у 2021 р. [29].

Наступною найбільш експортованою товарною групою у 2021 р. як у розрізі КНР так і у світі були реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої. Сума китайського експорту у 2021 р. за даною товарною групою склала 440,25 млрд. дол. США, що на 23,28 млрд. дол. США перевищує показник минулого року. До четвірки країн — лідерів за обсягом експорту даної групи товару у 2021 р. (окрім КНР) також належали: Німеччина, яка експортувала цих товару на суму 236,71 млрд. дол. США, США — 182,70 млрд. дол. США, Японія — 121,67 млрд. дол. США [29].

Китай у 2021 р. був беззаперечним лідером із обсягом 62,34 млрд. дол. США у експорті третьої за обсягами товарної групи — одягу та додаткових речей до одягу, текстильних, крім трикотажних. До п'ятірки провідних експортерів також належали — Бангладеш — 16,95 млрд. дол. США, В'єтнам — 13,32 млрд. дол. США, Італія — 11,68 млрд. дол. США, Німеччина — 11,51 млрд. дол. США [29].

Четверте місце за обсягами експорту КНР займають меблі, постільні речі та матраци. Цих товарів було експортовано у 2021 р. на суму 109,39 млрд. дол. США (на 9,9 млрд. дол. США більше, ніж у 2020 р.). КНР займає перше місце із часткою 41,6% у світовому експорті цих товарів [29].

На п'ятому місці експортованих КНР у 2021 р. товарів знаходяться пластмаси та полімерні матеріали і вироби з них на суму 96,4 млрд. дол. США. Частка КНР у світовому експорті даної товарної групи — 15,9% [29].

У 2021 р. у частці експорту КНР провідні позиції займали також засоби індивідуального захисту (224 млрд. од. респіраторних масок і 2,31 млрд. од. захисних костюмів) [18, с.48].

У 2020 р. Китай займав друге місце після США за обсягом світового імпорту товарів з часткою 11,7%. Частка США становила 13,70%, Німеччини — 6,7% (третє місце). У 2021 р. Китай імпортував товарів приблизно на 2,069 трлн. дол. США, що свідчить про збільшення вартості імпорту приблизно на 30% в порівнянні з 2020 р. У 2021 р. імпортний внесок Китаю у ВВП становив близько 15,2%, а китайський експорт перевищив імпорт країни приблизно на 676,7 млрд. дол. США, створивши значне позитивне сальдо торгівлі товарами [18; 50].

У 2022 р. показник загальної торгівлі товарами у КНР досяг найвищого рівня, ніж за попередні періоди і становив 6,3 трлн. дол. США, що на 7,7% більше, ніж у 2021 р. Експорт у 2022 р. зріс на 7%, а імпорт — на 1,1%, що становило позитивне сальдо торгового балансу в розмірі 877,6 млрд. дол. США, перевищивши 676 млрд. дол. США у 2021 р. Величезне позитивне сальдо торгового балансу відбулося завдяки значному зростанню експорту

протягом першого кварталу 2022 р. Однак, у третьому-четвертому кварталі 2022 р. тенденція почала змінюватися: експорт знизився на 0,3% у жовтні 2022 р., а у листопаді — ще на 8,7% і це перше падіння з середини 2020 р. Скорочення поглибилося в грудні, оскільки експорт впав на 9,9%, що стало найгіршим падінням з початку спалаху коронавірусу в лютому 2020 р. У грудні 2022 р. імпорт впав на 7,5%, що трохи краще, ніж падіння на 10,6% у листопаді. Це падіння може бути пов'язане з ослабленням світового попиту на китайські товари [30].

Щодо товарної структури зовнішньої торгівлі КНР у 2022 р., то цей період характеризувався наступними особливостями. За даними Reuters обсяги імпорту сирової нафти до Китаю в 2022 р. скоротилися майже на 1%, попри зростання закупівель у четвертому кварталі 2022 р. КНР скорочує імпорт нафти другий рік поспіль на тлі суворих заходів боротьби з поширення COVID-19. Такі групи товарів, як електромобілі, фотоелектрична продукція та літєві батареї стали новими «драйверами» зростання експорту у 2022 р. Найбільш чисельною товарною групою за обсягом експорту у 2022 р. залишались пасажирські автомобілі на нових джерелах енергії. За період січень — жовтень 2022 р. експорт цієї групи наблизився до 2,46 млн. одиниць, що на 54,1% більше, ніж за 2021 р. Наприкінці 2022 р. США запровадили низку експортних обмежень, включаючи заходи щодо обмеження експорту до КНР певних напівпровідникових мікросхем, виготовлених у будь-якій точці світу за допомогою американського обладнання. Це призвело до падіння у КНР обсягу імпорту цього товару на 15% – до 538,4 млрд. одиниць (у 2021 р. імпорт цього товару становив 635,6 млрд. одиниць). Це перше падіння такого масштабу, починаючи з 2004 р. Раніше обсяги імпорту на цей товар зростали (на 17% у 2021 р., на 22% у 2020 р. та на 6,6% у 2019 р.) [31].

В січні–лютому 2023 р. експорт із Китаю впав на 6,8% порівняно з попереднім роком і становив 506,3 млрд. дол. США, що в цілому є кращим показником у порівнянні з падінням у грудні 2022 р. Експорт скорочувався

четвертий період поспіль на тлі триваючої слабкості зовнішнього попиту, що має наслідком глобальне уповільнення економіки, яке гальмує подальше післяковідне відновлення КНР. За товарними групами знизився експорт необробленого алюмінію та виробів (-14,8%) і рідкісноземельних металів (-5,7%), але зріс для продуктів нафтопереробки (74,2%) і сталевих виробів (49%). Щодо основних торговельних партнерів, то експорт до США впав на 21,8%, а до ЄС і Японії – на 12,3% і 1,6% відповідно. Натомість зросли обсяги експорту до держав АСЕАН (9%) і росії (19,8%) [31]. З останньою, зокрема, а також із Саудівською Аравією КНР у 2022 р. практикував використання власної національної валюти — юаня для міждержавних торговельних розрахунків за придбані енергоносії та нафторесурси. Тобто вбачається дедалі активніша політика КНР щодо інтернаціоналізації власної валюти. Не можна виключати експансійність такої політики (валютної за своїм змістом) і щодо держав Африки та Латинської Америки. Крім того, подібна тенденція тісної торгівлі з державою-агресором впливає і на поточну стан та перспективу українсько-китайських відносин, про які детальніше йтиметься у наступних розділах роботи.

Щодо міжнародної торгівлі послугами, варто зазначити, що КНР все ж не приділяла достатньої уваги для розширення обсягів торгівлі послугами. В певній мірі ситуація зазнала змін після вступу до СОТ у 2001 р. Китай зобов'язався відкрити для іноземних партнерів свій внутрішній ринок торгівлі послугами, внаслідок чого було скасовано більше 2000 нормативних актів, які не відповідали світовим вимогам торговельного обміну послугами та нормам СОТ. Водночас прийнято ряд нормативних актів щодо доступу іноземних постачальників послуг до банківської, страхової, будівельної та транспортної галузей. Результатом стала різка активізація торгівлі послугами, за обсягом якої Китай з 12-го місця у світі перемістився на 2-е. За період 2012–2021 р. р., імпорт послуг КНР збільшився з 39,3 до 467,6 млрд. дол. США при середньорічному прирості 16,7%. У торгівлі новими видами послуг у КНР провідні позиції займають сфера телекомунікаційних,

комп'ютерних та інформаційних послуг. За підсумками 2021 р. на торгівлю послугами припадає 14,5% загального обсягу зовнішньої торгівлі Китаю товарами і послугами [18; 52].

Варто зазначити, що зовнішня торгівля КНР — Латинська Америка, КНР — Африка, є також важливим детермінантом експансійної політики КНР в цілому. За твердженням Л. Українець, яка проаналізувала торговельну співпрацю КНР та країн Латинської Америки протягом тривалішого періоду (з моменту зародження міждержавної співпраці — 90-ті. р. р. ХХ ст. до сьогодні), у Мексиці, Центральній Америці та Карибському регіоні постійно зростає дефіцит торговельного балансу, що пояснюється однорідністю структури «експортного кошика» цих країн та КНР. Таким чином місцеві виробники зазнають сильної конкуренції з боку китайських виробників у секторі низько- та середньотехнологічної продукції, а також легкої промисловості. Ситуація у Південній Америці склалась дещо інакше, оскільки цей регіон виявився більш доповнюючим, ніж конкурентним, для Китаю. З даного регіону до КНР надходять поставки сировини, харчових продуктів та пального. КНР, у свою чергу, отримав у даному регіоні сприятливі зростаючі ринки для збуту своєї промислової продукції, ставши важливим торговельним партнером для Бразилії, Чилі, Аргентини та Перу. У географічній структурі експорту окремих держав Латинської Америки КНР також займає вагоме місце. На нього припадає 5,3% експорту Бразилії, 8,3% експорту Аргентини, 11,1% експорту Чилі, 10,7% експорту Перу і 10,25% експорту Куби. Для таких держав Латинської Америки — Бразилії і Чилі, Перу, Аргентини, Куби і Коста-Ріки Китай є важливим торговельним партнером. Підвищений попит з боку КНР на сировину може затримати диверсифікацію і перехід від сировинних галузей до обробних в деяких країнах Латинської Америки. Відстежується різноманітність структури експорту з Латинської Америки до КНР, але водночас очевидною є однакова структура імпорту з КНР до всіх країн даного континенту [4; 380]. Структура експорту, імпорту КНР – Латинська Америка наведена у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Структура зовнішньої торгівлі товарами: КНР–Латинська Америка

<i>Держава-партнер</i>	<i>КНР імпортує</i>	<i>КНР експортує</i>
<i>Еквадор</i>	Фрукти, нафторесурси, морепродукти	Промислові товари, текстиль,будівельне устаткування
<i>Венесуела</i>	Нафторесурси	Промислові товари, текстиль
<i>Бразилія</i>	Літаки, нафторесурси, соя	Промислові товари, текстиль,запчастини
<i>Аргентина</i>	Нафторесурси, соя, м'ясо	Промислові товари, текстиль
<i>Чилі</i>	Мідь	Промислові товари, текстиль
<i>Перу</i>	Мінеральні ресурси, риба	Промислові товари, текстиль
<i>Мексика</i>	Нафторесурси, соя, промислові товари	Промислові товари, текстиль

Джерело: складено автором за [4; 381].

Зважаючи, що економіки КНР та Латинської Америки є взаємодоповнюючими, проте цей фактор не завжди вказує на плідність та взаємовигідність економічної співпраці між ними. Якщо держави Латинської Америки експортують в КНР переважно сировину та сільськогосподарську продукцію, то з КНР надходить низько- та середньотехнологічна продукція, яка хоча і може задовольняти попит локальних споживачів, але також витісняє з ринку місцевих виробників. Низьковитратне виробництво у КНР обмежує можливість для латиноамериканських виробників експортувати свої товари на ринки третіх країн (таких як США або ЄС). Більше того, експорт з Південної Америки до Китаю також може зустріти конкуренцію з боку країн-членів АСЕАН.

Близько 35% експортних товарів з АСЕАН до Китаю, є тотожними з тими, якими торгує Латинська Америка. Це, своєю чергою, призведе до негативних наслідків у майбутньому. Зростання КНР, передусім демографічне, сприяє зростанню світових цін на сировину. Так, це може трактуватись позитивно для Латинської Америки, адже у держав даного континенту збільшуються експортні доходи, однак існує занепокоєння, що зростання цін на сировину — процес нестабільний та недовготривалий. Крім

того, торговельна політика КНР становить загрозу трансформації структури експорту Латинської Америки в напрямку більшої доданої вартості. Ріст товарів промислового призначення, ввезених з КНР, витісняє латиноамериканських виробників з глобального світового ринку. Крім того, очевидним стає той факт, що попри зростання експортних сировинних доходів у Бразилії, Венесуелі, Чилі, Перу, Аргентині, досі залишаються невирішеними внутрішньодержавні проблеми, такі як високий рівень безробіття чи модернізація виробництва, а окремі промислові галузі цих держав зазнають негативних наслідків від дешевого китайського імпорту. Слід погодитись з Л. Українець, яка вважає торгівлю між КНР та Латинською Америкою в меншій мірі «доповнюючою» та переважно «незбалансованою» [4; 389].

Стрімке збільшення кількості населення КНР зумовило підвищення попиту на сировину, а відтак — не лише змінило усталені умови торговельної співпраці на користь держав Африканського континенту, але й зумовило переорієнтацію їхніх ринків на азійські.

Основна стаття китайського імпорту з країн Африки, що на південь від Сахари - це паливні матеріали. Основна стаття китайського імпорту з країн Африки, що на південь від Сахари - це паливні матеріали. Експорт з Китаю до Африки є більш диверсифікованим: тканини (16%), одяг та взуття (14%), транспортні засоби (8%), електроприлади (7%), промислове обладнання (5%) та інше (42%) [4; 397].

Найбільша частка імпорту до КНР надходить з Анголи (нафторесурси), ПАР (нікель, залізо, мідь, інші руди), ДР Конго, Замбія. Зокрема, остання створила з КНР економічно-торговельну зону, в якій для китайських підприємств скасовано мито та ПДВ. Така співпраця значно розширює перелік товарів, які потрапляють до КНР.

Географічна структура імпорту та експорту КНР з та до країн Африканського континенту та обсяг таких міждержавних торговельних операцій (у %) подані у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Географічна структура імпорту та експорту КНР – держави Африки

Держава-імпортер	Частка, %	Держава-експортер	Частка, %
Ангола	36,71	ПАР	21,03
ПАР	17,9	Нігерія	15,09
Замбія	5,74	Кенія	8,68
ДР Конго	5,48	Танзанія	5,54
		Ефіопія	4,99
Решта	28,04	Решта	44,67

Джерело: складено автором за [4; 397].

У економічно-торговельну зону, яку створила КНР та Замбія, надійшло близько 800 млн. дол. китайських інвестицій та створено тисячі робочих місць для місцевого населення. Також ця співпраця сприяла безмитному доступу місцевих товарів на китайський ринок.

Інформація про частки експорту нафторесурсів з країн Африки до КНР відображена на рисунку 2.5.

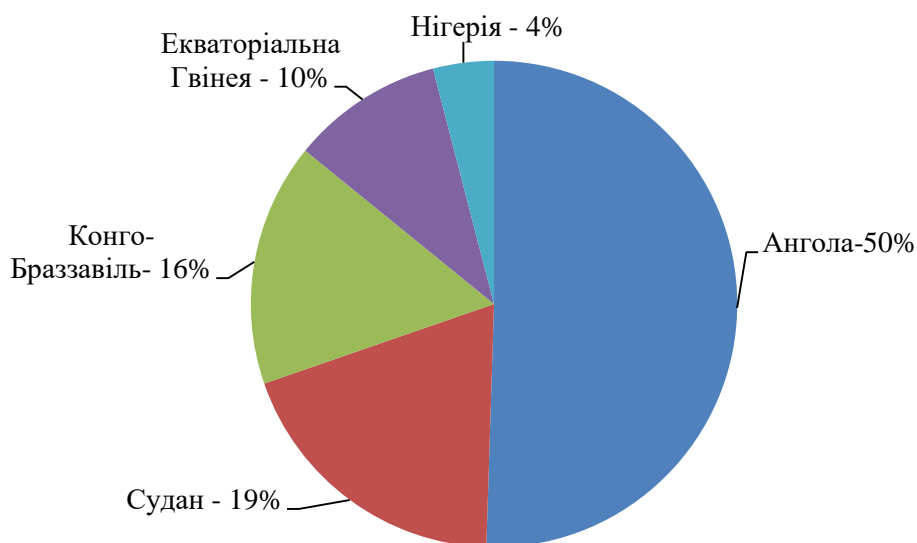

Рис.2.5. Частка експорту нафторесурсів з країн Африки до КНР (у % від загального експорту із вказаного регіону).

Джерело: складено автором за [4; 403].

Основний експорт з ПАР до КНР становлять залізна руда та діаманти. Західна Африка (Екваторіальна Гвінея, Камерун, Ліберія, Габон, Конго-

Браззавіль) постачають КНР також деревину та бавовну (Кот-Д'Івуар, Малі, Бенін, Буркіна-Фасо, Камерун).

Щодо структури китайського експорту в цей регіон, то сюди належать товари обробної промисловості (частково вузли і агрегати ввозяться і збираються у Африці для подальшого експорту до США чи Європи, інша частина — обладнання і устаткування, призначені для використання у місцевій промисловості; також значну частину складають короткострокові споживчі товари, часто дешевші і більш конкурентні, ніж продукція місцевих виробників). Крім того, основними місцями збуту товарів текстильної промисловості з КНР є Того, Нігерія, Гана, Бенін, Гамбія, Кенія, Танзанія. В цьому контексті можна зробити висновок, що ці держави залежать в основному від попиту (чи його зміни) з боку КНР [4; 403].

В цілому зростання китайського попиту на сировину, що також сприяє підвищенню цін на неї, може забезпечити і зростання доходів африканських країн, передусім від експорту даної продукції, і розвиток видобувного сектору економіки. Проте, негативними наслідками такої торговельної співпраці вбачаються витіснення місцевих виробників з ринку, оскільки ввезені з КНР товари часто є дешевшими, гальмування розвитку національних галузей промисловості (зокрема, легкої).

Науковці стверджують, що для торгівлі КНР з країнами Африки характерно те, що деякі з них (експортери нафти) мають велике позитивне сальдо у торгівлі з Китаєм, тоді як іншим загрожує зростання дефіциту у двосторонній торгівлі, оскільки товари, що ними експортуються, не мають такого великого попиту, а імпорт з КНР постійно збільшується. Перспективою держав — виробників сільськогосподарської продукції (кави, какао, фруктів, горіхів, овочів, тютюну, частково — морепродуктів) може стати нарощування обсягів експорту цієї продукції до КНР [4; 404].

Зацікавленість КНР у торговельній політиці відносно держав Африки зумовлюється:

– по перше, потребою та наявністю значних обсягів природних ресурсів на даному континенті (нафта, метали: мідь, хром, тантал, кобальт, платинова група, марганець);

– по-друге, орієнтованістю на держави, де відсутні або присутні в нечисленній кількості європейські або американські компанії, що виключає можливість виникнення конфлікту інтересів в майбутньому;

– по-третє, африканський континент розцінюється китайськими підприємствами і як джерело додаткового прибутку та дешевої робочої сили, і як можливість отримання досвіду у веденні міжнародного бізнесу.

2.2. Аналіз торговельно-економічного співробітництва Китаю з Україною

Оцінити реальний стан міждержавних відносин, наявність чи відсутність конкурентних переваг конкретної держави у таких відносинах, результат трансформаційних процесів у її економічному, політичному просторі можна, якщо проаналізувати основні показники зовнішньої торгівлі цієї держави. Зовнішня торгівля є дієвим механізмом для просування національних інтересів у міжнародному співтоваристві, посилення позиції держави у світовій економіці, політиці, правопорядку.

Як вже зазначалось у попередньому розділі роботи, після початку збройної агресії росії та повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. публічна позиція КНР щодо війни є нейтральною. Обсяги імпорту енергоносіїв до КНР з росії зросли, однак КНР досі не приєдналась до антиросійських санкцій, хоча, водночас зменшив обсяг експорту високотехнологічної продукції, щоб не потрапити під обмежувальні заходи від такої співпраці, які застосовуються міжнародною спільнотою. На нашу думку, це вагомий фактор впливу на сучасний стан та розвиток українсько-китайських відносин і подальшої співпраці в рамках «ОПОШ».

Як вже йшлося у попередньому пункті цього розділу, у третьому-четвертому кварталі 2022 р. відбулося різке падіння обсягів зовнішньої торгівлі КНР, як імпорту так і експорту, що триває і до лютого 2023 р. Минулий рік для КНР був кризовим, зокрема через негативні наслідки коронавірусної пандемії, постійні локдауни, зниження ролі інвестицій у розвитку китайської економіки, та, зрештою, розв'язаній державою-агресором війні в Україні, яка призвела до глобального росту цін на ресурси — переважної частки імпорту КНР, що також вплинуло на обсяги світової торгівлі.

Найбільший показник товарообігу між Україною та КНР характерний для 2013 р. і становив 11,12 млрд. дол. США. Проте, починаючи з 2014 р. реалізація значної кількості спільних українсько-китайських проектів торговельно-економічного співробітництва припинилась, відтак — товарообіг знизився.

У 2020 р. Китай за обсягом товарообігу зайняв перше місце серед торговельних партнерів України. Державна служба статистики України (далі — Держстат) наводить такі відомості за результатами співпраці з КНР у 2020 р.:

- двосторонній товарообіг: 15,4 млрд. дол. США,
- експорт товарів з України до КНР: 7,1 млрд. дол. США,
- імпорт товарів з КНР в Україну: 8,3 млрд. дол. США,

Відповідно негативне сальдо для України у 2020 р. складало – 1,2 млрд. дол. США [32].

Якщо проаналізувати структуру українського експорту до КНР у 2020 р., то сюди належали: руда, шлаки і золи; зернові культури; жири та олії тваринного або рослинного походження; чорні метали; залишки та відходи харчової промисловості; котли, машини; деревина і вироби з деревини. У структурі імпорту товарів з КНР до України належали: електроавтомобілі; котли, машини та агрегати; засоби наземного транспорту, крім залізничного; пластмаси, полімерні матеріали; оптичні та фотографічні прилади та апарати;

взуття; різноманітна хімічна продукція; іграшки; органічні хімічні сполуки; меблі; виробів з каучуку, гуми та ін. [32].

У 2020 р. обсяг торгівлі послугами склав 312,9 млн. дол. США, при цьому експортними послугами з України до КНР були: транспортні послуги; ділові послуги; послуги з ремонту та технічного обслуговування; послуги, пов'язані з подорожами; послуги з будівництва; послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги на загальну суму 121,4 млн. дол. США. Імпортними послугами з КНР в Україну були: послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю; транспортні послуги; ділові послуги; комп'ютерні та інформаційні послуги; роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності; послуги, пов'язані з подорожами на загальну суму 191,5 млн. дол. США. Відтак, у торгівлі послугами за 2020 р. характерним для України є негативне сальдо – 70,0 млн. дол. США [32].

Станом на 30 вересня 2020 р. в економіку України надійшло близько 75,7 млн. дол. США ПІІ з Китаю. Детальніша інформація про галузі, у які надходили інвестиції з КНР у 2020 р., за даними Держстату подана у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

**Галузі економіки України,
у які здійснювалось інвестування з боку КНР у 2020 р.**

<i>Галузь економіки</i>	<i>Частка, %</i>
<i>Промисловість</i>	43,5
<i>Сільське, лісове та рибне господарство</i>	12,3
<i>Оптова та роздрібна торгівля, ремонт транспортних засобів</i>	10,2
<i>Професійна, наукова та технічна діяльність</i>	19,7
<i>Операції з нерухомим майном</i>	3,6
<i>Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність</i>	3,4
<i>Будівництво</i>	3,4

Джерело: складено автором за [32].

У 2021 р. КНР також займала перше місце серед решти торговельних партнерів за обсягом здійсненого товарообігу. Станом на 31.12.2021 р. за даними НБУ в економіку України надійшло ПП з Китаю на суму близько 111 млн. дол. США (з початку року цей показник збільшився на 35,3 млн. дол. США) [33]. Порівняння показників двосторонньої торгівлі у 2020 — 2021 рр. пропонуємо розглянути у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Показники двосторонньої торгівлі України та КНР у 2020-2021 рр.

<i>Рік</i>	<i>Експорт, млрд. дол. США</i>	<i>Імпорт, млрд. дол. США</i>	<i>ЗТО*, млрд. дол. США</i>	<i>Сальдо, млрд. дол. США</i>	<i>Коефіцієнт покриття імпорту експортом</i>
2020	7,1	8,32	15,42	- 1,22	0,85
2021	8,0	10,97	18,97	- 2,97	0,73
2022	2,47	8,68	11,15	- 6,21	0,28

* ЗТО — зовнішньоторговельний оборот
Джерело: складено автором за [32], [33].

Щодо зовнішньоторговельного обороту (далі — ЗТО), то на масштаби його росту вказує те, що, наприклад, у 2001 р. він становив 680 млн. дол. США, а у 2020 р. він сягнув 15,42 млрд. дол. США, у 2021 р.— більше 18,97 млрд. дол. США. Цьому, зокрема, сприяє вигідне географічне розташування України та відносно дешева кваліфікована робоча сила. Починаючи з 2019 КНР стабільно займав перше місце серед найбільших торговельних партнерів України [32]. Україна займає 56 місце у рейтингу торговельних партнерів за обсягом ЗТО [34]. Перспективи зростання ЗТО переважно залежать від міжнародної позиції КНР на світовій арені, зокрема і у питаннях російсько-української війни, та рівня торговельно-економічної співпраці з державою-агресором.

Для України також простежується зростання негативного від'ємного сальдо у товарній торгівлі, а відтак — дисбаланс між обсягами експорту та імпорту. Максимальний рівень від'ємного сальдо для України становив 6,12

млрд. дол. США у 2012 р. Зростання від'ємного сальдо товарної торгівлі для України спричиняє кілька факторів:

- у структурі українського експорту до КНР переважає сировина (тобто товар з низькою доданою вартістю), водночас імпорт в Україну складає високотехнологічна готова продукція, переважно товари споживання з вищою доданою вартістю;

- на загальну вартість експорту впливає стан і тенденції світових сировинних ринків;

- китайський ринок містить багато бар'єрів (високу конкуренцію, кількісні та якісні обмеження на поставку імпортованих товарів, квотування певних видів товарів) для вхідних товарів, зокрема і українських;

- порівняно низький рівень активності українських підприємств та бізнесу щодо просування вітчизняних товарів на міжнародних товарних виставках, ярмарках, інших торгових заходах.

Щодо коефіцієнту покриття імпорту експортом, то починаючи з 2005 р. його показник становить менше одиниці, а відтак сальдо ЗТО є від'ємним. Лише у 2001 — 2002 рр. коефіцієнт покриття імпорту експортом України становив максимальне значення — 2,48, 2,58 відповідно. Мінімальне значення цього показника 0,13–0,1 було у 2007 — 2008 рр.

Структура зовнішньої торгівлі Україна — КНР детально проаналізована у Додатку Е.

Як вбачається з вищенаведеного, КНР експортують в Україну переважно високотехнологічну продукцію з високою доданою вартістю і асортимент її постійно зростає, а деякі позиції (зокрема, близько 90% обсягу імпортованих напівпровідників в Україні) є безальтернативними. Крім того, деякі категорії товарів, імпортованих з Китаю (наприклад, споживчі товари: текстиль, взуття; велосипеди, кухонний інвентар) досить конкурентоспроможні з постачальниками цих товарів інших держав. Такі товари з КНР, як фотоелектричні прилади та пристрої для сонячних електростанцій також домінують на українському внутрішньому ринку. Антибіотики та продукція

фармацевтичної промисловості, яку КНР експортувала в Україну у 2021 р. на загальну суму 211,36 млн. дол. США, також складають значну частку у структурі експорту і є важливою її частиною з огляду на національну безпеку в цілому [35], [36].

Для зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією між Україною та КНР у 2021 р. характерним є значна частка (52%) зернових культур: кукурудзи, ячменю, пшениці та ін., експортованих Україною, яка становила більше половини всього продовольчого та сільськогосподарського експорту з України до КНР. Третину даного експорту (31%) склали олії (соняшник, ріпак, соя), іншою значною часткою експорту (14%) були залишки та відходи харчової промисловості (такі як макуха, залишки від виробництва крохмалю, що в подальшому використовуються як корми для тварин) [32].

Щодо обсягів зовнішньої торгівлі України та КНР у 2022 р. варто зазначити, що комплексно проаналізувати офіційні статистичні дані складно, адже, протягом дії періоду правового режиму воєнного стану в Україні Держстат України не опубліковує інформацію за результатами державного статистичного спостереження щодо зовнішньої торгівлі товарами за географічною структурою.

За інформацією Посольства України у КНР за 2022 р. двосторонній товарообіг між Україною та КНР склав 11,5 млрд. дол. США, при цьому, експорт товарів з України до КНР за вказаний період склав 2,47 млрд. дол. США, імпорт китайських товарів в Україну склав 8,68 млрд. дол. США. Негативне сальдо для України за цей період склало -6,308 млрд. дол. США [34].

В контексті війни, яка триває досі, та її подальших наслідків, варто зазначити, що в цілому експорт сільськогосподарської продукції України на 80% є сировинним. Географія експорту цієї продукції в довоєнний період становила близько 42% – до країн Азії, більше 33% – до держав ЄС, близько 16% – до держав Африки, більше 6% – до держав СНД. Якщо у 2021 р.

лідером серед торговельних партнерів України був КНР, то у 2022 р. КНР займає лише четверту позицію у рейтингу імпортерів української продукції. Причиною цього є складність логістики продукції агропродовольчого комплексу (далі — АПК) через російську окупацію частини України та постійні інтенсивні бойові дії, а також втрати, пов'язані зі знищенням металургійної інфраструктури, у зв'язку з чим виробництво Україною металургійної продукції станом на кінець травня 2022 р. не досягло 20% від рівня попереднього року. Станом на 2022 р. перші місця серед торговельних партнерів України займають Польща та Румунія (на які припадає 23% експорту продукції). Частка експорту української продукції до країн ЄС зросла до 62%, до Азії скоротилась з 42% до 22%, до країн СНД зменшилась до 6%, до Африки зменшилась до 5% [37]. Збільшення українського експорту до країн ЄС обумовлено скасуванням з боку останнього торговельних обмежень, що сприяє виходу українського товару на європейський ринок та рівній конкуренції української та європейської продукції. В цілому така торговельна політика ЄС є важливою основою для підтримки економіки України і суттєво сприяє її євроінтеграції. Крім того, зміцнення торговельних зв'язків із країнами ЄС детермінує загальний стратегічний курс нашої держави, зумовлений викликами сьогодення, та в подальшому може також вплинути на розвиток українсько-китайських міждержавних відносин.

За інформацією Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, динаміка виробництва та експорту кукурудзи вказує на те, що найбільшим світовим виробником даної продукції (у розмірі 272,5 млн. т.) є КНР, проте весь обсяг продукції використовується на внутрішні потреби і впливу на експортні світові позиції КНР не має. Серед найбільших світових експортерів кукурудзи Україна традиційно посідала 4 місце, аналогічно і за обсягом експорту ячменю [38]. У 2022 р. Україна планувала зібрати близько 8,2 млн. т. ячменю, однак станом на кінець 2022 р. врожай ячменю склав 5,5 млн. т. Експорт кукурудзи за результатом 2022 р. зменшився майже в 4 рази, пшениці – у 1,6 разів, ячменю – у 6 разів порівняно з 2021 р. Причиною цього

є воєнні дії та втрата частини врожаю через окупацію росією південних областей, на які припадає найбільша частка виробництва цих злакових культур. Це значною мірою вплинуло на кон'юнктуру світового ринку. Якщо у 2021 р. основними споживачами українського ячменю були: Китай (2,93 млн. т.), Туреччина (928 тис. т.), Саудівська Аравія (373 тис. т.), Лівія (347 тис. т.), Туніс (235 тис. т.), Ізраїль (119 тис. т.) та держави ЄС (116 тис. т.), то у 2022 р. КНР зайняли третю позицію (1,12 млн. т.) у п'ятірці найбільших імпортерів українського зерна після Іспанії (1,73 млн. т.), Туреччини (1,57 млн. т.). Після КНР сюди входять Італія (697,7 тис. т.) та Нідерланди (491,1 тис. т.). Подібна ситуація не викликає подиву, адже якщо у довоєнний період близько 95% вітчизняного аграрного експорту здійснювалось через південні порти України (частина яких наразі зазнали російської блокади та знищення), то у воєнний період постало питання пошуку альтернативних шляхів для логістики експорту (наприклад, залізничне, частково автомобільне сполучення до країн ЄС). Слушною є думка О. Лотиш, яка вважає, що для здійснення експорту залізничний транспорт може вважатись хорошою альтернативою, але в більшій мірі як доповнення до морського виду транспортування, ніж повноцінною заміною, оскільки залізничний транспорт є дорожчим та не здатний забезпечити транспортування таких обсягів експортних перевезень, як морський. Тому зерновий експорт і його безперервність є критично важливими для України (з точки зору розвантаження внутрішнього ринку, як джерело валютних надходжень) [39] так і для торговельних партнерів-імпортерів української продукції, зокрема КНР, оскільки значна відстань логістичного маршруту між двома державами та неможливість використання при цьому морського виду транспорту матимуть вплив на кінцеву вартість ввезеної української сільгосппродукції.

Війна в Україні спричинить наслідки для світового ринку продовольства та волатильність цін на сільськогосподарську продукцію, суттєво вплине на ланцюги поставок продовольства і рівень продовольчої безпеки для країн-імпортерів, зокрема і КНР. Зменшення цих ризиків можливе за умови

координації заходів на міждержавному рівні з метою відновлення зруйнованих логістичних ланцюгів в Україні

2.3. Особливості реалізації ініціативи «Один пояс, один шлях» та участь в ній України

Як випливає з наведеної у даній роботі інформації, китайська економіка, попри свій активний ріст та розвиток, зіткнулась з критичною проблемою — постійно зростаючою потребою у сировині та, у зв'язку з цим, активним пошуком нових ринків збуту власної (переважно технологічної, з вищою доданою вартістю) продукції, зокрема у країни, які є джерелом сировинного експорту до КНР.

З огляду на це, варто дослідити особливості ініціативи «ОПОШ» та шляхи її реалізації, а також роль та значення цього інструменту експансійної політики КНР (як вважають деякі науковці та політологи) для України, зокрема, в умовах збройної агресії росії та триваючих воєнних дій.

Ініціатива «ОПОШ» (або ж «Пояс і шлях» згідно китайських ЗМІ) є продовженням історично сформованого Шовкового шляху — найвідомішого і діючого найдовше торгового маршруту в історії людства, який був заснований під час правління династії Хань у Китаї, близько II ст. до н.е. і II ст. н.е. Основоположником цього торгового маршруту був китайський гінець — Чжан Цянь, роль якого полягала у подорожі на Захід у II ст. н.е., задля пошуку сильних союзників для боротьби з кочівниками. І хоча, намірів укладення військового союзу досягнуто так і не було, проте, цей гінець здобув нові знання з раніше неосвоєних територій. «Шовковий шлях» як дефініція була вперше запропонована географом Фердинандом фон Ріхтхофеном у 1877 році. Шовковий шлях фактично використовується, коли мова йде про систему історичного, географічного, культурного та економічного характеру, яку використовували китайські гінци, торговці, солдати, ченці задля подорожей, торгівлі, воєнних походів, проповідництва.

Завдяки регулярності мандрівок китайських торговців були збудовані найперші тогочасні торговельні відносини Сходу та Заходу. Даними маршрутами, вже відомими завдяки мандрівкам численних китайських гінців, на початку нашої ери здійснювались поставки великих об'ємів китайського шовку до Західної Азії, а згодом і до Європи. Тобто, ця первісна дорожня логістична карта з'єднала Китай з Європою через Центральну і Західну Азію і з Африкою через Південну Азію [4; 358].

Ці напрями основних маршрутів характерні і для китайської ініціативи XXI ст. – «ОПОШ», початком заснування якої вважають здійснений у жовтні 2013 р. президентський тур Сі Цзіньпіна. Напрямки ініціативи були закріплені у 2015 р. у «Плані дій ініціативи «Один пояс, один шлях» (далі — План дій). Метою ініціативи є покращення зв'язків між Азією, Європою та Африкою (в т. ч. з використання прилеглих морів), налагодження та зміцнення партнерства між країнами «одного поясу», встановлення всеохопних, багаторівневих і комплексних мереж взаємозв'язків задля забезпечення незалежного, збалансованого і сталого розвитку країн, що приєднались. Інструментами ініціативи для досягнення її мети є двостороння і багатостороння співпраця, помітну роль відіграватимуть міжнародні форуми регіонального та субрегіонального рівня. У документі також йдеться про створення міжнародного форуму ініціативи «Один пояс, один шлях» [40]. В рамках ініціативи одним із проектів співпраці між КНР та одинадцятьма країнами ЄС і п'ятьма Балканськими країнами є проект «16+1» (до якого із моменту створення входили Естонія, Латвія, Литва, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Болгарія, Словенія, Хорватія, Сербія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Албанія і Македонія). Згодом проект співпраці трансформувався у «17+1» у зв'язку із приєднанням Греції. Однак, у травні 2021 р. з ініціативи вийшла Литва (перейшовши до формату співпраці з Китаєм «27+1», тобто, на рівні ЄС), а у серпні 2022 р. Естонія та Латвія також заявили про свій вихід. Каталізатором цих дій стало вторгнення росії в Україну та «доброзичливий» нейтралітет КНР щодо держави-

агресора. Перетворення «16+1» на «14+1», свідчить про втрату КНР своїх позицій у Центральній та Східній Європі, внаслідок швидкої зміни і поляризації останньої. Варто додати, що Україна наразі залишається поза межами формату «14+1» у взаємодії між Європою та КНР.

Із проаналізованих загальнодоступних електронних джерел стає відомо, що вперше про ідею відродження «шовкового шляху» у міжнародній спільноті оголосила не КНР, а США (тут доцільно зазначити про виступ у 2011 р. Хілларі Клінтон, яка повідомила, що США мають намір профінансувати побудову «нового шовкового шляху» в контексті поглиблення співпраці між Афганістаном та іншими державами з метою його економічного розвитку). Очевидним є історична конфронтація КНР та США, що змусило Пекін перевершити запропоновану США ініціативу: у строках її нормативного регламентування, масштабах охопності та вкладених у неї ресурсів.

Для ініціативи «ОПОШ» не властива чітка визначена структура управління, а її реалізація здійснюється зусиллями зацікавлених організацій і сторін, що приєднались до неї. Також, в рамках реалізації окремих підпроектів ініціативи не можливо простежити чіткі строки їх втілення, тому в науковій літературі присутні критичні погляди щодо справжніх намірів і реальної мети КНР у здійсненні «ОПОШ», з огляду і на «розмиті», абстрактні декларативні положення, закріплені у Плані дій. Для фінансування проектів, які будуть втілюватись в рамках ініціативи «ОПОШ», у грудні 2014 року було створено Фонд шовкового шляху, капітал якого вкладав 40 млрд. дол. США, з яких 10 млрд. доларів США було внесено КНР. Окрім цього Фонду, фінансування ініціативи здійснюється рядом державних банків, фондів та міжнародних фінансових організаціях. На даному етапі реалізації прогноз на вартість «ОПОШ» становить 1,4 трлн. дол. США, станом на 2020 р. було витрачено майже 200 млрд. дол. США. Часто дану ініціативу порівнюють з планом Маршала, вказуючи при цьому, що вартість «ОПОШ» (з урахуванням інфляції) більша на 12 разів за план Маршала. Експерти вказують, що

ініціатива «ОПОШ» є новим різновидом плану Маршалла, і наголошують, що фінансова допомога США після Другої світової війни дозволила їм контролювати політичне, економічне і військове життя країн Західної Європи. Тому, ця модель розвитку, запропонована КНР в довгостроковій перспективі може призвести до великого конфлікту між великими державами в разі недосягнення переслідуваних цілей, або ж в разі зміни стратегічного курсу цих держав діаметрально-протилежним чином [41]. Частково така думка виправдана, оскільки наразі вже більше 60 держав приєдналися до ініціативи «ОПОШ», і мова йде не лише про держави спільного континенту. Переважно держави-члени різноманітні за своєю ментальністю, культурою, локацією, що зумовлює і різноманітність їхніх економічних і зовнішньополітичних інтересів, які не завжди є тотожними. Проаналізувавши План дій ініціативи «ОПОШ» складається чітке уявлення, що в ньому фігурують передусім інтереси та фактичні цілі з погляду ініціатора — КНР. Тому наслідки, до яких може призвести реалізація цієї ініціативи, позитивні чи негативні за своїм змістом, будуть різними для кожної із залучених сторін.

Грунтовне дослідження ініціативи «ОПОШ» зроблено Л. Українець, Відповідно до висловленої у дослідженні думки, гілка Нового шовкового шляху з'єднає Китай із Західною Азією, потім з Європою через Центральну Азію. Цей шлях називається Економічним поясом Шовкового шляху. Існує в рамках ініціативи й інша група проектів, зокрема, «Морський шовковий шлях XXI століття», метою якого є охоплення Південно-тихоокеанського регіону, Південно-Китайського моря та Індійського океану [4; 359].

Інформація про основні шість економічних коридорів, їхню протяжність, досягнення у реалізації, труднощі та перспективи подальшого втілення подана у Додатку В. Про успішне функціонування таких економічних коридорів, як «Новий сухопутний міст Євразії» (Китай – Казахстан – росія – Польща – Роттердам), «Китай — Центральна Азія — Західна Азія» (Сіньцзян (Західний Китай) – Іран – Туреччина – Аравійський півострів і

басейн Середземного моря через країни Центральної Азії) свідчить прибуття у 2016 р. до Тегерану першого вантажного потягу прямого сполучення, який подолав 10 400 км. Для енергетичної безпеки КНР цей коридор набуває вагомого значення, оскільки по ньому нафта з Близького Сходу може потрапити до Китаю по суші швидше (приблизно на тридцять днів, ніж раніше морським маршрутом) [4; 362]. В цьому контексті використання КНР залізничного транспорту, який є безперервним та безпечнішим, ніж морський, а також коротша протяжність сухопутного маршруту дозволяє скоротити час транзиту товарів в рамках торгівельної міждержавної співпраці.

У науковій літературі існує припущення про актуальність для України західної частини маршруту в рамках ініціативи «ОПОШ». Західна частина маршруту в межах Китаю наближається до м. Хоргас, розташованого на кордоні Китаю та Казахстану, далі через Алмати та Бішкек, через північ Ірану до Тегерана. Тимчасово маршрут проходить на території, яка не є стабільною — до Стамбула через Ірак і Сирію. Далі шлях мав би проходити через північно-західну частину Болгарії, Румунії та Чехії, тобто з'єднати Китай з м. Дуйсбург (Німеччина), де розташовано найбільший у світі річковий порт — це одночасно одне з найважливіших торговельно-логістичних перехресть Європи. Звідси можна дістатися до м. Роттердам, ще одного транспортного порту. Потім шлях скерований на південь до м. Венеція, де перетинається з морською гілкою Шовкового шляху [4; 363]. Науковці переконані, що цей маршрут може пролягати через Москву до Стамбула через Болгарію, Румунію та Україну, а звідти прямувати на захід до Роттердама через Білорусь, Польщу та Німеччину [42]. Проте, цей шлях зазнав і продовжує зазнавати труднощів у розбудові, що пов'язано з політичною напруженістю у Східній Європі (наприклад, окупацією частини Донецької та Луганської областей, анексією Криму Росією у 2014 р. і повномасштабною збройною агресією, початою у 2022 р.) і на Близькому Сході (наприклад, Ірак і Сирія).

Окрім сухопутних економічних коридорів та «морського шляху» в рамках ініціативи планується також створення окремого «цифрового шовкового шляху», який мав би спростити бюрократичні процедури та активно запровадити провідні інформаційні технології. В рамках цього «цифрового шовкового шляху» планується активніше впровадження електронної комерції та автоматизації митних процедур, розвиток телекомунікаційної інфраструктури. Про реалізацію цього підпроєкту ініціативи свідчить запуск цифровізованої вільної торгівлі у Малайзії, а також створення оптоволоконних мереж в рамках зовнішньої політики КНР у Африці та Центральній Азії.

В межах окреслених економічних коридорів передбачається укладення угоди про вільну торгівлю з розташованими у цьому коридорі країнами. Наразі відомо про 12 укладених угод, зокрема, із Сінгапуром, Пакистаном, Чилі, Перу, Коста-Рікою, Ісландією, Швейцарією, Гонконгом і Тайванем. Такі ж угоди КНР обговорює з Японією, Південною Кореєю, Австралією, Шрі-Ланкою, Норвегією та країнами АСЕАН.

В рамках ініціативи «ОПОШ» КНР планує також реалізовувати масштабні інфраструктурні проєкти, які, як наслідок, пришвидшать розвиток торгівлі, процес інтернаціоналізації китайського юаня, зменшуючи при цьому роль долара США у міжнародних торговельних операціях. Слід зазначити, що активізація відносин між Україною і КНР в контексті реалізації останньою ініціативи «ОПОШ» в Європі почалась з 2017 р. У грудні 2017 р. між Україною та КНР було підписано «План дій Україна – КНР з реалізації ініціативи спільного будівництва «Економічного поясу шовкового шляху» і «Морського шовкового шляху ХХІ ст.», який передбачає спільну реалізацію проєктів ініціативи «ОПОШ» щодо покращення торговельного середовища; підвищення частки високотехнологічної продукції та продукції з високою доданою вартістю в структурі двосторонньої торгівлі; взаємодія між платформами електронної транскордонної торгівлі, управлінні здійсненням розрахунків на основі

валютної своп-угоди між сторонами; поглиблення співпраці в сферах стандартів якості; спрощення процедур торгівлі; реалізація проєктів в сферах інфраструктури та енергетики, в т. ч. відновлюваної енергетики, розвитку мультимодальних контейнерних перевезень сполученням Китай — Західна Європа транзитом через територію України (включаючи маршрут Китай — Казахстан — Азербайджан — Грузія — Україна — Західна Європа), спрощуватимуть процедуру перетину товарами митних кордонів за вищевказаним маршрутом і підвищення його конкурентоспроможності [43].

В цьому випадку мова йде про участь України у ініціативі «ОПОШ» у напрямі інвестування китайською стороною інфраструктурних проєктів. Так, на початку 2018 р. завершено днопоглиблення порту «Південний» в Одеській області (вартість проєкту 40 млн. дол. США); у вересні 2019 р. була представлена концепція мультимодального проєкту високошвидкісних магістралей Китай — Україна — ЄС; з червня 2020 р. контейнерний поїзд з Уханя курсував щотижнево, а з червня 2021 р. почав регулярно курсувати поїзд із Гуанчжоу до українського морського терміналу DP World TIS Pivdennyi, що перевозить побутові та електротовари. Крім того, у січні 2021 р. розпочалося будівництво East-West Gate (EWG) — нового терміналу в Феньєслітке (Угорщина), поруч з українським кордоном. Згідно з планом проєкту, цей об'єкт відіграватиме ключову роль у доставці вантажів між Азією і Європою через Україну. З огляду на майбутню модернізацію угорської залізничної лінії, очікується, що пропускна спроможність терміналу складе 1 млн. двадцятифутових еквівалентів на рік [44].

Однак, не завжди спільні українсько-китайські інфраструктурні проєкти успішно реалізовувались, що було спричинено розбіжністю вітчизняного та китайського законодавства, стандартів та методик (зокрема, у будівельній сфері) та різноплановістю менталітетів. Дещо раніше, у 2010 р. КНР зацікавилась у фінансуванні Київського експресу в аеропорті «Бориспіль», у зв'язку з чим між урядом України та китайською компанією China Machine-Building International було підписано рамкову угоду вартістю 1 млрд. дол.

США. У 2012 р. українська сторона висловила незадоволення технічним аспектом угоди: українські стандарти і закупівля товарів і послуг не відповідали підписаній попередньо комерційній угоді. У результаті проєкт був дофінансований з державного бюджету (частково коштами ДП «Укрзалізниця», яке і запустило залізничний експрес до «Борисполя»). Іншим суперечливим проєктом, був проєкт з реконструкції у листопаді 2017 р. — жовтні 2020 р. автошляху М-06 (північної об'їзної м. Житомир) китайською державною компанією «Sinohydro Corporation Limited». У жовтні 2020 р. Державне агентство автомобільних доріг України («Укравтодор») ініціювало одностороннє розірвання контракту та використало надану китайською стороною банківську гарантію у розмірі 8 461 млн. євро. Підставою для цього стали технічні порушення умов контракту китайською стороною (зокрема, руйнування тротуарів, неналежного облаштування асфальтобетонного покриття та дорожніх конструкцій, фактичне виконання робіт на 49,17% замість домовлених 80% та ін.). У березні 2021 р. арбітр Міжнародної асоціації інженерів-консультантів (FIDIC) визнав одностороннє розірвання контракту незаконним, відповідно, банківські гарантії, які Sinohydro надала за умовами контракту, мали бути повернуті підряднику. Українська сторона заявила, що суддя FIDIC, який розглядав справу, проживає в Південній Африці, вживу ніколи не обстежував об'єкт, що ставить під сумнів неупередженість його рішень [44].

Резонансним напрямком китайського інвестування в Україні є також проєкт із продажу акцій АТ «Мотор Січ» – стратегічного авіабудівного підприємства китайській стороні. Акції, придбані китайською компанією «Skyrizon», у 2017 р. були арештовані за клопотанням СБУ, а РНБО прийнято рішення, яке передбачає націоналізацію цього підприємства (повернення у державну власність). Як наслідок — 5 грудня 2020 р. китайська сторона подала позов проти України у міжнародний комерційний арбітраж на суму 3,5 млрд. дол. США. Як бачимо, це свідчить, що в Україні досі відсутня належна практика «роботи» з інвестиціями, зокрема китайськими, контролем

за їхнім надходженням та подальшою реалізацією проектів, що впливають з них. Шляхи розвитку українсько-китайських відносин та детальні кроки України в цьому аспекті будуть розглянуті детальніше у наступному розділі роботи.

Іншим проектом китайського інвестування в рамках реалізації ініціативи «ОПОШ» (успішним за своїм характером) є інвестування у виробництво та/або роздрібну торгівлю у вітчизняний технологічний сектор. Так, у 2020 р. Антимонопольний комітет України надав дозвіл китайській компанії «Tencent Holdings» (яка володіє популярними платформами соціальних мереж TikTok і WeChat) придбати 25% акцій української компанії-розробника ігор «4A Games». Китайські компанії також домінують на ринку роздрібною торгівлі технологіями (слід згадати про китайських гігантів-виробників електроніки: Huawei і Lenovo, які займають близько третини вітчизняного ринку, у зв'язку із низькими цінами на їхню продукцію). У 2020 р. «Huawei», окрім співпраці з приватними українськими компаніями, підписала меморандум з українським агентством — Державна служба зв'язку [44]. Для України співпраця у цьому напрямку може мати як позитивний аспект — сприяти розвитку вітчизняного технологічного сектора економіки, так і негативний наслідок – у зв'язку із використанням китайських ресурсів та технологій сумнівними є: захищеність персональних даних та інформації як такої (зокрема, і стратегічно важливої для держави), які передаються такими ресурсами, захист КНР прав інтелектуальної власності. Тут слід згадати, що одними (проте не єдиними) із передумов торговельної війни між КНР та США, яка розпочалась у 2017 р. та триває досі були факти крадіжки КНР науково-технічних знань і технологій у американських компаній, порушення прав інтелектуальної власності та нехтування вимогами захисту навколишнього середовища [45; 25].

Як йшлося у попередніх розділах роботи, інструментом експансійної політики КНР є інтернаціоналізація китайського юаня, що також відбувається в рамках реалізації ініціативи «ОПОШ». Для України такий

процес не є загрозливим, оскільки наразі всі платежі в межах України за товари і послуги проводяться в гривні. Долар США та євро є найбільш популярними валютами для зберігання та закордонних фінансових операцій. Проте, цікавою є практика, яка донедавна склалась в Україні: чверть національних банків мають кореспондентські рахунки в китайських юанях у великих іноземних банках (наприклад, державні банки ПриватБанк, Укрексімбанк та Укргазбанк). Однак, платежі в китайських юанях все ж не надто популярні, навіть при здійсненні торгівельних операцій з КНР. Також деякі банки пропонують послугу обміну готівки з використанням китайського юаню. ПриватБанк відкрив власне представництво в м. Пекін. Крім того, наприкінці 2019 р. КНР увійшов на український платіжний ринок із власною платіжною системою UnionPay, яка охоплює 180 країн і регіонів світу, підписавши угоди із українськими державними банками: ПриватБанком та Укргазбанком [44].

В цілому, реалізація ініціативи «ОПОШ» сприятиме КНР у задоволенні її зростаючого попиту на сировинно-енергетичні ресурси, шляхом, наприклад, будівництва нових газо- та нафтопроводів у державах Центральної Азії, морської портової інфраструктури у державах Південної Азії, налагодження систематичності та оперативності транспортування та постачання ресурсів із африканського континенту, зважаючи на тенденції до зростання присутності КНР тут. З точки зору оцінки впливу наслідків ініціативи на залучені держави, то попри позитивні та широкі потенційні можливості їх економічного розвитку існує також занепокоєння щодо впливу на стабільність місцевих економік. В цьому контексті варто зазначити про накопичення зовнішнього боргу, який, як наслідок, перешкоджатиме сталому економічному зростанню. Є ймовірність зростання залежності економік держав-сторін ініціативи від КНР — основного кредитора. Згідно проаналізованого дослідження для 23 держав існує надто великий ризик накопичення зовнішньої заборгованості в разі реалізації ініціативи «ОПОШ» (зокрема для: Камбоджі, Монголії, Лаосу, Афганістану, Бутану, Киргизстану,

Мальдівських островів, Пакистану, Таджикистану, Шрі-Ланки, Джибуті, Ефіопії, Єгипту, Йорданії, Іраку, Кенії, Лівану, Албанії, білорусі, Боснії та Герцеговини, Вірменії, Чорногорії та України), як наслідок — боргова пастка [46]. В цілому проаналізувавши ініціативу «ОПОШ» варто наголосити на її неоднозначності, адже з одного боку, держави, через території яких проходить новий шовковий шлях або які знаходяться обабіч цієї траєкторії зацікавлені в одержанні економічних здобутків від розвитку внутрішньої інфраструктури та активізації торгівельних відносин (як міждержавних так і двосторонніх з КНР), проте з іншого боку — існує застереження щодо умов виконання міждержавних контрактів та якості реалізованих проєктів. Аналіз реалізації деяких інфраструктурних проєктів (реалізованих китайською стороною в Україні та світі загалом) свідчить про те, що КНР закріплює менш вимогливі критерії стосовно платіжної спроможності сторони-реципієнта, позичальника і технічних вимог до виконання цих проєктів, ніж, наприклад, західні міжнародні організації (Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку тощо). А також КНР співпрацює з авторитарними урядами, що може сприяти корупції та позначатись на реалізації цих проєктів.

Позитивними та вигідними наслідками від реалізації ініціативи «ОПОШ» для України (яка досі не є повноправним членом ініціативи, але певною мірою дотична до реалізації її проєктів) можуть бути її транзитна роль в рамках торгівельного міжрегіонального обміну між ініціативою «ОПОШ» та Трансевропейською транспортною мережею (далі — TEN-T) — частиною короткострокового плану дій ЄС – КНР. Зокрема, цьому сприяє і вигідне географічне положення нашої держави, а також включення Європейською комісією з липня 2022 р. українських логістичних шляхів до мережі TEN-T (мова йде про продовження: Північно – Балтійського транспортного коридору через м. Львів та м. Київ до м. Маріуполя; Балто - Чорноморсько – Егейський коридор через м. Львів, м. Чернівці до м. Одеси, а коридори Балтійське море – Адріатичне море та Рейн – Дунай

проходитимуть через м. Львів. Водночас російські та білоруські маршрути були виключені з вказаної мережі, а маршрути, що пролягають та території ЄС та суміжні з державами-агресорами було понижено в статусі та пріоритетності) [47].

Загалом ця ініціатива матиме і позитивний вплив на економіку України в частині зниження загальних транспортних витрат з 5% до 30%. За даними Центру зовнішньоекономічної аналітики «Trade+» та Київської школи економіки, таке зниження може виражатися в зростанні ВВП на душу населення на 0,16 – 1,19%. Такий результат досягається завдяки тому, що Україна зможе отримати вигоду як від інфраструктурних проєктів (хоча й не численних) так і тих проєктів, які реалізуються в інших країнах. З іншого боку, потенційні негативні наслідки участі України в ініціативі «ОПОШ» (а саме ріст зовнішнього боргу) можуть переважити економічні вигоди від інфраструктурного будівництва [44].

Не існує однозначної відповіді і щодо безпекової складової реалізації проєктів ініціативи «ОПОШ» в Україні. Вже зараз на світовій арені простежується декларативна полеміка КНР щодо досягнення миру Україні (передусім, не з метою відновлення суверенітету України, непорушності її законних державних кордонів та сплатою агресором належних контрибуцій), а з метою якнайшвидшого примирення з державою-агресором (на вигідних умовах для КНР, з метою забезпечення ефективного функціонування транспортних коридорів ініціативи). Уповільнення міждержавних торговельних операцій, спад інвестицій, зростання критики китайської сторони щодо умов існуючої двосторонньої співпраці з Україною та занепокоєння КНР дедалі активнішою економічною і військовою допомогою з боку ЄС та США, наданої Україні, все це є свідченням вищенаведеного безпекового застереження, яке неодмінно повинне враховуватись під час реалізації Україною проєктів ініціативи «ОПОШ». Враховуючи розпочату росією повномасштабну війну, спрямовану на тотальне знищення не лише незалежності України, а і її вцілому як геополітичного суб'єкта, при

реалізації торговельно-економічної, інвестиційної, інфраструктурної валютно-фінансової співпраці з КНР, який станом на сьогодні залишається основним партнером держави-агресора, задля досягнення декларативних (не завжди реальних) економічних показників розвитку, жодним чином не варто нехтувати наслідками, до яких така співпраця може призвести. Нинішні події в Україні та світі загалом свідчать про переломний момент зміни існуючого міжнародного правопорядку та безпекових гарантій. Очевидно, що світовий режим та правопорядок, а також міжнародні відносини (в т. ч. економічні) не будуть такими, якими вони були та існували раніше. У зв'язку з цим змінюється і зовнішня політика держав та їхній стратегічний курс розвитку. Україна не є винятком. Від того, якою буде офіційна позиція КНР щодо війни в Україні, в повній мірі залежить сценарій подальшого розвитку двосторонніх відносин Україна — КНР. В цьому аспекті також варто наголосити на неприпустимості «мовчазної політики» КНР, оскільки наслідки (передусім, економічні), спричинені війною в Україні, відчутно вплинуть і на державу-гегемона.

В межах даного розділу роботи були з'ясовані основні показники зовнішньоторговельної діяльності КНР (експорт, імпорт) за допомогою аналізу статистичних даних за період 2020 — 2023 рр. З аналізу даної інформації очевидним є висока частка азійських держав-сусідів КНР у об'ємах здійсненої зовнішньої торгівлі, а також країн ЄС; частка США зазнає скорочення. Переважно на товарну структуру експорту КНР вплинула пандемія коронавірусу, що зменшило частку сировинних товарів та збільшило високотехнологічні, наукомісткі товарні групи з високою доданою вартістю. Також було з'ясовано роль та місце КНР у світовій торгівлі, передусім через призму співвідношення її частки зі світовими обсягами за вищевказаний період та детально досліджено найбільші за об'ємами товарні групи (аграрні та неаграрні), які експортувались та імпортувались Китаєм.

Окремо досліджено зовнішню торгівлю КНР — Латинська Америка, КНР — Африка, держави яких впродовж останніх десятиліть є об'єктами

зростаючої експансійної зовнішньої політики КНР. Для Латинської Америки притаманними є: зростання дефіциту торговельного балансу, адже структура «експортного кошика» цих країн та КНР є однорідною, посилена конкуренція місцевих та китайських виробників, що спричинена великим обсягом китайського імпорту низько- та середньотехнологічної продукції, а також легкої промисловості, яка хоча і може задовольняти попит локальних споживачів, але також витісняє з ринку місцевих виробників. Переважно до всіх держав цього континенту КНР експортує схожу продукцію: промислові товари, текстиль (дешевший, ніж пропонується місцевими виробництвами), натомість імпортує від них нафто- та мінеральні ресурси, сировину (сою, м'ясо, риба). Як вбачається, зростання експорту до КНР сировинної продукції (ціна на яку постійно зростає), а відтак і експортних доходів (у Бразилії, Венесуелі, Чилі, Перу, Аргентині) не завжди є передумовою до процвітання національних економік (адже внутрішньодержавні проблеми, пов'язані з безробіттям, немодернізацією локального виробництва та ін. досі не вирішуються). Держави Африки також переорієнтували власні ринки на Азію (в переважній мірі — КНР). Основна стаття китайського імпорту з цього регіону до КНР – паливні матеріали, метали (нікель, залізо, мідь, інша руда), дорогоцінні матеріали (діаманти, платинова група, танзаніти), деревина. До основних груп експорту КНР в даний регіон входять товари обробної промисловості (обладнання і устаткування), текстиль. До негативних наслідків такої торговельної співпраці слід віднести витіснення місцевих виробників з ринку (через дешевшу вартість ввезених з КНР товарів), гальмування розвитку національних галузей промисловості (зокрема, легкої).

Для реалізації прагнення КНР зайняти панівне (тобто, перше) місце у світі за показниками економічного розвитку у 2013 р. була запроваджена ініціатива «ОПОШ», яка полягає у створенні шести глобальних економічних коридорів (та зон вільної торгівлі у їхніх межах) для подальшої безперервної та систематичної міждержавної торгівлі. Україна також намагається бути

залученою до реалізації даної ініціативи, підписавши у 2017 р. відповідний План дій, проте, якщо до 2022 р. двостороння співпраця здійснювалась переважно у інвестиційно-інфраструктурному аспекті, то з 2022 р. розпочаті проєкти були призупинені, а задекларовані сторонами позиції – «заморожені». Щодо торговельно-економічної співпраці КНР та України, то на її сучасний стан впливає нейтральна (для світової спільноти) позиція КНР щодо воєнної агресії росії проти України, що водночас робить таку позицію дружньою (наскільки це можливо) для держави агресора. Різке падіння обсягів зовнішньої торгівлі КНР (як імпорту так і експорту), що розпочалось у третьому-четвертому кварталі 2022 р. та триває дотепер (березень 2023 р.), негативні наслідки коронавірусної пандемії, постійні локдауни, зниження ролі інвестицій у розвитку китайської економіки, та, зрештою, розв'язана державою-агресором війна в Україні, яка призвела до глобального росту цін на ресурси — переважної частки імпорту КНР, також вплинули на обсяги міждержавної торгівлі.

3. НАПРЯМИ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН КИТАЮ ТА УКРАЇНИ

3.1. Пріоритетні напрями та перспективи розвитку українсько- китайської економічної співпраці

Розвиток міждержавних відносин Україна – Китай, існуючі перспективи та напрями такого розвитку ознаменовуються та в переважній мірі корелюються політичним чинником — результатом протистояння збройній агресії росії. Інтенсифікація політичного діалогу України та КНР, поживалення міждержавної взаємодії у напрямку відновлення нашої держави, може мати позитивний ефект лише після висловлення Китаєм чіткої політичної позиції щодо війни в Україні та однозначного засудження збройної агресії росії. Станом на момент написання цієї роботи така позиція Китаю відсутня.

Вагомим для врахування під час окреслення майбутніх пріоритетних напрямків співпраці України та КНР (та ймовірність такої взагалі), на наш погляд, є чітка, послідовна євроінтеграційна політика України, яка, певною мірою, може також активізувати динаміку контактів і взаємодії з Китаєм. Україна поступово входить на паритетних засадах в існуючі сфери європейського співтовариства: фінансові, економічні, політичні та культурні, соціальні. А, отже, на світовій арені Україну розглядатимуть не як суміжну державу між територією росії та ЄС, а як його повноправного члена, невід'ємну частину європейського співтовариства. Україна у призмі зовнішньої політики КНР розглядатиметься як партнер для здійснення економічного співробітництва з країнами ЄС в цілому. Тобто в контексті подальшої євроінтеграції Україні доцільно працювати над створенням ланцюгів поставок та налагодження торговельних взаємовідносин з державами європейського співтовариства, які вже є існуючими партнерами Китаю в цілому в світі та в регіоні, зокрема.

Безумовно, економічна співпраця України та Китаю, рівень її інтенсивності та напрями, відіграють вагомий роль як у міжнародному вимірі, так і у вітчизняному — для стабілізації вітчизняної економіки, особливо в післявоєнний період.

Інтереси, які для України є стратегічно важливими орієнтирами у міждержавній співпраці, в т. ч. з Китаєм, зумовлені необхідністю відновлення внутрішньої економіки та інфраструктури, які зазнали значних втрат та пошкоджень у зв'язку з російською агресією. Відповідно до розробленого Національною радою з відновлення України від наслідків війни «Плану відновлення України після війни» (далі — План) ключовими принципами відновлення нашої держави є:

- повний доступ до ринків ЄС і G7;
- набуття статусу кандидата, а згодом — повноправного членства в ЄС;
- побудова економіки на принципах дерегуляції та лібералізації;
- налагодження логістичних шляхів у західному напрямку;
- перехід від експорту сировини до переробки в тих галузях, які дають найбільшу експортну виручку;
- розвиток вітчизняного військово-промислового комплексу;
- енергетичне самозабезпечення буде досягнуто за рахунок збільшення власного видобутку газу та розвитку атомної енергетики;
- модернізація клімату;
- локалізація не менше 60% [48].

В цілому План передбачає два етапи реалізації: перший, з 2023 – 2025 р. р.; другий, з 2026 — 2032 р. р. В межах зазначеного Плану для втілення вказаних принципів розроблено також національні програми, які потребують значного фінансування. О. Булик здійснила дослідження актуальних питань відновлення та модернізації України в післявоєнний період через призму економічних показників (довоєнних та післявоєнних) та наданої країнами-партнерами допомоги. Так, національні програми з післявоєнного

відновлення України можна згрупувати, залежно від обсягів фінансування на їх реалізацію.

Таблиця 3.1.

Список національних програм у плані

№ п/п	Національні програми	Витрати на реалізацію програми, млрд. дол.
1.	Зміцнення інституційної спроможності	0,1
2.	Діджиталізація державних програм	0,1
3.	Зміцнення безпеки та оборони	50
4.	Подальша інтеграція до ЄС	1
5.	Відновлення природнього середовища	20
6.	Енергетична незалежність та курс на «зелену економіку».	130
7.	Поліпшення клімату бізнес-середовища	5
8.	Забезпечення конкурентного доступу до капіталу	75
9.	Макрофінансова стабільність	60-80
10.	Розвиток секторів економіки з доданою вартістю	50
11.	Розширення та інтеграція логістики з ЄС	120-160
12.	Відновлення та модернізація житла та інфраструктури регіонів	150-250
13.	Відновлення та модернізація соціальної інфраструктури	25
14.	Розвиток системи освіти	5
15.	Модернізація системи охорони здоров'я	5
16.	Розвиток систем культури та спорту	20
17.	Забезпечення ефективної соціальної політики	7

Джерело: [49].

Як вбачається із суті та обсягів необхідного фінансування в післявоєнний період, ключового змісту набуває необхідність якнайшвидшого відновлення знищеної житлової та соціальної інфраструктури та модернізації тієї, яка зазнала часткового руйнування; розширення та інтеграції європейського стратегічного курсу держави; енергетичної незалежності та впровадження основ «зеленої економіки»; досягнення показників макрофінансової стабільності та ін.

Сфери та напрямки, у яких здійснювалась довоєнна співпраця КНР та України, в переважній мірі є ідентичними до тих сфер, які визнані

пріоритетними у Плані відновлення. Як відомо, впродовж останнього десятиріччя китайські інвестори висловлювали інтерес до співпраці з Україною у напрямках інфраструктури, енергетики, сільського господарства, туризму та культури. Три перші напрями з яких, на нашу думку, є також пріоритетними напрямками післявоєнної розбудови України.

Інфраструктура. Як вбачається із вищенаведених національних програм, метою яких є післявоєнна розбудова України, найбільший обсяг фінансування (більше 275 млрд. дол. США) потребує відновлення та модернізація зруйнованої інфраструктури (житла, соціальних, освітніх закладів, закладів охорони здоров'я, виробничої та логістичної інфраструктури тощо).

Руйнування підприємств, зумовлене збройною агресією росії вже завдали вітчизняній інфраструктурі збитків на загальну суму майже 143,8 млрд. дол. США, зокрема, орієнтовні розміри збитків від руйнувань:

- житлового фонду – 53,5 млрд. дол. США;
- інфраструктура – 36,2 млрд. дол. США;
- промисловість і активи підприємств – 11,3 млрд. дол. США;
- освіта – 8,9 млрд. дол. США;
- енергетика – 8,1 млрд. дол. США;
- АПК та земельні ресурси – 8,7 млрд. дол. США.

За наслідками воєнних дій у 2022 році щонайменше 109 великих та середніх підприємств зазнали прямих збитків внаслідок повномасштабного вторгнення, розпочатого росією 24 лютого 2022 р. До найбільших підприємств за розмірами активів, що зазнали прямих збитків від збройної агресії росії у 2022 р., увійшли Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча, Азовсталь, Нібулон, Мотор Січ, Кременчуцький НПЗ, Зоря-Машпроект [50]. Проведення точного підрахунку обсягу завданих збитків інфраструктурі України ускладнюється також масовим характером пошкоджень і руйнувань, проведення активних бойових дій на значній території України, постійною зміною лінії фронту, а також відсутністю

безпосереднього доступу до великої кількості населених пунктів. До початку повномасштабного вторгнення окупованими були 43 300 км², або 7%, території України. Наразі площа, контроль над якою втрачено Україною, становить понад 20% від загальної її площі, що у 2,9 рази більше, ніж з 2014 – 2022 р. р. [50].

В цьому контексті слід згадати про укладену 30.06.2021 р. міжурядову угоду — «Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Китайської Народної Республіки щодо поглиблення співробітництва в галузі будівництва інфраструктури», яка передбачає залучення коштів на пільгових умовах від Уряду КНР для реалізації інфраструктурних проєктів в Україні. Згідно досягнутих міждержавних домовленостей передбачено пріоритетні інфраструктурні проєкти у таких сферах: залізниця, аеропорти, морські порти, комунікації, муніципальне інженерне будівництво.

Транспортні витрати та значна віддаленість географічного розташування не дають змоги здійснювати торгівлю енергетичними ресурсами між Китаєм та Україною напряду, однак, не менш важливим для відбудови України також є залученість технологій, обладнання та відповідних послуг в енергетичному секторі, впровадження прогресивного міжнародного досвіду у цій сфері.

Вцілому після остаточного припинення воєнних дій та звільнення окупованих територій Україна потребуватиме значних коштів, зокрема, та першочергово від держав-партнерів, для відновлення зруйнованої інфраструктури, подальшого впровадження вітчизняної комплексної програми проєктування житлових та громадських будівель з системами безпечних місць (укриттів).

Варто наголосити, що у зв'язку зі збройною агресією росії Україна зазнала значного пошкодження та знищення інфраструктурних об'єктів, які після завершення бойових дій потребуватимуть відновлення. Попередні підрахунки прямих втрат інфраструктури, спричинених воєнними діями відображені у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

**Прямі втрати інфраструктури внаслідок війни
(станом на 24.02.2023 р.)**

Види втрат		Одиниця виміру	Первісна к-сть. об'єктів	К-сть. пошкоджених/зруйнованих об'єктів	Оцінка втрат, млрд. дол. США
Прямі збитки					
Зруйновано					
Аеропорти		од.	34	9	1,5
Майно поштових операторів		х	Х	х	0,002
Пошкоджено					
Автомобільні дороги	державного значення	км.	47 000,00	8 746,00	9,3
	місцевого значення	км.	120 000,00	8 595,00	9,1
	комунальні (міст та ін. населених пунктів)	км.	270 000,00	7 717,00	8,2
Мости та мостові переходи		од.	11 076,00	344	2,6
Активи УЗ		різне	н/д	-	4,3
Інфраструктура морських портів та внутрішньо-водного транспорту (порти, причали, склади, термінали, рухоме майно)		різне	н/д	-	0,5
Аеропорти		од.	34	9	0,3
Авіабази		од.	1	1	0,04
Украерорух		од.	н/д	1	0,2
Майно поштових операторів		х	Х	х	0,01
Загальні прямі збитки інфраструктури					36,2

Джерело: [50].

Енергетика. Одним із найбільших викликів, які постали перед Україною у воєнний період, є досягнення незалежності від енергетичних ресурсів та перехід до «зеленої економіки». Імпорт Україною основних видів палива: природного газу, нафти, вугілля, закупівля та/або транспортування яких донедавна здійснювались з/через територію країни-агресора на думку, О. Булик, зумовлює також важливість досягнення Україною енергетичної незалежності, поряд з територіальною [49].

Відновлювана, «зелена» енергетика. Китай займає провідну позицію серед інших світових держав у сфері відновлюваної енергетики. Про це свідчать обсяги генерації сонячної енергетики КНР, за якими у 2015 р. КНР обігнав США, а у 2018 р. – Європу.

У КНР розвиток «зеленої енергетики» отримав свій поштовх для подальшого розвитку у 2005 р. із прийняттям Закону «Про відновлювану енергію». До складу «зеленої енергетики» було віднесено вітроенергетику, сонячну енергетику, гідроенергетику, біоенергетику, геотермальну енергетику та інші відновлювані джерела енергії (морських хвиль, тощо). Закон передбачав не лише податкові та кредитні пільги для розвитку бізнесу у цій сфері, а й створення спеціального державного Фонду розвитку відновлюваної енергії для підтримки: науково-технічних досліджень та розробки стандартів, проектів впровадження відновлюваної енергії у сільській чи гірській місцевості, тощо [51; 7]. Сьогодні КНР - це найбільший у світі виробник вітрової та сонячної енергії, а також внутрішній та зовнішній інвестор у відновлювані джерела енергії (далі — ВДЕ). Зокрема, найбільшим світовим виробником сонячних панелей є китайська компанія Trina Solar, яка, завдяки активному залученню інноваційних технологій, встановила світовий рекорд ефективності багатокристалічно-кремній органічних сонячних батарей. Серед інших китайських відомих виробників такої продукції: JA Solar, Rena Solar, Jinko Solar, Hanwa Solar, Yingli Solar.

Стратегічна мета КНР у цій сфері полягає у збільшенні частки безвуглецевих джерел енергії на 78% до 2035 р. та на 91% в 2050 р.; сонячна та вітрова енергія має забезпечити 58% виробництва електроенергії у 2035 р. і 73% – у 2050 р., на противагу цьому частка виробництва енергії атомними і газовими електростанціями залишиться незначною [51; 13]. Такий прогноз підтверджує стабільний, стрімкий інноваційний розвиток сфери відновлюваної енергетики в КНР.

Варто зазначити, що збройна агресія росії змінила вектор цінності ВДЕ з суто екологічної на стратегічну, безпекову та економічну. Якщо в довоєний

період ВДЕ розглядали як інструмент боротьби зі змінами клімату та її наслідками, забезпечення зменшення викидів вуглецю, то сьогодні такі види ВДЕ, як сонячна, вітрова, гідро- та воднева енергетики є запорукою енергетичної безпеки та незалежності нашої держави. Крім того, собівартість таких видів ВДЕ значно нижча за добувні види палива.

В довоєнний період (станом на 31.12.2021 р.) встановлена потужність сектору відновлюваної енергетики України досягла 9 655,9 МВт. У цьому секторі загальна встановлена потужність усіх сонячних систем домогосподарств наприкінці 2021 р. досягла 1 205,1 МВт. Вітроенергетика залишалася другою, після сонячної енергетики, в національному секторі ВДЕ, за загальною встановленою потужністю на кінець 2021 р. – 1 672,9 МВт. До початку широкомасштабної війни в Україні «зелену» електроенергію продукували 34 одиниці вітроелектростанцій, 5 з яких знаходяться на території Західної України: 2 – у Львівській обл., 2 – у Тернопільській обл., 1 – у Івано-Франківській обл., 1 – у Київській обл., решта 29 — на території областей, де ведуться активні бойові дії та/або перебувають в окупації (Миколаївська обл., Херсонська обл., Запорізька обл., Донецька обл., Луганська обл.). На початок 2022 року за загальною встановленою потужністю ВДЕ лідерами серед усіх областей України є Дніпропетровська (1350,06 МВт), Херсонська (1139,65 МВт) і Миколаївська обл. (1121,16 МВт). Разом на ці області припадає понад 37,3% усіх потужностей ВДЕ в Україні. Зважаючи на те, що, оскільки переважна більшість встановлених об'єктів з ВДЕ локалізуються у південних та південно-східних областях України, то ці об'єкти найбільше потерпають від воєнних дій. До прикладу, станом на серпень 2022 р. постраждало 30–40% ВДЕ електростанцій у цих регіонах або близько 1 120 – 1 500 МВт встановленої потужності. З початку широкомасштабної війни зупинено понад 3/4 вітроенергетичних потужностей, тобто з загальних 1 673 МВт, наразі не працює близько 1 462 МВт українських вітроелектростанцій, а 5 вітрових турбін в Херсонській області (зокрема, встановлені на Мирненській,

Сиваській та Новотроїцькій вітроелектростанціях), повністю знищено [52]. Очевидним та важливим для України в короткостроковій перспективі є звільнення від політичного, військового та ядерного тиску росії, який здійснюється з використанням такого інструменту як енергетика. Небезпечність російської окупації Запорізької АЕС (як і будь-яких інших застарілих атомних потужностей), загроза її ймовірного пошкодження чи знищення через постійні обстріли та подальші наслідки у зв'язку з цим демонструють потребу у переході України на ВДЕ в найкоротші терміни, оскільки, це звільнить державу від ядерного тероризму.

В цьому напрямі Україні також доцільно запозичувати зарубіжний досвід: практику, моделі та стратегії впровадження ВДЕ у КНР, проводити комунікації з метою заохочення входу на внутрішній ринок ВДЕ міжнародних стратегічних та фінансових інвесторів (зокрема, і з КНР) на паритетних засадах.

Крім того, варто взяти до уваги нещодавній звіт компанії BloombergNEF, відповідно до якого за підсумками 2022 р. загальна вартість глобальних інвестицій в енергетику з низьким вмістом вуглецю склали 1,1 трлн. дол. США, що є новим рекордом і величезним прискоренням у порівнянні з 2021 роком, оскільки енергетична криза та політичні дії сприяли пришвидшенню впровадження технологій чистої енергії. Незважаючи на збої в ланцюзі поставок і макроекономічні труднощі, інвестиції в енергетичний перехід на ВДЕ у 2022 р. підскочили на 31%. Відновлювана енергетика, яка включає в себе вітрову, сонячну, біопаливо та інші відновлювані джерела енергії, залишається найбільшим сектором з точки зору інвестицій, досягнувши нового рекорду в 495 млрд. дол. США, вкладених у 2022 р., що на 17% більше, ніж у попередньому році [53]. Розмір інвестицій у даній сфері відображено на рисунку 3.1.

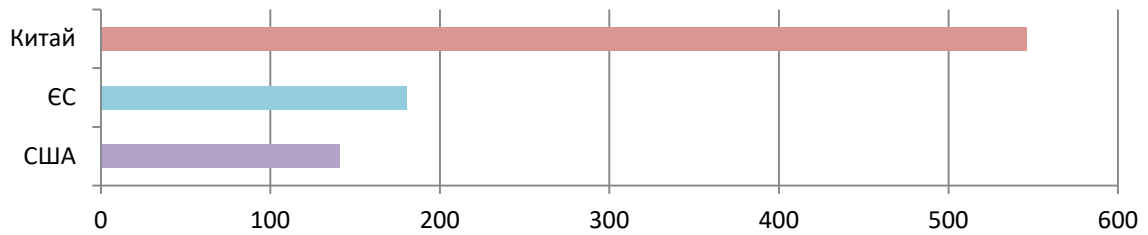

Рис. 3.1. Загальна вартість інвестицій у відновлювану, «зелену» енергетику, 2022 р., (млрд. дол. США).

Джерело: складено автором за [53].

З наведених на рисунку 3.1. показників зрозуміло, що обсяг інвестування у ВДЕ Китаю (546 млрд. дол. США) перевершує сукупний обсяг таких інвестицій ЄС (180 млрд. дол. США) та США (141 млрд. дол. США). Очікується, що протягом наступного десятиліття спостерігатиметься домінування КНР у цій сфері не лише в існуючих потужностях, які були вже збудовані та успішно експлуатуються, а також і у обсязі поточних інвестицій. Крім того, Китай також інвестує значні кошти у розвиток внутрішніх ланцюгів поставок, зокрема, поставку компонентів вітряних турбін для масштабного розширення вітряних установок в офшорних зонах на території країни [53]. Підвищений інтерес КНР до даної сфери енергетики свідчить про можливість залучення Україною інвестицій з КНР, зокрема, для післявоєнного відновлення зруйнованої росією енергетичної інфраструктури, про обсяг збитків яких було вищезазначено.

Для України, зокрема, цікавою може стати запозичення практики КНР щодо фінансування наукових та інноваційних розробок у ВДЕ. Так, у КНР створено спеціальний Фонд розвитку відновлюваної енергії, мета якого полягає у підтримці науково-технічних досліджень та розробок, стандартизації, створенні та впровадженні проєктів з використання ВДЕ на окремих територіях (наприклад, у сільській чи гірській місцевості); практичному втіленні автономних систем електроенергії з використанням ВДЕ у віддалених територіях держави (островах), створення відповідних інформаційних систем у цій сфері; запровадження локалізації виробництва обладнання, яке використовується під час розробки та використання

відновлюваної енергії. У загальному аспекті тлумачення, локалізація — досить поширений і дієвий інструмент регулювання ринку урядами як розвинених країн, як і тих, що розвиваються, суть якого полягає у наданні преференції національним виробникам. Зокрема, у Японії іноземні фірми, що не локалізовані, мають змогу взяти участь лише у 2% публічних закупівель. У Франції закріплене переважаюче право (локалізація) для закупівлі товарів за державні кошти обирати національні компанії, навіть якщо їхні конкуренти пропонують технічно кращу продукцію на відповідному ринку; у ОАЕ вимога локалізації становить близько 51%, в Австралії – 20-25%. А найбільш показовий приклад — це США, оскільки саме ця країна поступово підвищує вимоги до рівня локалізації. Зокрема, для закупівлі рухомого складу громадського транспорту у 2016 — 2017 р. р. показник локалізації становив не менше 60%, у 2018—2019 р. р. – не менше 65%. Після 2020 р. такий показник досягнув обов'язкових 70% собівартості національного компонента в товарі, а для окремих категорій товарів – 100%. Аналогічна політика щодо імпортерів закріплена у національному законодавстві Індії, Бразилії, Туреччини, та, зокрема, Китаю.

Щодо практики впровадження локалізації виробництва в Україні, то протягом останнього року подібні вимоги функціонують при закупівлі товарів у імпортерів. Так, з 14.07.2022 р. з метою гармонізації вітчизняного законодавства у сфері публічних закупівель до норм Директиви Європейського парламенту у Ради ЄС № 2014/24/ЄС від 26.02.2014 р. на законодавчому рівні впроваджено локалізацію виробництва. Зокрема, затверджено перелік видів продукції (товару), для закупівлі якого встановлено відповідний рівень локалізації виробництва, який щороку зростатиме (відображено у таблиці 3.3.). До таких товарів належать, наприклад, електричне устаткування (генератори, трансформатори, вимірювальна техніка тощо), транспорт (громадський авто-, електро-, залізничний транспорт, вантажний, соціальний (медичний для перевезення пацієнтів), авіатранспорт тощо), будівельна техніка і агрегати (насоси,

двигуни, компресори, навантажувачі, екскаватори тощо), гірничодобувне обладнання, гідравлічне оснащення та ін. [54].

Таблиця 3.3.

Рівень локалізації виробництва

Рік	Мінімальна локалізація виробництва, %
2022	10%
2023	15%
2024	20%
2025	25%
2026	30%
2027	35%
2028 - 2032	40%

Джерело: складено автором за [54].

Отже, запроваджена на законодавчому рівні локалізація виробництва – це показник місцевої складової у питомій вазі вартості сировини, матеріалів, вузлів, агрегатів, деталей, складових частин і комплектуючих виробів, робіт, послуг та інших складових вітчизняного виробництва у собівартості товару, що є предметом закупівлі [54]. Розрахунок локалізації виробництва здійснюється за законодавчо встановленою формулою:

$$СЛ = (1 - (МВ+ІВ) / С) \times 100\%, \quad (3.1)$$

де СЛ – ступінь локалізації виробництва;

МВ – митна вартість сировини, матеріалів, вузлів, агрегатів, деталей, складових частин і комплектуючих виробів, робіт, послуг та інших складових, імпортованих на митну територію України виробником для виробництва товару, що є предметом закупівлі, гривень;

ІВ – вартість імпортних сировини, матеріалів, вузлів, агрегатів, деталей, складових частин і комплектуючих виробів, робіт, послуг та інших складових, придбаних окремо та/або у складі продукції для виробництва товару, що є предметом закупівлі, у постачальника - резидента України, без урахування податку на додану вартість, гривень;

С – собівартість товару, що є предметом закупівлі, гривень [54].

Подібна практика дає змогу вирішити дві значні проблеми економічного характеру: збереження існуючих і створення нових робочих місць, а відтак — вирішення проблеми безробіття населення та міграційного відтоку робочої

сили працездатного віку; поряд з цим — забезпечення податкових надходжень у місцеві бюджети.

Запроваджена локалізація виробництва має стосунок до транспортної, машинобудівної, виробничої сфер, тобто, найбільших споживачів енергетичних ресурсів, потреба і забезпечення у яких є відчутною проблемою для України сьогодні. На наш погляд, позитивні зміни для нашої держави досягатимуться і в разі впровадження локалізації виробництва саме того обладнання, оснащення, вузлів і агрегатів, яке безпосередньо використовуватиметься під час впровадження відновлюваних видів енергії та безпосереднього накопичення таких ВДЕ. Впровадження подібних системних та комплексних заходів зумовлені об'єктивною необхідністю та станом національної економіки в період війни, оскільки покликані обмежити безконтрольну експансію імпорту. Позаяк безконтрольні та хаотичні обсяги імпорту призводять до послаблення економічної, валютно-фінансової стабільності країни: надмірна залежність від імпорту гальмує розвиток промисловості, породжує ситуацію, в якій імпорт не є доповнюючою складовою міжнародної торгівлі, а пригнічує виробництво, гальмує інноваційну діяльність та економічне зростання.

У сфері відновлюваної («зеленої») енергетики досить цікавими для впровадження в Україні можуть стати проекти фінансування, впроваджені у КНР. Наприклад, китайський проєкт «*FUTURE Energy Innovation Research*» передбачає фінансову підтримку на національному рівні наукового персоналу (аспірантів, академічних консультантів), що здійснюють наукові дослідження в галузі енергетичних інновацій, впроваджують прогресивні розробки в цій сфері [51; 10]. Поряд з цим у КНР існують й інші подібні програми, зокрема, проекти урядового фінансування вивчення та розробки інноваційних технологій.

Сільське господарство. Для полегшення торгівлі сільгосптоварами між КНР та Україною ще в довоєнний період були підписані відповідні фітосанітарні та інспекційні двосторонні угоди, які мали на меті спростити

внутрішньодержавний контроль якості ввезеної до КНР продукції. За інформацією Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів наразі між Україною та КНР укладено та діють три Протоколи фітосанітарних та інспекційних вимог, зокрема, щодо експорту кукурудзи (зерна), ячменю та сої. До переліку юридичних осіб, що здійснюють експорт кукурудзи з України до КНР належать 227 компаній; ячменю — 51 компанія; сої — 55 компаній [55]. Переважна більшість таких компаній зареєстрована на території Сумської, Чернігівської, Миколаївської, Харківської, Одеської областей, тобто тих районів, які окуповані, вже звільнені від окупації (однак все ж зазнали збитків у зв'язку з такою окупацією) або перебувають під постійними обстрілами та фактичним руйнуванням. Таким чином, неможливо об'єктивно дослідити масштаби руйнації та/або знищення виробничих потужностей компаній-експортерів, оскільки це зумовлено відсутністю фактичного доступу до тимчасово окупованих територій та втратою телекомунікаційного зв'язку. Очевидним є скорочення обсягу експорту сільгосппродукції українськими експортерами, що вже фактично успішно пройшли всі експортні процедури легалізації згідно національного законодавства КНР, адже в умовах швидкого розгортання повномасштабного вторгнення росії у перші дні війни, не всі компанії мали змогу релокувати власні виробничі потужності, товар (продукцію) та інші основні засоби.

Станом на 24.02.2023 р. сума прямих збитків, завданих агропромисловому комплексу України, складає 8,7 млрд. дол. США. До таких прямих втрат належать: втрати сільськогосподарської техніки; втрата елеваторів та інших зерносховищ; втрати тваринництва від загибелі тварин та від забою тварин внаслідок неможливості їх утримання; втрати виробників багаторічних культур через пошкодження насаджень; втрати бджільництва; втрати факторів виробництва та готової продукції через їх пошкодження та пограбування. До вказаного обсягу прямих збитків не входять втрати земельного фонду. Найбільшу частку (майже 4,65 млрд. дол. США) збитків

зумовило знищення та пошкодження сільськогосподарської техніки та оснащення, наступну за розміром частку (майже 1,87 млрд. дол. США) збитків складає знищення виробленої продукції та пограбування інфраструктурних об'єктів, де зберігалась сільгосппродукція [50].

В післявоєнний період у даному контексті міждержавної співпраці пріоритетним для України стане залучення новітніх технологій, інтелектуальних ресурсів, фінансової допомоги та інвестицій для відбудови знищеної матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, складської інфраструктури, технічного забезпечення, відновлення земельного, лісового, водного фондів, розмінування території тощо. Одним із джерел залучення таких ресурсів може розглядатись КНР, проте, лише в разі зміни зовнішньополітичної риторики щодо війни, яка продовжується в Україні, та об'єктивної оцінки дій країни-агресора.

Варто наголосити, що у довоєнний період Китай був стратегічно зацікавлений в українському агропромисловому секторі. Це підтверджується активним відкриттям китайськими компаніями власних дочірніх підприємств в Україні для співпраці з місцевими дистриб'юторами сільгосппродукції. Так, корпорація зернових, олійних та харчових продуктів з КНР – COFCO з 2011 р. має у власності в українській агропромисловій сфері значні активи. Ця корпорація належить до найбільших світових сільськогосподарських трейдерів, управління якою безпосередньо здійснює китайський уряд. В Україні діяльність COFCO полягає у торгівлі зерном, майже 100% виготовленої продукції експортується до КНР. Також ця корпорація здійснює експорт до КНР майже половини від всього обсягу українського експорту кукурудзи, а також належить до великого трейдера ріпаку та пшениці. Поряд з цим корпорація є одним з найбільших роботодавців у вітчизняному сільському господарстві та одним з найбільших інвесторів в українську сільськогосподарську інфраструктуру. У модернізації сільськогосподарської інфраструктури COFCO здійснила інвестиційне сприяння на майже 75 млн. дол. США, у зв'язку з чим у 2016 р. розпочав функціонування зерновий

термінал у Миколаївському морському порту. Даний термінал із встановленим новітнім оснащенням (силоси, станції автомобільного та залізничного розвантаження, зерносушарка, зерноочисна машина, лабораторія для перевірки якості зерна та ін.) був переданий в оренду китайській корпорації та неодноразово обстрілювався країною-агресором протягом 2022 р. І хоча, реакції з боку КНР на ці дії агресора висловлено не було, слід оцінювати зруйновану портову інфраструктуру, яка є ваговою забезпечувальною складовою зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією, як додатковий витратний об'єкт відбудови, який потребуватиме значних фінансових ресурсів.

Проблема залучення Україною КНР (в особі китайських національних корпорацій) в ролі стратегічного партнера для інвестицій, інновацій та післявоєнної відбудови сільськогосподарського сектору, зруйнованого росією, ускладнюється з огляду на наступне. У квітні 2023 р. опубліковано звіт парламентської комісії про обсяги зовнішньої торгівлі зерном, розмір податкових надходжень до бюджету та діяльність понад 600 потенційно підозрілих компаній-експортерів. Згідно подальшого розслідування наведених у звіті обставин, покупцем зерна в українських експортерів, які підозрюються в легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ухиленні від сплати податків, що призвело до продажу зерна за цінами нижче ринкових, є румунська дочірня агрокомпанія «COFCO International». Інформацію про вартість імпортованого «COFCO International Romania» протягом лютого-вересня 2022 р. українського зерна наведено у таблиці 3.4. Крім того, «COFCO International Romania» імпортувала насіння соняшнику в Румунію через ТОВ «Талстактив» на суму 2,3 млн. дол. США (вартість 0,40 дол. США за 1 кілограм у травні 2022 р., в той час, як ціна на міжнародних зернових біржах становила 0,67 дол. США за 1 кілограм).

В контексті дослідження можливості та перспективи залучення китайського кредитування для післявоєнного відновлення України варто акцентувати увагу, зокрема, на наступному.

Таблиця 3.4.

**Вартість імпортованого «COFCO International Romania» зерна
через фіктивні українські компанії, млн. дол. США**

ТОВ «Грінпрайм Україна»	12 105,272
ТОВ «Претсет Україна»	6 887,786
ТОВ «Сентеотль»	5 195,539
ТОВ «Галстактив»	2 328,332
ТОВ «Айкю Брокер Україна»	1 897,185
ТОВ «Таваміс Україна»	1 263,013
ТОВ «Барт Експорт»	1 261,321
ТОВ «Флойс Лайт Україна»	1 215,815
ТОВ «Оілбері Україна»	918,996
ТОВ «Юр Груп»	745,066
ТОВ «Полігран Трейд»	681,730
ТОВ «Растіо»	410,471
ПП «Ротава Україна»	331,223
ТОВ «Клен Т Україна»	317,052
ТОВ «Ретурн Ту Оз»	269,780
ТОВ «Рудмен Україна»	262,509
ТОВ «Райкомія»	212,308
ТОВ «Голдфіл»	29,655
ТОВ «Міатрікс Альянс»	21,655
ТОВ «Система Техноменеджмент Україна»	10,113
Всього:	36 364,821

Джерело: складено автором за [56].

Як вбачається з вищенаведеної інформації, така пасивна політика «COFCO International» – міжнародної державної продовольчої компанії КНР спрямована передусім на реалізацію державної програми продовольчої безпеки КНР та цілком відповідає (і корелюється) існуючій на даний момент дипломатичній риториці КНР в цілому, що, безперечно, не сприятиме подальшій активізації українсько-китайських відносин.

У договорах китайського кредитування, що укладаються, як правило, між китайськими державними банками і урядами зацікавлених держав (або підприємствами державної форми власності), містяться особливі та специфічні умови, однією з яких є конфіденційність (боржник не може

розкривати суму, кредитну ставку, мету кредитування або навіть сам факт існування кредитної угоди). Детальніше про процедуру кредитування Китаєм інших держав наведено у Додатку Д. Надані КНР кредити часто носять політичний характер, а тому передбачають жорсткі умови погашення, а саме: спеціалізовані рахунки доходів, контрольовані боржником, пріоритет перед іншими боржниками (наприклад, пункт «Без Паризького клубу»), пункти про перехресний дефолт, обмеження на прийняття та втілення нових нормативних актів в країні. Зокрема, «Паризький клуб кредиторів» – міжнародна неформальна організація, що об'єднує інтереси 21 країн-кредиторів, переважно з ОЕСР, таких як ФРН, США, Італія, Японія, Франція, Швейцарія, Іспанія та ін., проводить свою діяльність щодо реструктуризації боргу країн-позичальників перед її членами. Зважаючи, що з групою держав-кредиторів G7 та членів «Паризького клубу кредиторів» Україна у 2022 р. підписала Меморандум про взаєморозуміння щодо призупинення виплат за державним та гарантованим державою боргом на загальну суму приблизно 3,1 млрд. дол. США та терміном дії з 1 серпня 2022 р. до кінця 2023 р. (з можливістю продовження на додатковий рік), укладення будь-яких кредитних угод на запропонованих КНР умовах розцінювалося б державами-партнерами (які наразі виступають основним джерелом фінансування воєнних потреб України у протистоянні агресору) неоднозначно і призвело б до загострення двосторонніх відносин України та цивілізованого світу, у т. ч. ЄС.

Китайському інвестуванню в агропродовольчий сектор інших країн притаманна подвійна стратегія. Пояснюється це тим, що ці інвестиції надходять до найменш розвинених країн, а відтак — наявне обмежене коло потенційних конкурентів; в процесі такого інвестування використовуються природний потенціал країн-реципієнтів і власні технології для диверсифікації джерел імпорту продовольства в Китай. Крім того, обмежена кількість китайських компаній, які мають доступ до кредитів, наданих китайськими банками, укладають угоди злиття і поглинання і створюють партнерства з

компаніями на ринках розвинених країн. Вироблена агропродукція експортується до Китаю, що в цілому задовольняє попит населення Китаю на харчову продукцію. Згідно проведеного дослідження, КНР нарощує свою присутність у глобальному ланцюзі поставок продовольчих товарів, що здійснюється шляхом низки злиттів і поглинань. Такі поглинання національних харчових підприємств не лише надають країні більші конкурентні переваги на світових ринках, а й спрямовані на збільшення обсягів поставок до КНР продовольства [59]. Відтак, залучення Україною китайських кредитів та інвестицій в агропродовольчий сектор економіки потребує структурованого законодавчого підходу та дотримання балансу інтересів КНР (інвестора, кредитора) та стратегічних інтересів України (реципієнта).

Залучення Україною інвестицій з КНР у вищевказані економічні напрями (інфраструктура, енергетика, сільське господарство), на наше переконання, можливе при дотриманні певних умов. Першочерговою умовою є застосування Україною новітньої світової практики у галузі інвестування — скринінгу прямих іноземних інвестицій на предмет їх можливого «шкідливого» впливу. Тобто, застосування державного механізму, який сприяє відстеженню надходження інвестицій у всі або вибірково в окремі галузі та, в разі ризикованості таких операцій, блокуванні деяких з них. Найпоширеніша практика блокування ризикованих іноземних інвестицій притаманна для США (відомо про 13 випадків з 20, 80% від загальної грошової суми), а найчастіше заблокованою країною-інвестором є Китай (відомо про 16 випадків) [57].

Це, зокрема, зумовлено необхідністю витіснення економічної присутності капіталу держави-агресора, який і надалі існує в різних галузях української економіки (в т. ч. критичних). Крім того, скринінг інвестицій, що надходять з КНР може в подальшому запобігти приватизаційним угодам щодо державних стратегічних об'єктів (як-от, опосередковане придбання китайською компанією «Beijing Skyrizon Aviation Industry Investment Co.,

Ltd.», контрольного пакету (56,009%) акцій «Мотор Січ», тобто виробника оборонної продукції).

Щодо запровадження Україною скринінгу іноземних інвестицій, то 03.02.2021 р. було зареєстровано та 01.06.2021 р. включено у план засідань Верховної ради України проект Закону «Про здійснення іноземних інвестицій у суб'єкти господарювання, що мають стратегічне значення для національної безпеки України», який 07.09.2021 р. знято з розгляду та станом на момент написання цієї роботи досі не прийнято. Моніторинг інвестицій, особливо в стратегічних секторах економіки, і запобігання ризикових угод сприятиме національній безпеці України. Визначення таких секторів економіки (або «стратегічних галузей» в розумінні вказаного законопроекту) повинне здійснюватись за чіткими, законодавчо встановленими, критеріями з розумінням того, що критичною є така галузь, в якій припинення надання послуг призведе до значно більших втрат споживачів, ніж для власників (інвесторів). На наш погляд, до стратегічних сфер економіки, іноземне інвестування (в т. ч. з КНР) в які має обмежуватись, варто віднести: оборонний сектор, телекомунікації (а також телекомунікаційну інфраструктуру), транспорт, сферу ЗМІ, банківську та фінансові сфери. Ефективність впровадження Україною скринінгу прямих іноземних інвестицій залежить від чіткого законодавчого регламентування (прийняття відповідного нормативного акту), процедури визначення уповноважених та причетних органів та механізму класифікації угод як ризикових.

Загалом до співпраці у кредитній та інвестиційній сфері з КНР Україні варто підходити виважено і обережно. Як вже йшлося у попередньому розділі роботи, Китай дотримується практики виділення кредитних коштів, як правило, під закупівлю обладнання, виробленого в Китаї, таким чином забезпечуючи підтримку свого промислового сектора і значні обсяги експорту [60; 55].

Подальший сценарій розвитку українсько-китайської економічної співпраці можливо дослідити з використанням SWOT-аналізу, який

передбачає групування основних чинників (факторів впливу) на ці відносини за категоріями: S – сильні сторони; W – слабкі сторони; O – можливості; T – потенційні загрози; S+O, S+T, W+O, W+T – очікування.

Інформацію про SWOT-аналіз чинників, які впливають на стратегічний розвиток економічних взаємин між Україною та Китаєм, визначає зовнішні можливості та загрози для подальшої співпраці між країнами, а також сильні та слабкі сторони такої співпраці подано у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5.

SWOT-аналіз торговельно-економічної співпраці Україна – Китай

Зовнішні чинники (Китай)	Можливості (O)	Загрози (T)
Внутрішні чинники (Україна)	<ul style="list-style-type: none"> – Розширення співпраці в межах Ініціативи «16+1» і проєкті «ОПОШ». – Укладення угоди та створення зони вільної торгівлі між Україною та Китаєм. – Вихід на ринок та окреслення секторальних пріоритетів торговельно-економічного співробітництва між державами. 	<ul style="list-style-type: none"> – Асиметрія у торгівлі країн: сировинний імпорт з України та високотехнологічний експорт з КНР. – Обмежений вихід вітчизняного бізнесу на ринок Китаю. – Збереження негативного сальдо зовнішньої торгівлі за більшістю груп товарів.
Сильні сторони (S)	Очікування (S+O)	Очікування (S+T)
<ul style="list-style-type: none"> – Вигідне географічне розташування України. – Множинність та значні запаси природних ресурсів. – Високий освітній та науково-технологічний потенціал. – Значний кадровий потенціал. 	<ul style="list-style-type: none"> – Лібералізація торговельного режиму, інтенсифікація торгових та економічних відносин, можливість створення зони вільної торгівлі з метою встановлення симетричної економічної взаємозалежності держав. – Стимулювання розвитку малого підприємництва (малих та середніх підприємств). 	<ul style="list-style-type: none"> – Посилення розриву виробничих і технологічних можливостей країн. – Зростання попиту на імпорту продукцію на внутрішньому ринку, зростання залежності у секторі сировинного експорту до Китаю, географічна диверсифікація експорту України.
Слабкі сторони (W)	Очікування (W+O)	Очікування (W+T)
<ul style="list-style-type: none"> – Військові дії на території України. – Енергозалежність держави. – Низькі показники у соціальних, політичних та економічних рейтингах. – Низька конкурентоздатність вітчизняних товарів та послуг. 	<ul style="list-style-type: none"> – Перезавантаження міждержавних відносин (передусім, політичних). – Розширення торговельно-економічного співробітництва країн з метою післявоєнного відновлення України, захисту і пропагування національних інтересів. 	<ul style="list-style-type: none"> – Дестабілізація двосторонніх відносин Україна–КНР внаслідок відсутньої політичної позиції останньої щодо воєнної агресії росії проти України. – Відсутність мотивації у активній підприємницькій діяльності через торговельні перешкоди.

Джерело: складено автором за [58].

3.2. Перспективи створення зони вільної торгівлі між Китаєм та Україною в рамках реалізації ініціативи «Один пояс, один шлях»

В умовах сьогодення, коли КНР перетворилась на провідну світову економіку, інші світові держави активно шукають ефективні шляхи вигідної міждержавної співпраці з Китаєм, зокрема у торговельній та інвестиційних сферах. КНР пропонує модель такої співпраці через призму ініціативи «ОПОШ», яка, окрім іншого, передбачає також встановлення сприятливіших умов міждержавної торгівлі КНР з країнами-учасницями, що здійснюється через створення зон вільної торгівлі. Подібна співпраця може бути актуальною і для України, адже потенціал економічних відносин між Україною та КНР наразі є нерозкритим. Водночас реальна можливість такої співпраці, як вже йшлося у попередньому пункті цього розділу, можлива лише при одній умові – участь КНР (поряд з рештою світової спільноти) у припиненні збройної агресії росії, сприянні відновлення суверенної територіальної цілісності України та подальшій відбудові.

Економічні зв'язки між Україною та Китаєм останніми роками будувалися на тлі інвестиційної привабливості. Високий рівень товарообігу, позитивна динаміка торгівлі мали б створити прекрасну базу для зростання інвестиційної привабливості. Однак, реальні цифри більш ніж скромні.

У 2017 р. між Україною і КНР підписано «дорожню карту» щодо реалізації ініціативи «Економічний пояс Великого шовкового шляху».

Україна спочатку розглядалася КНР (китайським керівництвом) як один з вузлів глобального проєкту. У чорнових варіантах ініціативи «ОПОШ» існувало дві концепції щодо участі України. Перша – варіант участі, як однієї з точок входу в Білорусь, друга – складова “євразійського економічного мосту” – транспортної та промислової лінії, що зв'язує материкові райони КНР з країнами ЄС.

Згідно статистики торговельних операцій, підписаний документ не сприяв ні розвитку торгівлі між КНР та Україною, ні участі України у

логістиці перевезення вантажів між Китаєм і країнами ЄС. Наразі через воєнні дії на території України є проблемною її участь у розбудові Економічного поясу Великого шовкового шляху. Натомість існує можливість співпраці у інвестиційній сфері.

Створення зони вільної торгівлі (далі — ЗВТ) покликане сприяти міждержавній торгівлі, однак лібералізація торгівлі між країнами, крім потенційних переваг зумовлює і ряд ризиків. Суть угод про ЗВТ полягає у скасуванні усіх обмежень щодо руху товарів, зокрема, як початковий крок — обнулення митних ставок. На практиці повне обнулення митних ставок є малопоширеним явищем, до якої вдалися лише Сінгапур, Гонконг і Макао.

Для України ризик від створення ЗВТ з КНР полягає у підвищенні сировинної спрямованості її експорту і зростанні залежності від товарів китайського імпорту. Т. Осташко вважає, що відмова України від створення ЗВТ з КНР не обов'язково означає вихід з ініціативи «ОПОШ», адже на більшості світових товарних ринків світу ввізні мита досить низькі, тож основними перешкодами у торгівлі є транспортні витрати і нетарифні заходи, на подолання яких і спрямована ініціатива «ОПОШ». Також відмова від ідеї створення ЗВТ з Китаєм не створить бар'єри для залучення китайських інвестицій в Україну. В Україні існує великий попит на прямі іноземні інвестиції, в тому числі з країн Східної Азії. Китаю в межах ініціативи «ОПОШ» вигідне інвестування в українську економіку з огляду на її сусідство з ЄС і високий транзитний потенціал (особливо після завершення війни) [60; 13].

Проблематика створення ЗВТ між Україною та Китаєм зумовлена також рівнем тарифного захисту обох країн. Дослідження середнього зв'язаного тарифу (межі, на якій країни при вступі до СОТ декларували «зв'язати» свої національні тарифи згідно з графіком тарифних скорочень) впродовж 2020 — 2022 р. подано у Додатку Ж. Як вбачається з наведеної інформації, рівень середнього зв'язаного тарифу становить становить 7,3% для України і 11,6% для Китаю. Незважаючи на виконання обома державами взятих зобов'язань

щодо скорочення тарифів, рівень тарифного захисту КНР значно перевищує рівень такого захисту України. Середній зв'язаний тариф України за вибіркою сільськогосподарських товарів становить 11%, а Китаю – 15,7%. Також простежується різниця середнього зв'язаного тарифу за вибіркою несільськогосподарських товарів — 5,8% на противагу 10,0%. Більше того, внутрішній ринок агропродукції КНР додатково захищений тарифними квотами, які протягом 2020–2022 р. стабільно становили 4,5%. Квоти України на цю продукцію протягом 2020–2022 р. становили 0,3% [61], [62], [63]. Це свідчить про те, що вітчизняні виробники агропродукції при експорті до КНР зіткнуться з високими тарифними бар'єрами та обмеженнями. Крім того, для всіх категорій товару встановлено показник середнього рівня тарифу режиму найбільшого сприяння; встановлений Китаєм значно перевищує український. З аналізу існуючих тарифних режимів КНР та України очевидно, що умови двосторонньої торгівлі між державами будуть несиметричними, в більшій мірі вигідні для КНР і, відповідно, менше вигідні для України. За традиційним науковим прогнозуванням вважається, що створення ЗВТ вигідніше стороні, яка вже має позитивне сальдо в двосторонній торгівлі. Згідно такого підходу, ЗВТ з Китаєм є не вигідна для України.

Потенційні переваги від лібералізації українсько-китайської торгівлі та встановлення ЗВТ можуть нівелюватись також особливим нетарифним регулюванням КНР. Увесь імпорт, що надходить до КНР класифікується на:

- імпорт, що не обмежується;
- імпорт, що обмежується;
- заборонений імпорт.

У політиці нетарифного регулювання КНР розробляє власні численні національні стандарти, які покликані захистити внутрішні компанії від міжнародних конкурентів. В науковій літературі така політика Китаю називається «інноваційний меркантилізм». Перша категорія імпорту у Китаї підлягає автоматичному ліцензуванню задля підрахунку і відстеження обсягів торгівлі, передусім для статистичних потреб. Наприклад, до товарів

цієї категорії належать ті, що становлять інтерес для українських експортерів, – ячмінь та сорго. Для ліцензування імпортери подають відповідну заявку у департамент комерції різних урядових органів, за результатом правильності складення та подання якої видається автоматична ліцензія строком на шість місяців. Для другої категорії товарів, імпорт яких обмежується, передбачаються неавтоматичні ліцензії та/або квоти. Наприклад, сюди належать такі групи товарів: живі тварини та продукти; продукти рослинного походження; жири та рослинні олії; готові харчові продукти; хімічні речовини та вироби з них; пластикові та гумові вироби; деревина та вироби з деревини; целюлоза, папір та картон; текстиль та одяг; машини та електротехнічне обладнання; транспортне обладнання та ін.

Перелік імпорту, що підлягає обмеженню або забороні може бути змінений. Окрім цього, в КНР може тимчасово обмежуватися або заборонятися відповідними органами влади імпорт товарів, які не входять до переліку обмежених або заборонених для імпорту товарів, що дозволяє Китаю таким чином сприяти певній вітчизняній галузі промисловості або прискорювати її розвиток. Отже, перспективність зростання експорту вітчизняної агропромислової продукції до Китаю в разі створення ЗВТ неоднозначна і може перебувати під загрозою урядових заборон.

Крім того, КНР зберігає контроль на державному рівні над логістикою і розподілом цих товарів в межах країни. Так, експортери (в т.ч. виробники) мають бути зареєстровані у Генеральній адміністрації з митних питань Китаю (General Administration of Customs of the People's Republic of China, GACC) та Генеральній адміністрації нагляду за якістю, інспекції та карантину Китайської Народної Республіки (General Administration of Quality Supervision, Inspection and Quarantine, AQSIQ). Реєстрація в AQSIQ діє лише 4 роки.

Відповідно для подання заявки на реєстрацію, підприємства повинні бути рекомендовані GACC компетентним органом країн (регіонів), де вони розташовані, або іншим «встановленим способом» [60; 27]. Акредитацію

підприємств і продуктів харчування у КНР здійснює урядова установа – Certification and Accreditation Administration of the People's Republic of China (CNCA), до якої надходять заявки (подані через Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів та захисту прав споживачів) від вітчизняних експортерів. Актуальною вимогою до експорту продуктів харчування в КНР є відповідність маркування, відтак продукція харчової промисловості повинна мати не лише сертифікати якості та безпеки, але й певне маркування для реалізації товарів на ринку Китаю (містити інформацію про: назву продукту; перелік інгредієнтів; вагу нетто і склад; декларацію про поживну цінність; дату виробництва; строк придатності, умови використання, зберігання; назву, адресу і контактні дані виробника або дистриб'ютора; позначення стандарту; код ідентифікації партії товару; наявність алергенів), яке проставляється на упаковці чіткими китайськими та англійськими або лише китайськими символами країни (регіону) експортера. Символи, що використовуються на етикетках мають містити стандартні китайські ієрогліфи. Якщо на маркуванні вжито іноземний текст (який обов'язково має бути зазначений одночасно з китайським), то за змістом такий текст має відповідати китайським ієрогліфам [64]. Безумовно, встановлюючи законодавчі вимоги до маркування продукції, держава дозволяє споживачеві раціонально обирати безпечний і якісний товар, який відповідатиме його потребам і запитам. Однак, для вітчизняних експортерів важливо, щоб маркування та інші нетарифні заходи зовнішньої торгівлі КНР були чіткими, зрозумілими, не підлягали багатозначному тлумаченню та не містили бюрократичних або корупційних складових. Особливо важливо дотримуватись балансу інтересів усіх учасників ринку (не лише споживачів, а й експортерів, виробників), зокрема, й у питанні створення ЗВТ.

З цього випливає, що перешкоди у доступі експортерів українських товарів (зокрема, агропродукції) до внутрішнього ринку КНР будуть існувати навіть у разі встановлення ЗВТ та зумовлені складністю існуючих процедур митного оформлення, сертифікації імпорту, тривалою процедурою

акредитації експортерів та виробників, складністю перекладу та правильністю заповнення офіційних експортних документів, визначальною роллю державних органів Китаю та мінливістю вимог до експортерів, які залежать від прийнятого рішення такими органами та політики керуючої комуністичної партії Китаю. При створенні ЗВТ Україна — КНР також варто враховувати непоступливість КНР у питанні відкриття внутрішнього ринку для агропродукції. Тобто, в разі, якщо умови доступу українських експортерів до ринку Китаю будуть покращені, все ж існує небезпека закриття такого ринку в будь-який момент, що передбачено статтею 16 Закону КНР «Про іноземну торгівлю», для продукції тваринного, рослинного походження та рибної продукції [65]. Особливістю угод про ЗВТ також є встановлення тарифних квот на імпорт сільськогосподарської продукції, а також спеціальних сільськогосподарських захисних заходів. Суть таких заходів полягає у введенні додаткового захисного мита на імпорт агропродукції, якщо обсяги або вартість імпортованого товару загрожуватимуть внутрішньому ринку Китаю. Іншою характерною рисою укладених Китаєм угод про ЗВТ є також пов'язаність цих угод з двосторонніми інвестиційними договорами — Bilateral Investment Treaties (BIT's), яких налічується близько 3000 та які містять умови про порядок вирішення інвестиційних спорів, гарантії щодо репатріації коштів для інвесторів, обмеження експропріації тощо.

Найефективніше прогнозування переваг та недоліків створення ЗВТ між Україною та Китаєм можна зробити, застосувавши індексний підхід до оцінки обсягів можливої торгівлі в рамках ЗВТ.

Індекс інтенсивності торгівлі застосовують для дослідження взаємовідносин та ступеню взаємної залежності країн, які є торговельними партнерами одна для одної і розраховується за формулою:

$$TDC_{ij} = \frac{x_{ij}/x_i}{M_j/M_w}, \quad (3.2)$$

де TDC_{ij} – індекс інтенсивності торгівлі між країнами i та j ,

X_i – обсяг експорту країни i , M_j – обсяг імпорту країни j ,

X_{iJ} – експорт країни i до країни j , M_w – обсяг світового імпорту [66].

Якщо за результатами обчислення цей індекс становить: < 1 – торговельні відносини між двома країнами є незначними; якщо $= 1$ — рівень відносин – середній; якщо > 1 — відносини інтенсивні [66].

Підрахунок цього індексу для аналізу торгівлі Україна — Китай та Китай — Україна впродовж 2020 — 2022 р. р. подано у Додатку 3. Як вбачається, з наведеного у Додатку 3 підрахунку, в цілому індекс інтенсивності торгівлі Україна — Китай, Китай — Україна становить менше 1, при цьому цей показник нижчий для оцінки торгівлі України та Китаю, ніж Китаю та України. Такий показник не свідчить про активізацію співпраці обох держав в рамках ініціативи «ОПОШ», який, як наслідок, мав би сприяти двосторонній торгівлі та створення ЗВТ.

Аналіз індексу виявлених порівняльних переваг (далі — RCA/ ВПП) Китаю та України дозволяє дізнатись співвідношення частки експортних товарів певного класу однієї країни у загальному обсязі експорту цієї країни з часткою експортних товарів такого ж класу у загальносвітовому обсязі експорту. Цей показник може бути допоміжним інструментом для аналізу і прогнозування статичних ефектів ЗВТ, а також відобразити її динамічні зміни. Існування конкурентних переваг у певній товарній групі може стати причиною технологічної конвергенції — релокації виробництва у країну реалізації його товару. Однак цей індикатор не враховує застосовані національні заходи, які впливають на конкурентоспроможність, такі як: тарифи, нетарифні заходи, субсидії та інші. Формула розрахунку цього індексу:

$$RCA_{kxi} = (X_{ki}/X_i)/(W_{kx}/W), \quad (3.3)$$

де x – експорт,

W – світовий експорт, i – країна, k – певний клас товару [66].

Якщо індекс ВПП ≥ 2.5 , то певна країна має сильну конкурентну перевагу в зазначеному класі товару; якщо $1.25 \leq \text{RCAkxi} \leq 2.5$, то має порівняно сильну перевагу; якщо $0.8 \leq \text{RCAkxi} \leq 1.25$, то має середню перевагу; якщо $\text{RCAkxi} \leq 0.8$, то має слабку перевагу [66]. Підрахунки індексу виявлення порівняльних переваг подані у Додатку И. Додаток И демонструє, що товарні групи з вищим індексом ВПП для обох держав відрізняються, але певною мірою взаємодоповнюють одна одну. КНР має значні переваги у сфері торгівлі готової продукції (як правило, з вищим рівнем доданої вартості — продукції легкої промисловості: тканин (ВПП: 3,6 — 3,9), жіночого (ВПП: 2,0 — 2,3) та чоловічого одягу (ВПП: 1,4 — 1,6), взуття (ВПП: 2,1 — 2,5); високотехнологічного обладнання: освітлювальних приладів та арматури (ВПП: 4,4 — 4,8), оптичних приладів (ВПП: 2,6 — 2,9), парогенераторного обладнання (ВПП: 2,0), теле- та радіоприймачів (ВПП: 2,4); кераміки, сировини (ВПП: 4,5 — 4,6), в той час як Україна — відносно сировинної продукції: м'яса та субпродуктів (ВПП: 2,5 — 5,1), зернових культур (пшениці — ВПП: 28,5 — 19,5; ячменю — ВПП: 47 — 21,9; кукурудзи — ВПП: 46,8 — 52,4), деревини (ВПП: 4,0 — 6,9); тваринних та рослинних олій та жирів (ВПП: 48,8 — 46,2), металопрокату (ВПП: 33,2 — 14,0) та технічної сировини. Індекс ВПП тваринних, рослинних олій та жирів найвищий, тобто, ця товарна група займає важливе місце в структурі українського експорту і, як наслідок, залежить від тенденцій міжнародного ринку. Для КНР у цій групі показник ВПП — 0,00, тобто виявлено слабкі переваги. Тобто, ті товарні групи українського експорту, які мають конкурентну перевагу, для КНР характеризуються слабкопереважаючими. Водночас, є товарні групи експорту, які для обох країн характеризуються порівняно сильною перевагою (скляний посуд, папір, картон та паперові вироби тощо).

Як вбачається з підрахунків, у разі створення ЗВТ між КНР та Україною в рамках «ОПОШ» можливий сировинний експорт українських товарів до Китаю та імпорт високотехнологічної продукції з Китаю, що підвищуватиме

обсяги товарообороту, проте не змінюватиме структуру торговельних потоків (які існували до створення ЗВТ), як наслідок — ефекту диверсифікації (зміни у структурі торгівлі товарами) досягти не вдасться. Існує ймовірність, що підписання угоди про ЗВТ між Україною та КНР створить проблеми для вітчизняних товаровиробників, яким потрібно бути конкурентноспроможними з китайськими виробниками, продукція яких, очевидно, масовіше з'являтиметься на українському ринку. Ризикованим для України у такому випадку може стати сировинна спрямованість основних напрямків експорту в КНР (товару з низьким рівнем доданої вартості). В той час для сировинного експорту характерні значні цінові коливання, особливо у періоди світових економічних спадів. Такий ризик цінових коливань може спричинити падіння вартісних показників чистого експорту та негативний вплив на платіжний баланс і валютний курс України. Відтак, при створенні ЗВТ з КНР Україні важливо зберегти тарифний захист національних виробників, які в певній мірі пов'язані із вітчизняними конкурентоспроможними секторами (зерновим господарством, олійною галуззю, птахівництвом, металургією тощо), наприклад: виробництва агротехніки, пестицидів, добрив, обладнання для харчової промисловості, виробництво упаковки та ін. (зокрема, запровадити подовжений перехідний період такого тарифного захисту). Також важливо захистити вітчизняних виробників, продукція яких має низькі конкурентні переваги у порівнянні з продукцією з Китаю (текстильна промисловість, виробництво взуття, освітлювального обладнання тощо).

Іншим аспектом в контексті ймовірності створення ЗВТ Україна-КНР, який потребує дослідження, є політичне ставлення КНР до Європи в цілому. Варто наголосити, що між КНР та ЄС немає укладеної угоди про вільну торгівлю. КНР провадить обережну, помірковану і дещо повільну політику щодо укладення угод про ЗВТ з європейськими державами. Натомість, наміри КНР скоріше зосереджені на партнерстві з країнами, які є поза юрисдикцією ЄС (таких як Швейцарія, Ісландія). Зосередившись на

європейських країнах, що не входять до ЄС, Китай намагається створити пробну невелику ринкову зону та, можливо, опосередковано увійти на ринок ЄС «з чорного ходу» із вказаних країн [66; 4]. Якщо вказане прогнозування є найбільш реалістичним і відповідає дійсним намірам КНР, можна припустити, що Україна — наразі не повноцінний член ЄС, а його кандидат, розцінюватиметься КНР як потенційний торговельний партнер для освоєння ще одного географічного напрямку входу на внутрішній ринок ЄС. Однак, проаналізувавши торговельні обмеження, встановленні КНР для імпорту, можна стверджувати про існуючі труднощі у міждержавній торгівлі, які малоймовірно зникнуть, навіть у разі укладення угоди про ЗВТ між державами.

Доцільність і об'єктивність запровадження ЗВТ має відобразитись у техніко-економічному обґрунтуванні, яке є важливою складовою підготовчого етапу щодо укладання угоди про ЗВТ. Таке обґрунтування має враховувати: поточні торговельні та економічні відносини між державами у міжнародному вимірі; очікувані ефекти від лібералізації торгівлі товарами, послугами; очікувані ефекти від лібералізації інвестиційної діяльності; конкретні та необхідні шляхи посилення двосторонньої співпраці; інші дослідження: стан конкуренції на ринку товарів, послуг, державне закупівельне законодавство; моделювання можливих ефектів від ЗВТ; конкретні шляхи та механізми підтримки вітчизняного товаровиробника, об'єктивні висновки і рекомендації.

Необхідність укладення угоди про ЗВТ зумовлюватиметься тими реаліями економіки та станом військово-політичної ситуації, у яких знаходитиметься Україна надалі. На нашу думку, ефективність угоди про ЗВТ з КНР неможлива без раціонального і структуровано побудованого підготовчого процесу, який повинен враховувати захист «чутливих» секторів національної економіки від надмірних інвестицій (в рамках реалізації ініціативи «ОПОШ») та перенасичення внутрішнього ринку товарами з КНР.

Однак, враховуючи існуючі ризики погіршення торговельного балансу України внаслідок лібералізації торгівлі з КНР, небажання КНР спільно об'єднати зусилля з рештою світових держав у намірах припинення війни, деокупації та якнайшвидшого відновлення миру в Україні, вважаємо, що створення ЗВТ Україна – КНР на сучасному етапі національного державотворення є недоцільним.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Економічною експансією прийнято вважати політику (тобто, динамічну діяльність), яка спрямована на розширення сфери економічного впливу одного суб'єкта щодо іншого. Суб'єктами економічної експансії, як правило є конкретні держави, а в макроекономічному вимірі — концерни (компанії), які мають на меті вихід на міжнародний ринок. Від обраної суб'єктом економічної експансії стратегії своїх дій (агресивної, поміркованої або лояльної) залежать час освоєння ним нового ринку та частка освоєння такого ринку (до 1,5 року, до 1 року, до 6 місяців та до 50%, не більше 30% та до 10% освоєного ринку відповідно). Важливим аспектом економічної експансії є також різноманіття форм, у яких вона може здійснюватись: інвестиційній, інституційній, кредитній, ринковій, торгівельній.

Дослідження явища економічної експансії (з'ясування дефініції, різновидів форм та методів її здійснення) продено у тісному зв'язку з аналізом ринкових детермінантів, які є взаємодоповнюючими та взаємопов'язаними. Такими детермінантами є: поточний і прогнозований розмір економіки держави — суб'єкта економічної експансії (темпи зростання ВВП, обсяг основних зовнішньоекономічних операцій тощо); готовність держав до кооперації та спільно координованих дій; існуючі методи впливу неекономічного характеру (у випадку Китаю – політика «soft power»).

КНР займає друге місце після США у світовій економіці та за прогнозами до 2030 р. може стати найбільшою економікою світу. Задля цього держава активно розширює ринки збуту й число стратегічних партнерів (зокрема, постачальників сировини), здійснює експорт наукомісткої продукції, створює «вільні економічні зони» з міжнародними інституціями, такими як АСЕАН. КНР дедалі активно вдається до нарощування власного впливу на міжнародній арені та помітної економічної присутності як у

сусідніх країнах Азії, так і державах Африки, Латинської Америки, Європи та на арктичному континенті.

В цілому така зовнішньоекономічна політика КНР має ознаки експансійності, яка здійснюється на кредитному, інвестиційному та торговельному напрямках. Ця експансія реалізується у кожній окремій державі за індивідуально розробленою стратегією, яка враховує перспективи національних економік держав–реципієнтів коштів та можливості задоволення КНР власних інтересів (зокрема, але не виключно, вирішення сировинної проблеми).

Найважливішим інструментом та складовою частиною експансійної геостратегії КНР є ініціатива «ОПОШ», яка передбачає створення економічних шляхів (коридорів) у шести напрямках, поліпшення транспортної, енергетичної та комунікаційної інфраструктури в пов'язаних ініціативою державах, інвестування та кредитування, налагодження торговельної співпраці в межах цих економічних коридорів.

Будучи кредитором та інвестором КНР має значний вплив в Центральній та Південній Азії, які долучились до ініціативи «ОПОШ». У Центральній Азії майже всі держави (Киргизстан, Казахстан, Узбекистан, Таджикистан, Туркменістан) економічно «прив'язані» до Китаю через систему позик, у зв'язку з чим зростає розмір їхнього державного боргу перед КНР. Експансійна присутність КНР у Південній Азії характеризується заінтересованістю у портовій місцевій інфраструктурі, яка перебуває у пільговому довгостроковому користуванні (порт Гвадар у Пакистані, порт Хамбантота у Шрі–Ланці). Портова інфраструктура Європи є також об'єктом зацікавлення КНР (порт Пірей у Греції), як і приарктична інфраструктура (територія Гренландії та Ісландії). Для КНР користь від таких об'єктів полягає у можливості контролю за морськими перевезеннями (трансфері власних товарів на інші континенти) та повноцінному виході до Індійського океану, Середземномор'я, контроль за Полярним шовковим

шляхом, який також є частиною торговельного маршруту в рамках ініціативи «ОПОШ».

Іншим важливим географічним напрямом економічної експансії КНР, проаналізованим у роботі, є держави Латинської Америки та Африки. Дослідивши економічну присутність КНР на цих континентах, з'ясовано, що наслідки експансії КНР відрізняються у кожній державі. Зокрема, формами експансійної присутності КНР в даних регіонах є інвестування та кредитування, торговельні операції. Як правило, пільгові кредити КНР породжують значний рівень заборгованості в країнах Африки, водночас не здійснюється належне обслуговування та управління цим боргом.

Щодо торговельної форми економічної експансії КНР у ці регіони, то країни Латинської Америки, особливо Чилі, стали джерелом підвищеного попиту КНР на сировину. В той час, коли структура експорту з Латинської Америки до КНР є різноманітною (морепродукти, нафторесурси, мідь, мінеральні ресурси, соя та ін.), структура імпорту з КНР до всіх країн даного континенту є цілком одноманітною (промислові товари, текстиль тощо), що в цілому гальмує диверсифікацію і перехід від сировинних галузей до обробних в державах цього регіону. У випадку Чилі експорт цієї держави до Китаю є концентрованим: 76% всього експорту до КНР складає лише один товар — мідь. Зростання обсягу товарів промислового призначення, імпортованих з КНР, витісняє місцевих товаровиробників з глобального світового ринку. Для Латинської Америки притаманними є: зростання дефіциту торговельного балансу, адже структура «експортного кошика» цих країн та КНР є однорідною, посилена конкуренція місцевих та китайських виробників, що спричинена великим обсягом китайського імпорту низько- та середньотехнологічної продукції, а також легкої промисловості, яка хоча і може задовольняти попит локальних споживачів, але також витісняє з ринку місцевих виробників.

Економічна експансія Китаю в країнах Африки відбувається швидшими темпами і з мінімальними перешкодами, при цьому також завдаючи збитків

національній економіці країн-реципієнтів китайських коштів. Основною статтею китайського імпорту з країн Африки є паливо. Найбільша частка імпорту до КНР надходить з Анголи (нафторесурси), ПАР (нікель, залізо, мідь, інші руди), ДР Конго, Замбія. Експортна частка нафторесурсів Анголи до КНР становить 50% від загального обсягу експорту нафти з даного регіону, для Судану ця частка становить 19%, для Конго-Браззавіль – 16%, для Екваторіальної Гвінеї – 10%, для Нігерії – 4%. Щодо ПАР, то основний експорт до КНР становлять залізна руда та діаманти. Західна Африка (Екваторіальна Гвінея, Камерун, Ліберія, Габон, Конго-Браззавіль) постачають КНР також деревину та бавовну (Кот-Д'Івуар, Малі, Бенін, Буркіна-Фасо, Камерун). Експорт з КНР до держав Африки є більш диверсифікованим: тканини, одяг та взуття, транспортні засоби, електроприлади, промислове обладнання та інша готова продукція.

Тож вцілому для стратегії ЕЕ КНР у регіоні Латинської Америки та Африки притаманно:

– *для інвестиційної та кредитної форм ЕЕ*: зосередження китайського капіталу у видобувних галузях та пов'язаних інфраструктурних проектах, що як наслідок, сприяє задоволенню сировинного інтересу КНР та зростанню розміру державного боргу країн-реципієнтів коштів. Кредитування КНР не передбачає умов, дотримання яких здійснюватиметься натомість реципієнтами коштів, як-от проведення реформ чи інших змін в суспільстві. Як правило, інформація про суми таких надходжень публічно не доступна. Інколи (як у випадку з державами Латинської Америки) простежити за напрямками та галузями, в які здійснюються надходження, досить складно, оскільки, спрямовуються вони через офшорні зони. Проте, на противагу китайському впливу у Африці, у Латинській Америці, Китай не стає заміником міжнародних кредитних інституцій, що означає, що ці держави розглядають також шляхи економічної співпраці з іншими кредитними інституціями — зокрема, МВФ.

– *для торговельної форми ЕЕ*: надмірне вивезення з регіонів сировинної

продукції з експортом туди (з КНР) готової продукції, що призводить до торговельного дисбалансу у державах вказаних континентів.

Відтак, реалізація ініціативи «ОПОШ» сприятиме КНР у задоволенні її зростаючого попиту на сировинно-енергетичні ресурси, шляхом, наприклад, будівництва нових газо- та нафтопроводів у державах Центральної Азії, морської портової інфраструктури у державах Південної Азії, налагодження систематичності та оперативності транспортування та постачання ресурсів із африканського континенту, зважаючи на тенденції до зростання присутності КНР тут. З точки зору оцінки впливу наслідків ініціативи на залучені держави, то попри позитивні та широкі потенційні можливості їх економічного розвитку існує також занепокоєння щодо впливу на стабільність місцевих економік. В цьому контексті варто зазначити про накопичення зовнішнього боргу, який, як наслідок, перешкоджатиме сталому економічному зростанню. Є ймовірність зростання залежності економік держав-сторін ініціативи від КНР — основного кредитора.

Міждержавні відносини між Україною і КНР сягають періоду 1949 року, проте, оцінювати співпрацю вказаного періоду як тісну та ціннісну не варто, адже Україна як частина тоталітарного режиму Радянського Союзу у той час була позбавлена правосуб'єктності у здійсненні власної самостійної зовнішньої політики. Однак, зі здобуттям незалежності нашою державою, міждержавна співпраця зазнала відчутного розвитку і помітно активізувалась. Така тенденція спостерігалась аж до 2014 року, та згодом міждержавні стосунки були дективовані, що зумовлено нечіткою позицією КНР на російську анексію Криму та воєнну агресію проти України на її Сході. Подібна ситуація з огляду на повномасштабну війну, почату росією проти України, спростерігається і сьогодні.

В аспекті дослідження українсько-китайської співпраці було встановлено, що національна нормативно-правова база численна (понад 240 міждержавних, міжурядових і міжвідомчих документів). З її аналізу очевидно, що такі акти часто містять суто декларативні (не завжди діючі на

практиці), тотожні норми, що зумовлює необхідність їх оновлення. Оновлені нормативно-правові норми мали б містити конкретні прозорі шляхи (процедури, механізми) співпраці з КНР у інвестиційному, інноваційному, торговельному та ін. напрямках, а також відповідати інтересам обох держав.

Україні на сучасному етапі власного державотворення важливо розглядати потенціал співпраці з КНР, передусім, з метою перетворення на майданчик, де економічні інтереси Заходу та Сходу не конфліктували б, а відтак позитивний ефект від такої економічної співпраці зростав би.

У магістерській роботі також було окреслено та спрогнозовано пріоритетні напрями та перспективи розвитку українсько-китайської економічної співпраці. Від того, якою буде офіційна позиція КНР щодо війни в Україні, в повній мірі залежить сценарій подальшого розвитку двосторонніх відносин Україна — КНР. В цьому аспекті також варто наголосити на неприпустимості «мовчазної політики» КНР, оскільки наслідки (передусім, економічні), спричинені війною в Україні, відчутно вплинуть і на державу-гегемона.

Інтереси, які для України є стратегічно важливими орієнтирами у міждержавній співпраці, в т. ч. з Китаєм, зумовлені необхідністю відновлення внутрішньої економіки та інфраструктури, які зазнали значних втрат та пошкоджень у зв'язку з російською агресією. Ключового змісту у післявоєнному відновленні набуває необхідність якнайшвидшої відбудови знищеної житлової та соціальної інфраструктури та модернізації тієї, яка зазнала часткового руйнування; подальшого впровадження вітчизняної комплексної програми проектування житлових та громадських будівель з системами безпечних місць (укриттів), енергетичної незалежності та впровадження основ «зеленої економіки»; залучення новітніх технологій, інтелектуальних ресурсів, фінансової допомоги та інвестицій для відбудови знищеної матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, складської інфраструктури, технічного забезпечення, відновлення земельного, лісового, водного фондів, розмінування території, досягнення

показників макрофінансової стабільності та ін. Одним із джерел залучення таких ресурсів може розглядатись КНР, проте, лише в разі зміни зовнішньополітичної риторики щодо війни, яка продовжується в Україні, та об'єктивної оцінки дій країни-агресора.

Для проектування подальшого сценарію розвитку українсько-китайської економічної співпраці використано SWOT-аналіз та окреслено чинники, які впливають на стратегічний розвиток такої співпраці, визначено зовнішні можливості та загрози для подальших взаємин між країнами, а також сильні та слабкі сторони такого співробітництва.

У роботі проаналізовано перспективу створення ЗВТ Україна – Китай із застосуванням індексного підходу та проаналізовано результати обчислення індексів інтенсивності торгівлі та виявлених порівняльних переваг (ВПП). З підрахунків встановлено, що у разі створення ЗВТ між КНР та Україною в рамках «ОПОШ» можливий сировинний експорт українських товарів до Китаю та імпорт високотехнологічної продукції з Китаю, що підвищуватиме обсяги товарообороту між державами, проте не змінюватиме структуру торговельних потоків (які існували до створення ЗВТ), як наслідок — ефекту диверсифікації (зміни у структурі торгівлі товарами) досягти не вдасться. Доцільність і об'єктивність запровадження ЗВТ має відображатись у техніко-економічному обґрунтуванні, яке є важливою складовою підготовчого етапу щодо укладання угоди про ЗВТ. Таке обґрунтування має враховувати: поточні торговельні та економічні відносини між державами у міжнародному вимірі; очікувані ефекти від лібералізації торгівлі товарами, послугами; очікувані ефекти від лібералізації інвестиційної діяльності; конкретні та необхідні шляхи посилення двосторонньої співпраці; інші дослідження: стан конкуренції на ринку товарів, послуг, державне закупівельне законодавство; моделювання можливих ефектів від ЗВТ; конкретні шляхи та механізми підтримки вітчизняного товаровиробника, об'єктивні висновки і рекомендації.

Необхідність укладення угоди про ЗВТ зумовлюватиметься тими реаліями економіки та станом військово-політичної ситуації, у яких знаходитиметься Україна надалі. На нашу думку, ефективність угоди про ЗВТ з КНР неможлива без раціонального і структуровано побудованого підготовчого процесу, який повинен враховувати захист «чутливих» секторів національної економіки від надмірних інвестицій (в рамках реалізації ініціативи «ОПОШ») та перенасичення внутрішнього ринку товарами з КНР.

Однак, враховуючи існуючі ризики погіршення торговельного балансу України внаслідок лібералізації торгівлі з КНР, небажання КНР спільно об'єднати зусилля з рештою світових держав у намірах припинення війни, деокупації та якнайшвидшого відновлення миру в Україні, вважаємо, що створення ЗВТ Україна–КНР на сучасному етапі національного державотворення є недоцільним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Возний М. І. Характерні риси та види експансії. URL: http://www.rusnauka.com/30_NNM_2012/Economics/2_118423.doc.htm (дата звернення: 20.02.2023).
2. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник — Київ: Кондор, 2006. — 356 с.
3. Туренко А. М., І. А. Дмитрієв, О. С. Іванілов, І. Ю. Шевченко. Словник економіста та підприємця. Харків: ХНАДУ, 2018. — 340 с.
4. Українець Л. А. Економічна експансія Китайської Народної Республіки у країни, що розвиваються : дис....д-ра екон. наук : 08.00.02 / Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2019. 596 с.
5. Лісовський О. І., Ільченко В. Ю. Стратегія економічної експансії в умовах глобалізації світового ринку. *Інноваційний розвиток та безпека підприємства в умовах неоіндустріального суспільства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 31 жовт. 2019 р.). Луцьк, 2019. С. 622-624.
6. Ties Dams, Tim Rühlig, Plamen Tonchev. Does China still care about soft power? Assessing the diversity of approaches in Europe.//Clingendael Institute (2021). Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/resrep32152.7> (дата звернення: 20.02.2023).
7. Wallerstein I. The Capitalist World-Economy. //Cambridge: Cambridge University Press, 1979. Volume 9, Issue 3. Retrieved from: <https://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam034/78002955.pdf> (дата звернення: 20.02.2023).
8. Дем'яненко Б. Л., Дем'яненко В. М. «Китайська модель (реформ)» («Пекінський консенсус»): причини і сутність стрімкого економічного піднесення Китаю. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2021. №8. С. 165–195. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.8.2021.249046> (дата звернення 23.02.2023).
9. Офіційний сайт Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/263775/gross-domestic-product-gdp-per-capita-in-china/> (дата звернення: 23.02.2023).

10. Офіційний сайт Tradingeconomics. URL: <https://tradingeconomics.com/china/gdp> (дата звернення: 23.02.2023).
11. Trade profiles 2022. //World Trade organization, 2022. Retrieved from: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/trade_profiles22_e.pdf (дата звернення: 23.02.2023).
12. S&P Global Market Intelligence Global Bank Rankings: European Banks Slid Down Rankings as They Scaled Back Operations in the U.S. amid Competition. Retrieved from: <https://www.prnewswire.com/news-releases/sp-global-market-intelligence-global-bank-rankings-european-banks-slid-down-rankings-as-they-scaled-back-operations-in-the-us-amid-competition-301523382.html> (дата звернення: 24.02.2023).
13. Брновицька Ю. В. Арктичний вектор зовнішньої політики Китаю та США: порівняльний аналіз: магістер. кваліфік. робота / Національний університет «Острозька академія». Острог, 2022. 141 с.
14. Pezard S., Flanagan S. J., Harold S. W. and others. China's Strategy and Activities in the Arctic: Implications for North American and Transatlantic Security. *RAND*. 2022. Retrieved from: https://www.Rand.org/pubs/research_reports/RRA1282-1-v2.html (дата звернення: 24.02.2023).
15. Humpert M., Raspotnik A. The Future of Arctic Shipping Along the Transpolar Sea Route. *Arctic Yearbook 2012*. Retrieved from: https://arcticyearbook.com/images/yearbook/2012/Scholarly_Papers/14.Humpert_and_Raspotnik.pdf (дата звернення: 24.02.2023).
16. Валігура Н. Ю. Стратегія та доктрина зростання китайського впливу в світі (Strategy and doctrine of increase in chinese influence in the world). *Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини»* Острог, 2020. № 5. 177 с. URL: https://eprints.oa.edu.ua/8255/1/NZ_stud_Mizhnar_vidnos_Vur_5_web.pdf (дата звернення 24.02.2023).
17. Офіційний сайт Експортно-імпортного банку Китаю (Ексімбанк Китаю). URL: <http://www.eximbank.gov.cn/> (дата звернення: 27.02.2023).
18. Бурлаченко Є. О. Основні вектори зовнішньоекономічної стратегії Китаю

в сучасному світі: магістер. кваліфік. робота / Національний авіаційний університет. Київ, 2022. 113 с.

19. Польовик С. Інтереси Китаю в Латинській Америці. *Борисфен Інтел*. 2018. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/06_04_latin/ (дата звернення: 27.02.2023).

20. Парад боргових криз. Китай роздав кредитів по всьому світу, і тепер це може бути проблемою для всіх. Розбір FT. *Forbes.Україна*. URL: <https://forbes.ua/inside/initsiativa-odin-poyas-odin-shlyakh-viyavilasya-provalom-persha-kriza-kitayu-iz-inozemnimi-borzchnikami-analiz-financial-times-22072022-7321> (дата звернення: 27.02.2023).

21. Дивує: чого Україні не вистачає у відносинах із Китаєм. URL: <https://zn.ua/ukr/international/divuje-choho-ukrajini-ne-vistachaje-u-vidnosinakh-iz-kitajem.html> (дата звернення: 28.02.2023).

22. Політичні відносини між Україною та Китаєм. Офіційний сайт Посольства України в Китайській Народній Республіці. URL: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/185-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-kitajem> (дата звернення: 28.02.2023).

23. Україна та Китай підписали угоду про співпрацю у галузі будівництва інфраструктури. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-ta-kitaj-pidpisali-ugodu-pro-spivpracyu-u-galuzi-budivnictva-infrastrukturi> (дата звернення: 28.02.2023).

24. Договірно-правова база між Україною та Китаєм. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/184-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-kitajem> (дата звернення: 28.02.2023).

25. Літак ЗСУ з гуманітарним вантажем прибув в Україну. Офіційний сайт Посольства України в Китайській Народній Республіці. URL: <https://china.mfa.gov.ua/news/litak-zsu-z-gumanitarnim-vantazhem-pribuv-v-ukrayinu> (дата звернення: 28.02.2023).

26. Trade profiles 2020. //World Trade organization, 2020. Retrieved from:

https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/trade_profiles20_e.pdf (дата звернення: 09.03.2023).

27. Довгаль О. А., Довгаль Г. В., Сердюк Г. В. Зовнішня торгівля Китаю в умовах політики зовнішньоекономічної відкритості: чинники та наслідки. *Економічний простір*, 2022. №177. С. 25–30. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/177-4> (дата звернення: 10.03.2023).

28. Михайленко О. Г., Дзяд О. В. Зовнішня торгівля товарами Китаю: відновлення після пандемії. *Економіка та держава*, 2022, №3. С. 29–42. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2022/7.pdf (дата звернення: 10.03.2023).

29. Trade profiles 2021. //World Trade organization, 2021. Retrieved from: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/trade_profiles21_e.htm (дата звернення: 10.03.2023).

30. China's exports plunge as global demand weakens, but trade with Russia hits record high. Retrieved from: <https://edition.cnn.com/2023/01/13/economy/china-exports-struggle-reopening-2022-intl-hnk/index.html> (дата звернення: 10.03.2023).

31. China Exports. Retrieved from: <https://tradingeconomics.com/china/exports-uoу> (дата звернення: 10.03.2023).

32. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 14.03.2023).

33. Торгівля та інвестиції. Офіційний сайт Посольства України в Китайській Народній Республіці. URL: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/186-torgovelyno-jekonomichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-kitajem/torgivlya-ta-investiciyi> (дата звернення: 15.03.2023).

34. Офіційний сайт Головного митного управління Китайської Народної Республіки. URL: <http://www.customs.gov.cn/customs/syx/index.html> (дата звернення: 14.03.2023).

35. Bilateral trade between China and Ukraine. Retrieved from: <https://www.trademap.org/Index.aspx> (дата звернення: 14.03.2023).

36. Bilateral trade between China and Ukraine (China's import). Retrieved from:

<https://www.trademap.org/Bilateral.aspx?nvpm=1%7c156%7c%7c804%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1> (дата звернення: 14.03.2023).

37. Гвоздьова О. Експорт з України під час війни: як змінилась структура постачань української продукції за кордон. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/24/692959/> (дата звернення: 15.03.2023).

38. Ukraine: FAO scales up efforts to save upcoming harvest, ensure export of vital grains.// United Nations: Ukraine. Retrieved from: <https://ukraine.un.org/en/188978-ukraine-fao-scales-efforts-save-upcoming-harvest-ensure-export-vital-grains> (дата звернення: 15.03.2023).

39. Лотиш О. Роль України на світовому ринку зерна: виклики і загрози. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-56> (дата звернення: 15.03.2023).

40. The State Council of the People's Republic of China. Action plan on the Belt and Road Initiative. March 30, 2015. Retrieved from: http://english.www.gov.cn/archive/publications/2015/03/30/content_281475080249035.htm (дата звернення: 16.03.2023).

41. Curran E. China's Marshall Plan // *Bloomberg*. 2016, August 8. Retrieved from: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-08-07/china-s-marshall-plan> (дата звернення: 16.03.2023).

42. Kynge J., Beesley A., Byrne A. EU sets collision course with China over «Silk Road» rail project // *Financial Times*. 2017. 20 February. Retrieved from: <https://www.ft.com/content/003bad14-f52f-11e6-95ee-f14e55513608> (дата звернення: 16.03.2023).

43. План дій Україна - Китайська Народна Республіка з реалізації ініціативи спільного будівництва «Економічного поясу шовкового шляху» і "Морського шовкового шляху XXI століття. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=53b0b352-76b5-4a21-8511-748df9c6765f&title=SpivrobotnitstvoZ>

KitaiskoiuNarodnoiuRespublikoiu (дата звернення: 17.03.2023).

44. Китайський економічний слід в Україні. *Центр економічної стратегії: аналітична записка*. м. Київ, 24 вересня 2021 р. Київ, 2021. С. 65.

45. Брензович К.С., Січка В.М. Торговельні відносини США та Китаю в сьогоденних умовах конкуренції./International economics and international relations. Proceedings of the 13th International Scientific and Practical Conference «Science and Practice: Implementation to Modern Society» (October 16-18, 2022). Manchester, Great Britain, №128. С/ 18 – 28.

46. Huang Youxing, Yan Zhang. How does outward foreign direct investment enhance firm productivity? A heterogeneous empirical analysis from Chinese manufacturing. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1043951X1730041X> (дата звернення: 16.03.2023).

47. ЄС включив українські логістичні шляхи до Транс'європейської транспортної мережі. Офіційний сайт Міністерства відновлення України. URL: <https://mtu.gov.ua/news/33618.html> (дата звернення: 16.03.2023).

48. Пилипенко Я. Відбудова України після війни. URL: <https://ti-ukraine.org/en/blogs/reconstruction-of-ukraine-after-the-war/> (дата звернення: 19.06.2023).

49. Булик О. Б. Стратегія відновлення економіки України після війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-51> (дата звернення: 19.06.2023).

50. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення (березень 2023р.) Дослідження аналітичної команди Київської школи економіки (KSE), 2023. Офіційний сайт Київської школи економіки. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf (дата звернення: 04.07.2023).

51. Гончаренко В. В., Бабенко В. О., Пантелеймоненко А. О., Пожар А. А. Інноваційний розвиток відновлювальної енергетики Китаю. *Економічний простір*, 2019. №152. С. 5–16. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/>

journal/article/view/423/412 (дата звернення: 04.07.2023).

52. Сектор відновлюваної енергетики України до, під час та після війни. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/sektor-vidnovlyuvanoyi-energetyky-ukrayiny-do-pid-chas-ta-pislya-viyny> (дата звернення: 04.07.2023).

53. Global Low-Carbon Energy Technology Investment Surges Past \$1 Trillion for the First Time // *Bloomberg*. 2023, January 26. Retrieved from: <https://about.bnef.com/blog/global-low-carbon-energy-technology-investment-surges-past-1-trillion-for-the-first-time/>.

54. Закон України «Про публічні закупівлі» № 922-VIII від 25.12.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 14.07.2023).

55. Офіційний сайт Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. URL: <https://dpss.gov.ua/fitosani-tariya-kontrol-u-sferi-nasinnictva-ta-rozsadnictva/fitosanitari-vimogi-krayin> (дата звернення: 17.07.2023).

56. За підпільним експортом українського зерна стоять великі міжнародні торговці. URL: <https://www.slidstvo.info/news/za-pidpilnym-eksportom-ukrainskoho-zerna-stoiat-velyki-mizhnarodni-torhovtsi/> (дата звернення: 19.07.2023).

57. Скринінг іноземних інвестицій в Україну. *Центр економічної стратегії: аналітична записка*. м. Київ, 24 вересня 2021р. Київ, 2021. С. 22.

58. Яценко О. М. Торговельно-економічне співробітництво України та Китаю: можливості та загрози. *Журнал «Україна — Китай»*. 2019. №15 (1). URL: <https://sinologist.com.ua/yatsenko-o-m-torgovelnno-ekonomichne-spivrobitnytstvo-ukrayiny-ta-kytayu-mozhlyvosti-ta-zagrozy/> (дата звернення: 19.07.2023).

59. Cosgrove Emma. Report: China's Foreign Food & Ag Acquisitions Set to Increase. 2017, August 1. Retrieved from: <https://agfundernews.com/report-chinas-foreign-food-ag-acquisitions-set-increase.html> (дата звернення: 19.07.2023).

60. Осташко Т. О. Торговельна політика: перспективи участі України в

ініціативі «Один пояс, один шлях». Частина 2: дис. ... д-ра екон. наук: Київ, 2020. 334 с.

61. World Tariff Profiles 2023. //World Trade organization, 2023. Retrieved from: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/world_tariff_profiles23_e.pdf (дата звернення: 21.07.2023).

62. World Tariff Profiles 2022. //World Trade organization, 2022. Retrieved from: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/world_tariff_profiles22_e.pdf (дата звернення: 21.07.2023).

63. World Tariff Profiles 2021. //World Trade organization, 2021. Retrieved from: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/tariff_profiles21_e.pdf (дата звернення: 21.07.2023).

64. Методичні рекомендації для державних інспекторів України та операторів ринку, які мають намір здійснювати експорт харчових продуктів тваринного походження до Китайської Народної Республіки. URL: <https://dpss.gov.ua/storage/app/sites/12/uploaded-files/%20%D0%91%D0%95%D0%97%D0%9F%D0%95%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%A5%D0%90%D0%A0%D0%A7%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%A5%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%94%D0%A3%D0%9A%D0%A2%D0%86%D0%92%20%D0%A2%D0%90%20%D0%92%D0%95%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%90%D0%A0%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%9C%D0%95%D0%94%D0%98%D0%A6%D0%98%D0%9D%D0%98/vimogi-krayin-svitu/metodichni-rekomendatsii-knr.pdf> (дата звернення: 21.07.2023).

65. Foreign Trade Law of The People's Republic of China. 2004, July 1. Retrieved from: <http://english.mofcom.gov.cn/aarticle/policyrelease/internationalpolicy/200705/20070504715845.html> (дата звернення: 21.07.2023).

66. Чжан Хенлун, Чжан Чженьчжень. Вивчення перспективи створення зони вільної торгівлі між Китаєм та Україною в рамках побудови ініціативи «Один пояс, один шлях». *Журнал "Україна-Китай"*, 2018. №13. URL: <https://sinologist.com.ua/chzhan-henlun-chzhan-chzhenchzhen-vyvchennya->

perspektyvy-stvorenniya-zony-vilnoyi-torgivli-mizh-kytayem-ta-ukrayinoyu-v-ramkah-pobudovy-initsiatyvy-odyn-poyas-odyn-shlyah/ (дата звернення: 07.11.2023).

67. Trade balance by country. Macrotrends — The Premier Research Platform for Long Term Investors. Retrieved from: <https://macrotrends.net/countries/ranking/trade-balance-deficit> (дата звернення: 07.11.2023).

68. Country profile. Retrieved from: <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/en-GB/index.html> (дата звернення: 09.11.2023).